ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KENT VE ÇEVRE BİLİMLERİ

TÜRKİYE'DEKİ GÖNÜLLÜ ÇEVRE ÖRGÜTLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Asmin KAVAS

Tez Danışmanı: Doç.Dr. Bülent DURU

ANKARA, 2011

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR……...i

GİRİŞ……....1

BİRİNCİ BÖLÜM: ÇEVRE HAREKETİNİN GELİŞİM SÜRECİ.....7

I.ÇEVRE SORUNLARININ OLUŞUMU ve ÇEVRE HAREKETİ…….....7

A. Çevre Sorunlarının Tarihçesi ve Düşünsel Değişimi……....7

1. Çevre Sorunlarının Oluşumunun Tarihi Arka Planı…….....7

2. Çevre Sorunlarının Oluşumuna Kaynaklık Eden Düşünceler…….....13

3. Çevre Hareketinin Oluşumuna Kaynaklık Eden Düşünceler…….....20

B. Yeni Toplumsal Hareketlerden Çevre Hareketinin Gelişimi Sürecinde Gönüllü Çevre Örgütleri..…….....35

1. Yeni Toplumsal Hareketlerden Çevre(cilik) Hareketi……...34

2. Çevre Hareketinin Gelişiminde Gönüllü Çevre Örgütlerinin Yeri ve Önemi…….....37

3. Dünyada Gelişen Gönüllü Çevre Örgütleri…….....40

4. Yeşil Partilerin Gelişimi.....43

5. Yeni Toplumsal Hareketlerden Çevre Hareketlerinin Türleri ve Gönüllü Çevre Örgütlerinin Aldığı Biçimler.....45

II. TÜRKİYE'DE ÇEVRE HAREKETİNİN GELİŞİMİ.....52

A. Türkiye'de Çevre Hareketinin Gelişimi…...…….....52

1. Çevre Eylemlerini Simgeleyen Örnekler..……..55

a. 1950-1977 Dönemi Çevre Eylemleri..……...55

b. 1980- 1994 Dönemi Çevre Eylemleri..……..55

1. Termik Santrallere Karşı Çevre Eylemleri..……....56

2. Açık Alanların Korunmasına İlişkin Çevre Eylemleri..….....…...59

3. Nükleer Santrallere Karşı Çevre Eylemleri..……..….62

c. 1994- 2010 Dönemi Çevre Eylemleri..……..…...64

1. Altın Madenciliğine Karşı Çevre Eylemleri..……..……..64

2. Hidroelektrik Santrallere (HES) Karşı Çevre Eylemleri...……....71

B. Türkiye Yeşiller Partisi……79

1. 1988 Tarihli Yeşiller Partisi……..79

Yeşiller Partisi'nin Örgütlenmesi ve Dağılması.....…….....78

2. 2008 Tarihli Yeşiller Partisi……..86

C. Değerlendirme……..90

İKİNCİ BÖLÜM: TÜRKİYE'DE GÖNÜLLÜ ÇEVRE ÖRGÜTLERİ.....93

I. TÜRKİYE'DE GÖNÜLLÜ ÇEVRE ÖRGÜTLERİNİN GELİŞİMİ…….....93

A.Gönüllü Çevre Örgütlerinin Hukuki Çerçevesi…….....93

1. 1982 Anayasası'nda Gönüllü Örgütler….....94

2. Dernekler…….....96

3. Vakıflar……99

B. Türlerine Göre Gönüllü Çevre Örgütleri……...100

1. Çevre Korumacılar……103

2. Radikal Çevreciler……. 118

D. Çevre ile İlgili Diğer Gönüllü Örgütler Listesi.....130

II. TÜRKİYE'DEKİ GÖNÜLLÜ ÇEVRE ÖRGÜTLERİ ÜZERİNDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI……....133

A. Gönüllü Çevre Örgütlerinin Amaçları, Çalışma Alanları ve Etkinlik Türleri.....136

B. Gönüllü Çevre Örgütlerinin Diğer Çevre Örgütleri ile İlişkileri.....143

C. Gönüllü Çevre Örgütlerinin Hükümet ile İlişkileri.....148

SONUÇ……154

KAYNAKÇA……...161

ÖZET.....172

ABSTRACT.....173

KISALTMALAR

AB……...: Avrupa Birliği

ABD.....: Amerika Birleşik Devletleri

AİHM……..: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AKÇEP…….: Akdeniz Çevre Platformu

AKP……..: Adalet ve Kalkınma Partisi

BAÇEP…….: Batı Akdeniz Çevre Platformu

BAKÇEP……..: Batı Karadeniz Çevre Platformu

Bk. ……..: Bakınız

BM.....: Birleşmiş Milletler

ÇDR…….: Çevresel Durum Raporu

ÇED……..: Çevresel Etki Değerlendirmesi

ÇEKÜL…….: Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı

Çev. ……: Çeviren

ÇEVKO……..: Çevre Koruma ve Ambalaj Atıklarını Değerlendirme Vakfı

ÇEVKOR……: Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı

CHP.....: Cumhuriyet Halk Partisi

DAÇE…….: Doğu Akdeniz Çevre Platformu

Der……..: Derleyen

DHKD……..: Doğal Hayatı Koruma Derneği

DSİ……..: Devlet Su İşleri

EGEÇEP…….: Ege Çevre ve Kültür Platformu

EPDK……..: Elektrik Piyasası Düzenleme Kurulu

ETKB……..: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı

GDO.....: Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar

HES……..: Hidroelektrik Santral

ICBP……....: Uluslararası Kuşları Koruma Derneği (International Centre for Birds of Prey)

IUCN……: Dünya Doğayı Koruma Birliği (International Union for Conservation of Nature and National Resources)

INGO.....: Uluslararası Sivil Toplum Örgütleri
International Non-Governmental Organization

IWRB……: Uluslararası Su Kuşları ve Sulakalanlar Araştırma Bürosu (International Waterfowl and Wetlands Research Buroau)

MARÇEP……..: İskenderun Çevre Koruma Derneği, Marmara Çevre Platformu

MHP.....:Milliyetçi Hareket Partisi

M.Ö……..: Milattan Önce

M.S……...: Milattan Sonra

ÖÇKKB……: Özel Çevre Koruma Kurulu Başkanlığı

ÖKA……..: Önemli Kuş Alanları

STK……..: Sivil Toplum Örgütleri

TBMM.....: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TÇV……..: Türkiye Çevre Vakfı

TEDAŞ……..: Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi

TEMA……...: Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı

TKB……..: Tarihi Kentler Birliği

TMMOB……..: Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odası Birliği

TTKD……...: Türkiye Tabiatını Koruma Derneği

TURMEPA……...: Doğa ile Barış Derneği, Deniz Temiz Derneği

TÜBİTAK……: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu

TÜDAV……: Türkiye Deniz Araştırmaları Vakfı

TÜRÇEV……..: Türkiye Çevre Eğitim Vakfı

TÜRÇEK…….: Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu

UÇEP……: Ulusal Çevre Eylem Planı

UNDP……...: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme)

UNEP……....: Birleşmiş Milletler Çevre Programı (United Nations Environment Programme)

UNESCO……..: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Science and Cultural Organisations

WWF……: Dünya Doğayı Koruma Vakfı (World Wide Foundation)

GİRİŞ

Çevre hareketi kavramı, son yıllarda ortaya çıkan bir olgu değildir. Kökleri, sanayileşme ve kapitalizmin çevre sorunlarını başlattığı 1800'lü yılların Batı Avrupa'sında ve Amerika'da doğmuştur. Türkiye'de ise çevre hareketleri süreci, sanayileşmenin hız kazandığı 1980'li yıllarda etkili olmaya ve adını sıkça duyurmaya başlamıştır. Türkiye'de de çevre sorunları ile uğraşmak üzere sivil güçler tarafından oluşturulan gönüllü örgütlerin tarihi de çok eskiye dayanmamaktadır; ancak gündemdeki adlarını duyurmaları, yakın bir tarihin ürünüdür. Yalnız oluşan bu örgütlerin yapıları, çevreye ilişkin örgütlenme programları ve siyasal görüş ayrılıkları, çevre sorunlarını önlemede benzer adımların atılmamasına yol açmaktadır. Bu yüzden de batılı toplum görüşleri ile ülkemizde çevre sorunlarına bakış açılarında bazı ayrımlar ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada, araştırma probleminde üzerinde durulmak istenilen temel konu, çevresel örgütler arasında oluşan ayrımlar ortaya çıkartarak, Türkiye'deki çevresel örgütlerin, çevre sorunlarına bakış açılarını değerlendirmektir. Türkiye'de çevre sorunlarına karşı gündemi geç de olsa meşgul eden gönüllü çevresel örgütlerin, çalışma stratejileri, gelişmiş ülkelerdeki çevresel hareketlerle olan benzerliklerine ve farklı yanlarına değinilerek, bu gönüllü örgütlerin çevre sorunlarına karşı eylemleri, programları ve faaliyetlerine örnek olaylarla yer verilmesi, tezin temel konusudur.

Temel amaç, Batı'da ve ABD (Amerika Birleşik Devletleri)' de çevresel örgütlerin gelişmelerine koşut olarak, Türkiye'de özellikle 1970'li yıllarla birlikte hızla artan çevre örgütlerinin amaçlarını, işleyiş biçimlerini, faaliyetlerinin

belirlenmesi ve bu örgütere bağlı olan üyelerin toplumsal konumlarının ortaya konulmasıdır.

Gönüllü çevresel örgütler, özellikle 1970'li yıllarla beraber yeni toplumsal hareketlerin çatısı altında değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu örgütlerin en temel özellikleri, çevre politikaları açısından onarımcı veya önleyici bir strateji belirleyerek, çevresel problemleri en aza indirmektir. Yapılan çalışmalar ve araştırmalar sonucunda görülen şudur ki; bu örgüterde üzerinde durulan genel problem çevre öğesidir. Bunun yanında, siyasi temelli sorunlar arka planda kalmaktadır. Türkiye'de gönüllü çevre örgütlerinin büyük bir bölümü, çevre kirliliğinin artması, çevresel değerlerin kaybolması, doğanın sömürülmeye başlamasına tepki olarak yola çıkan çevrecilerin bir araya gelerek oluşturdukları örgütlenmelerdir. 1970'li yıllarla beraber bir sorunsal olarak değerlendirilen çevre öğesinde, bu gönüllü çevresel örgütlerin yeri, önemi ve faaliyet alanlarında bu sorunsala karşı bakış açıları güçlü bir yer tutmaktadır. Oluşan çevre sorunlarına karşı önleyici ve onarımcı bir politika izlemeye çalışan gönüllü örgütlerin çalışma stratejileri ele alınarak Dünya'da ve Türkiye gündemindeki yerinin belirlenmesine çalışılacaktır. Bununla birlikte, özellikle son yıllarda gönüllü çevresel örgütler ile ilgili olarak yapılan araştırmalar ve tez çalışmaları güncelliklerini yitirdikleri için, bu konu tekrar ele alınarak, yeniden güncellenmeye çalışılacaktır.

Türkiye'de ve tüm dünyada gönüllü çevre örgütleri farklı yönlerde etkinliklerini sürdürmektedir. Bülent Duru tarafından 1995 yılında yapılan araştırmalar ve çalışmalar sonucunda oluşturulan sınıflandırmaya göre; Türkiye'de gönüllü çevre örgütleri, üç farklı şekilde kümelendirilebilinir. Bunlar; "Çevre Korumacılar", "Radikaller"ve "Yeşil Toplumcular"dır. Bu tezin yazarı da, yaptığı

araştırmalar ve çalışmalar doğrultusunda, 2000'li yıllarda da gönüllü çevre örgütlerinin, 1995 yılında yapılan sınıflandırmaya benzer yapıda olduğu görüşüne varmıştır. Yalnız bu çalışmada, yeşili, siyaset söylemi ile birleştiren Yeşil Toplumcular, Radikal gruplar arasında değerlendirilmiştir; çünkü, 2000'li yıllar itibariyle, Radikaller ve Yeşil Toplumcular aynı pencereden çevre kavramına bakabilmekte ve çevre sorunları için benzer çözüm yolları üretebilmektedirler. Bu nedenle de, tezin yazarı, yapılan çalışmalar doğrultusunda gönüllü çevre örgütlerini, Çevre Korumacılar ve Radikaller olmak üzere, iki farklı düzeyde ele almıştır. Yapılan araştırmalara göre Çevre Korumacılar; çevrenin gelişmesi ve doğanın korunmasını amaç olarak almaktadırlar. Korumacılar, çevresel değerlerin sürdürülebilirliği açısından devletle ve resmi organlarla iletişim kurmanın önemli olduğunu vurgularlar. İkinci grubu oluşturan Radikaller ise; çevre sorunlarını siyasal alan çerçevesinde ele almaya çalışırlar. Öne sürdükleri görüş, ağırlığını hissettiren kapitalizmin çevre sorunlarının temel sebebi olduğudur. Çevre ile ilgili çalışmalarının yanı sıra; feminizm, insan hakları ve savaşa karşı oluşturulan politikalarla da yakından ilgilenirler. Bu araştırma ile Türkiye'de gündeme gelen çevre ile ilgili gönüllü örgütlerin hangi amaçlar doğrultusunda kurulduğu, nasıl bir toplumsal ortamda biçimlendiği, genel hedeflerinin neler olduğu, ortaya çıkan bu hedefler doğrultusunda ne tür eylemlerin gerçekleştirilebildiği araştırılmaya çalışılmıştır. Belirlenen bu amaçlar doğrultusunda, gönüllülük temeline dayanan bu gönüllü örgütlerin, temel hedeflerine, dünya görüşlerine, çevreye karşı oluşturdukları bakış açılarına yer verilmeye çalışılacaktır. Bir başka ifade ile, gönüllü çevre örgütlerinin, çevre bilincinin oluşmasına hangi ölçüde ve doğrultuda katkıda bulundukları, amaçları ve hedefleri doğrultusunda belirledikleri görüşlerin salt çevre

öğesi ile ilgili olup olmadığı ve bunun yanında, başka toplumsal konular ile ilgilenip ilgilenmedikleri örnek olaylarla pekiştirilerek sunulacaktır. Bununla birlikte tezin oluşmasında şu sorulara genel bir cevap aranacaktır: Türkiye'de çevre sorunlarına karşı Korumacı'ların mı, yoksa Radikal çevreci grupların mı daha aktif rol üstlendiği, 2000'li yıllar Türkiye'sinde çevre sorunlarının çözümü için nasıl bir çevre örgütlenmesinin daha başarılı olacağı ve bu örgütlenmelerin zaman içerisinde ne yöne doğru kayacağı tartışılacaktır.

Tezin "Çevre Hareketinin Gelişim Süreci" başlıklı ilk bölümünde, çevre sorunsalının başlangıç aşaması ve nedenleri ile ilgili araştırmalar, bu sorunsal ile birlikte gündeme gelen çevre bilincinin oluşum süreci ve bu oluşumun sonucunda ortaya çıkan çevre hareketlerinin doğuşu, gönüllü çevre örgütlerinin gelişim süreci, önemi ve konumları ele alınacaktır. Bu bölümde, çevre ve gönüllü örgütler ile ilgili genel kavramların tartışması yapılmaya ve bu kavramlar açıklanmaya çalışılacaktır. Tezde, çevre kavramına sıkça yer verilmeye çalışılacak ve bu kavram "insanı ve çevresini etkileyen her şey" biçiminde geniş anlamda algılanıp, genelden özele giden bir bakış açısı ile irdelenmeye çalışılacaktır. Çevre kavramının ardından gelen gönüllü çevre örgütleri kavramı ise, çevrecilerin artan çevre sorunlarına karşı tepkileri ve bir araya gelme biçimleri olarak betimlenecek ve gönüllü çevre örgütlerinin gelişim süreçlerine yer verilmeye çalışılacaktır. Özetle, bu bölümde çevre kavramı, çevre sorunları, bu sorunların nedenleri, boyutları, bu sorunlara karşı oluşan çevre hareketinin düşünsel kökenleri, tarihsel gelişimi ve bu süreçler sonucunda gündeme gelen gönüllü çevre örgütlerinin nitelikleri kavramsal bir çerçeve içerisinde irdelenmeye çalışılacaktır.

"Dönemlerine göre Türkiye'de Gelişim Gösteren Çevre Hareketleri ve Yargı Kararları" başlığını taşıyan ikinci bölümün birinci kısmında, ülkemizde son yıllarda adını duyurmaya başlayan gönüllü örgüt kavramı açıklığa kavuşturulmaya ve bu örgütlerin özellikleri, nitellikleri, çalışma programları, görüş benzerlikleri ve ayrımları açıklanmaya çalışılacaktır. Özetle ikinci bölümde, Türkiye'deki gönüllü çevre örgütleri ve bu örgütlerin gerçekleştirdikleri eylemler, tarihsel süreç içerisinde örneklendirilerek verilmeye çalışılacak ve bu örgütlerin çevre politikalarının oluşumundaki rolüne ve önemine değinilecektir.

Son olarak, Doğa Derneği, Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı, Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı, Türkiye Yeşiller Partisi, Greenpeace-Akdeniz ve Ege Çevre ve Kültür Platformu'nun örnek olay olarak incelendiği Üçüncü Bölümde, belirlenen örgütlerin, yapısı, özellikleri, anlayışları, amaçları geniş biçimde ele alınıp, bunların görüş benzerlikleri ve ayrımları irdelenmeye çalışılacaktır. Bu bölümde, alan araştırmasından elde edilecek veriler değerlendirilecektir. Alan araştırması yarı yapılandırılmış sorularla yapılacak derinlemesine mülakat yöntemi ile gerçekleştirilecektir.

Bu bölümde amaca dönük örneklem yöntemi uygulanacaktır. Araştırma problemi bölümünde de değinilen genel sorun, yapılan bu sınıflandırmaya göre çevresel örgütlerin çalışma programlarında, yapılanmalarında, çevreye ilişkin eylem girişimlerinde ve siyasal görüşlerinde oluşan ayrımların ve benzerliklerin ortaya çıkarılması olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede oluşan ayrımların ve benzerliklerin, neden sonuç ilişkilerine değinilerek, çevre politikalarının gelişim sürecine olan

katkıları ve çevre sorunlarının çevre politikalarının hangi yöntemleri ile önlenilmek istendiği, çeşitli örneklemelerle açıklanmaktadır.

Yapılan araştırmalar ve okunan kaynaklar doğrultusunda ortaya çıkan görüşler şöyle açıklanabilir:

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇEVRE HAREKETİNİN GELİŞİM SÜRECİ ve GÖNÜLLÜ ÇEVRE ÖRGÜTLERİ

Bu bölümde gönüllü çevre örgütlerini biçimlendiren çevre hareketlerinin, tarihsel süreç içerisinde gelişimine yer verilmiştir. Çevre hareketlerini bünyelerinde barındıran gönüllü çevre örgütlerinin oluşumu ve gelişimi de bu bölümde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

I.ÇEVRE SORUNLARININ OLUŞUMU ve ÇEVRE HAREKETİ

İnsan ihityaçları sonucunda zamanla değişim gösteren çevre, önemli bir sorun alanı olarak kendini hissettirmeye başlamıştır. Çevrenin kirlenmesi, insan etki ve eylemleri sonucunda gerçekleşmektedir. Çevre kavramına çeşitli anlamlar yükleyen insan, onun üzerinde bir baskı kurmaya çalışmakta ve oluşacak sorunları göz ardı etmektedir. Bu bölümde çevre sorunlarının oluşumuna, dünya üzerinde yaratmış olduğu olumsuz etkilere ve bu sorunlara tepki olarak gelişen çevre hareketlerinin gelişimine yer verilmiştir.

A.ÇEVRE SORUNLARININ TARİHÇESİ ve DÜŞÜNSEL DEĞİŞİMİ

1. Çevre Sorunlarının Oluşumunun Tarihi Arka Planı

Çevre kavramı geniş bir yelpaze içerisinde değerlendirilirken, bu kavrama yüklenen anlamlar çevre öğesini tanımlamada yetersiz kalmaktadır. Farklı, ama birbirine bağlı anlamlarda kullanılan çevre kavramı, zaman içerisinde teknolojik araçlarla soyutlaşan dünyada, somut bir algılayış olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bilgilerin ışığı altında, çevre kavramının en yalın ve doyurucu tanımı “canlı varlıklar,

cansız varlıklar ve insan etkinlikleri üzerinde doğrudan ya da dolaylı etkiler yapabilen fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etmenlerin tümü" şeklinde yapılabilir[1]. Küreselleşen dünyada somut bir öğe olarak yerini alan çevre kavramı, toplumlar için yeni bir bilinç olgusu ve hak kavramı yaratırken, gelecek kuşaklar için de yaşatılması ve korunması gereken toplumsal ödev olarak gündemdeki yerini almaktadır.

Çevre kavramı, insanın varoluşundan bu yana sürekli bir değişim geçirmiş ve özellikle 1970'li yıllarda bir sorunsal olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Ruşen Keleş ve Birol Ertan'a göre çevre sorunsalı, insanın çevresini kendi çıkarlarına uygun duruma dönüştürme çabasından kaynaklanan ve çevreye ilişkin sorunların tümünü barındıran bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır[2]. Geniş bir sorunlar ağı olarak değerlendirilen çevre, günümüz uygarlığının karşı karşıya kaldığı en önemli çözüm alanlarından biri olarak, özellikle 1970'li yıllarla kendini gösterir. Genel varsayımlarla bugünün çevre sorunları, artan üretim ve tüketimin dışa vurmuş bir sonucu olarak ortaya çıkar[3]. Ancak çevre sorunlarını 20. yüzyılın ikinci yarısı ile gündeme gelen bir sorun alanı olarak değerlendirmek yanlış bir yaklaşım olacaktır[4].

Yapılan sosyal ve ekonomik tartışmaların ışığında, çevre sorunlarının başlangıcını ve insanlığın gelişimini değerlendiren düşünürler, yeryüzünde günümüze kadar iki büyük devrimin gerçekleştiği fikrinde birleşirler. Ortaya çıkan değerlendirmelere göre; iki büyük devrimden birincisi; M.Ö 8000 yıllarında insanın

[1] Ruşen Keleş, Can Hamamcı ve Aykut Çoban, **Çevre Politikası**, Ankara, İmge Kitabevi, 6. Baskı, 2009, s.51.
[2] Ruşen Keleş ve Birol Ertan, **Çevre Hukukuna Giriş**, Ankara, İmge Kitabevi, 2002, s. 21.
[3] Burhan Oğuz, "Çevre Üzerine Düşünceler",**Çevre Üzerine**, Ankara, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, Haziran 1991, s.12.
[4] Bülent Duru, **Çevre Bilincinin Gelişim Sürecinde Türkiye'de Gönüllü Çevre Örgütleri**, Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi, Kent ve Çevre Anabilimdalı, Yüksek Lisans Tezi, 1995, s.8.

tarımı geliştirmesidir. O güne kadar doğada sadece avcılık ve toplayıcılıkla geçinen insan, bu önemli devrim sayesinde toprağı işleyerek, üretim yapabilme ve dilediği besini elde edebilme imkanına kavuşmuş ve doğanın diline hakim olmaya başlamıştır. Çevreyi ve insanı ciddi biçimde etkileyen ikinci büyük devrim ise, 17. yüzyılda etkilerini göstermeye başlayan Sanayi Devrimidir. Bu dönemde insan, teknolojinin ona sunduğu nimetlerden en üst düzeyde faydalanmış ve doğa üzerinde baskı kurmaya başlamıştır[5]. Çevre sorunları bu iki büyük devrim ile kendini göstermiş ve günümüze kadar etkisini artırarak, en önemli sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmıştır. Bu devrimler ile çevre sorunlarına sebebiyet veren dönemlere kısaca değinmek gerekir ise; Tarım Devrimini de içine alarak çevre sorunlarının başlangıç tarihini, uygarlığın doğuşu olarak kabul edilen "neolitik çağ"a değin götürmek olanaklıdır[6]. İnsanoğlu, başlangıçta doğa üzerinde hakimiyet kurmanın ötesinde, onu tanımaya ve içselleştirmeye çabalamıştır. Bu dönemde doğa üzerinde oluşan küçük çaplı baskılar ise, doğanın kendi kendini yenileyebilme yetisi ile beraber uyumlu bir denge oluşumuna kaynaklık etmiştir. Bu dönem içinde insan, doğanın ona sunduğu nimetleri aklın gücü ile birleştirerek, bireysel üretim sürecinin ilk temel ürünlerini ortaya koymaya başlamıştır. Bu sürecin hızla ilerlemesiyle, insan, gereksinimlerini daha kolay karşılayabilmek için yerleşik düzene geçme arayışlarında bulunmuş ve Tarım Devrimi ile üretim aracı olan toprağı kullanmış ve onda söz sahibi olmuştur[7].

[5] Engin Ural, Yayıma Hazırlayan. Yayıma Hazırlayan. Ruşen Keleş, " Çevre'nin Politik Yönü" **,Çevre Üzerine,** Ankara, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, Haziran 1991, s.41.
[6] Duru, **op.cit.,**s.8.
[7] Faruk Kocacık, "Bilgi Toplumu ve Türkiye", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:27, No:1, Mayıs 2003, s.1-10.

Yerleşik toplumların ortaya çıkması ile beraber çevre sorunlarının oluşumuna kaynaklık eden ilk temel problemler de gündeme gelmeye başlamıştır. Genel olarak bu problemler; su kaynaklarının yetersizliği ve oluşan hava kirliliğinin yaşam yerleri üzerinde yarattıkları aşırı baskılardan meydana gelmektedir. Bu baskıların yanında, hem teknolojik unsurların yerinde kullanılamaması, hem de eğitim düzeyinin geri kalmışlığı, çevre sorunlarının oluşumuna ve insan sağlığının bozulmasına kaynaklık eden temel unsurların ortaya çıkmasına ivme kazandırmıştır. Su arıtma tesislerinin kurulmasına dek geçen bu süreçte, evsel atıkların içme suyu ile karışması ve bu işlemi birbirinden ayırt etme güçlüğü, yerleşim yerlerinde belirlemeye başlayan kirliliğe ve bu yörede yaşayan insan sağlığının bozulmasına yol açmıştır. Örneğin, 1200'lü yıllarda, İngiltere'de Faxton isimli küçük Cambridgeshire köyünün ortasından hem kanalizasyon, hem de içme suyu olarak kullanılan bir nehrin, yörede yaşayan halkta çeşitli sağlık sorunlarına yol açtığı ve nehir içindeki canlı ekosistemin zarar görmesiyle çevresel problemlerin ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Benzer şekilde 13. yüzyılın başlarında İngiltere'deki Thames Nehri'nin aynı yolla kirlenmeye başlaması da verilebilecek örnekler arasında gösterilebilir[8]. 16. yüzyıla gelindiğinde kentlerdeki birçok evde hiçbir tuvalet sistemi ve çöp çukurları bulunmamaktadır. Yörede yaşayanlar kendilerine ait tuvaletleri ve çöp dökme alanları bulunmadığı için, her türlü açık alanı bu ve benzeri ihtiyaçları için kullanmaktadırlar. Bu yüzden kent sokakları insan dışkıları ve çöp artıkları ile doludur[9]. Bu dönemlerde Paris ve Madrid sokakları bunlara verilebilecek en güzel

[8] Clive Ponting, **Dünyanın Yeşil Tarihi** (Çevre ve Büyük Uygarlıkların Çöküşü), Güncellenmiş Yeni Basım, Çev. Ayşe Başcı, İstanbul, Sabancı Üniversitesi, 2008, s. 416.
[9] Şükran Sevimli, **Anadolu Uygarlıklarında Temizlik Kavramı ve Uygulamaların Evrimi**, Adana, Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2005, s.70.

örnekler arasındandır. Buna bağlı olarak 1697 yılında Madrid'e giden bir ziyaretçi, kent sokaklarını şöyle tanımlar:

> Bütün çöpleri pencereden atmak gibi bir alışkanlık olduğundan, sokaklar her zaman çok kirli. Kışın durum daha da kötü; çünkü arabalarla taşınan varillerdeki sular, çöpleri sürüklemesi ve pisliği ortadan kaldırması için sokaklara boşaltılıyor; insanlar sokakta yollarını kesen ve iğrenç kokusuyla kişiyi zehirleyen bu pis su akıntılarıyla sık sık karşılaşıyor[10].

Koku, insan ve hayvan dışkısı, çöp yığınlarının yanı sıra, çevre sorunları açısından birçok kentin ayırt edici özelliklerinden bir başkası da, sanayileşme öncesinde bile üzerlerinde asılı duran dumanlı havadır. Dönemin koşulları içerisinde yeterli teknik donanıma sahip olunmadığı için, evlerin büyük bir kısmında baca bulunmamaktadır. Bu evlerde ve açık alanlarında yakılan odunlar, havada büyük bir duman bulutu oluşturmaktadır. Ortaya çıkan bu duman kitlesi, o dönemdeki çevre sorunlarının baş habercisidir. Fakat asıl büyük sorun, odundan kömüre geçiş yapıldığı zaman yaşanmıştır. Kömür dumanından kaynaklanan kirlilikle ilgili ilk şikayet, 13. yüzyılda İngiltere'de başlamıştır. 1257 yılında İngiltere Kraliçesi Eleanor, kömür yakılması sonucunda meydana gelen hava kirliliği sebebiyle Nottingham Kalesi'nden uzaklaşmıştır. Yaşanan bu çevresel ölçekli sorun, 16. ve 17 yüzyıllarda kömür kullanımı yüzünden Londra'da yaşanan ilk büyük ölçekli kirliliğin en büyük habercisi olmuştur.[11].

İnsan, yaşanan Tarım Devriminin ardından, aklı sayesinde, toprakta söz sahibi olmaya ve ihtiyaçlarını karşılayabilecek ölçüde alet yapımına başlamıştır. Bu gelişmelerin ardından, çevre sorunlarının baş sorumlusu olarak değerlendirilen ikinci en büyük devrim olan Sanayi Devrimi gündeme gelmiştir. İlk tohumları 18. ve 19. yüzyıllarda atılan Sanayi Devrimi, 17. yüzyılda gerçekleşen Aydınlanma Düşüncesi

[10] Pointing, **op.cit.,**s.422.
[11] Pointing, **op.cit.,**s.426-427.

ile pekişmiştir. Bu süreç içerisinde, teknoloji alanındaki gelişmeler o denli hızlı olmuştur ki, *teknoloji çağı* kavramı literatürde yerini almıştır[12]. Ayrıca bu dönem, teknolojinin ilk ürünlerinin kendini göstermesiyle yeni bir dönemin başlangıç sinyallerine de dikkat çekmiştir[13]. Teknolojinin ileri düzeylerde olması, bireysel üretimden kitlesel üretime geçişin hızını arttırarak, yeni buluşlar yapmanın gerekli olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu dönem doğaya egemen olma düzenine kaynaklık edebilir. Sanayi Devrimi ile birlikte insan, aklın ve bilimin sonsuz nimetlerinden faydalanmak amacıyla doğayı sınırsızca kullanmakla kalmamış, doğanın tahribine yol açan sömürme hareketine de ivme kazandırmıştır. Ancak o dönemde insan, teknolojik ilerlemenin yarattığı bu baskının, çevre sorunlarına yol açacağının farkında bile olmamıştır[14]. Bu dönemle insanın yetinme duygusunun yok olmaya başlaması, doğanın tahrip edilme oranını hızlandırmıştır. Doğa üzerinde oluşan aşırı baskı ile doğanın kendi kendini yenileyebilme kapasitesi azalırken, çevre sorunları hissedilebilir düzeyde kendini göstermeye başlamıştır. Sanayi Devrimi ile birlikte gelişen yeni dünya düzeni göç olgusunu da beraberinde getirmiştir. Göçler, kentlerde nüfus artışından kaynaklanan bir sorunun en büyük habercisidir. Bu dönemde artan çevre sorunları, özellikle sanayinin ve nüfusun yoğun olduğu yörelerde kendini göstermektedir. Nüfusun yoğun olduğu Londra'da 19.Yüzyılla birlikte baş gösteren hava kirliliği buna örnek olarak verilebilir[15]. Ayrıca 20. Yüzyılda gerçekleşen I. ve II. Dünya Savaşları sonucunda çevre üzerinde oluşan aşırı baskı ve tahripler de bu sorunların oluşumuna kaynaklık eden temel unsurlardan sayılabilir. Sanayi

[12] Mustafa Ökmen, "Teknolojik Dönüşüm Süreci ve Çevre Sorunları", **Kent Çevre ve Globalleşme**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2003, s.7.
[13] Berna Alpagut, Yayıma hazırlayan: Ruşen Keleş, "Doğal Çevre ve İnsanın Evrimi", **İnsan Çevre Toplum,** Ankara, İmge Kitabevi, 1997, s. 115.
[14] Keleş ve Ertan, **op.cit.,**s.20.
[15] Duru, **op.cit.,**s.10.

Devriminin genel ideolojisi olan kapitalizm de, çevre sorunlarının oluşumuna kaynaklık etmiş ve kapitalist düşünce yapısı ile birlikte gelişen serbest piyasa ekonomisi ve özel mülkiyet kavramı, toplumları bireycilik doğrultusunda bir yarış içine sokmaya yöneltmiştir. Bireycilik yarışı içerisinde, bilim ve teknik alandaki gelişmelere paralel olarak felsefe boyutunda *tüketim* ve *tüketim toplumu* kavramları da ağırlığını hissettirmektedir. Tüketim; insan ihtiyaçları ve istekleri doğrultusunda, iktisadi mal ve hizmetlerin belirli bir bedel karşılığında kullanılmasıdır. Bunun yanında, üretimin ihtiyaçlara göre değil, pazarlanabilme olasılıklarına göre düzenlendiği, reklam, moda gibi araçlarla teşvik edildiği toplum yapısı da tüketim toplumunu oluşturmaktadır[16]. Bugün çevre sorunlarının temelinde, insanı pazar mekanizması içerisinde, bireycilik kavramına sürükleyen tüketim toplumu anlayışı da yatmaktadır. Bu da insanın adil olmayan yöntemlerle pazar piyasası içerisinde manipüle edilmesi ve baskı altında tutulmasından, doğal çevrenin yıkımına ve sınırlı doğal kaynakların ölçüsüzce tüketilmesine kadar birçok sorunu beraberinde getirmektedir[17]. Asıl olarak teknolojinin etkisinde baş gösteren çevre sorunları, sanayileşmenin, bir başka anlamıyla kapitalizmin olumsuz sonuçları olarak dünya gündeminde adını duyurmaktadır. Bunun yanı sıra, diğer bölümde değinilecek olan, semavi dinlerin insanlar üzerinde oluşturduğu genel yargılar çevre sorunları oluşumuna kaynaklık eden temel unsurlardan sayılabilir.

2. Çevre Sorunlarının Oluşumuna Kaynaklık Eden Düşünceler

Birbiri ardını takip eden toplum ve kültürlerin içinde yaşadıkları çevre, insan eylemleri tarafından şekil alır. Bu eylemlerin arkasında yatan temel etken; insan

[16] Ömer Demir ve Mustafa Acar, **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, İstanbul, Ağaç Yayınları, 1992, s.362.
[17] Mustafa Ökmen, "Teknoloji, Tüketim ve Çevre Sorunları", <<www.ekolojidergisi.com.tr>> (01.05.1996).

sayısının çoğalması sonucunda ortaya çıkan barınma ve beslenme ihtiyaçlarının karşılanması ile doğru orantılıdır. Bu temel eylemler, çevre üzerinde oluşan aşırı tahribin yıkıcı sonuçlarını doğurmaktadır. Bu temel eylemlerle insanın çağlar boyunca doğaya belirli zararlar verdiği ve çevrenin ciddi anlamda kirletilmesine yol açtığı söylenebilir. Hayatta kalma mücadelesiyle yapılan insan eylemleri ve tutumları belli düşüncelerin, ideolojilerin, etik ve dini inançların ürünleridir. Buna bağlı olarak, düşünce sisteminin kökenlerini, eski Yunan ve Roma dönemine götürmek olanaklıdır[18]. Bu düşünce sistemini hem klasik, hem de Hıristiyan gelenekleriyle beslenen "Organik Dünya Görüşü" oluşturmaktadır[19]. Organik dünya görüşünün oluşumunda temel bir soru dikkati çekmektedir: İnsanlar doğanın ayrılmaz bir parçası mıdır, yoksa doğadan daha üstün bir konumda mıdır?[20]. Bu soruya yanıt arayan düşünürler, insanların yaşadıkları doğadan daha üstün yaratılması konusunda görüş birliğinde olmuşlardır. Gelişen bu düşünce sistemi de, çevre üzerinde yıkıma yol açmaktadır.

Eski Yunan'dan itibaren doğa kavramı, Aristoteles'ten Kynikler'e kadar önemli tartışmalara yol açmıştır. Bu dönemde Platon bir anlamda organik dünya görüşünün temellerini atmıştır. Aristo doğa kavramını, "içkin doğalarınca kendilerine özgü amaçlarca yöneltilmiş yetilerden ya da gelişme güçlerinden meydana gelmiş bir sistem" olarak tanımlarken, 13. yüzyılda Thomas Aquinas, Aristo'nun görüşlerini Hıristiyan ahlakı ile birleştirerek Ortaçağ düşünce sisteminin kavramsal çatısını

[18] Joseph R. Des Jardins, **Çevre Etiği: Çevre Felsefesine Giriş**, Çev. Ruşen Keleş, Ankara, İmge Kitabevi, 2006, s. 36.
[19] Hasan Ertürk, **Çevre Bilimleri**, Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2009, s.9.
[20] Ponting, **op.cit.,**s.140.

oluşturmuştur[21]. Bu görüşlere paralel olarak, Epikürizm, insanın iç huzuru ile ilgilenmiş, Stoa Okulu ise "doğa yasalarının ilkelerinin değişmezliğinden" bahsetmiştir[22]. Bu dönemde birçok düşünür ekosistem olarak tanımlanan kavramı, belirli bir plan çerçevesinde meydana getirilen, sistematik bir düzen olarak görmeye başlamışlardır. Bu görüş düşünürleri, ekosistem içerisinde yaşayan insanın konumunu sorgulamaya itmiştir. Bu düşünürlerden biri, "Memorabilin" yazarı Xsenophon'dur. Kitabında, insanlara özgü her şeyin (eller ve gözler) bir amacı olduğunu ve tanrıların insanın yararını gözeterek her şeyi yarattığını vurgulamıştır. Bunu izleyen dönemlerdeki düşünürler ise insan merkezli dünya görüşünün güçlenmesine yol açmıştır. Bu düşüncenin savunucularından en önemlisi de Aristoteles olarak görülebilir. Düşünürün "Politika" adlı kitabında, bitkilerin insanlar için yaratıldığı ve insanın ekosistem içerisinde en üst konumda olduğu öne sürülmüştür. Kitabından yapılan bir alıntıda ise:" Eğer doğa her şeyi eksiksiz yapıyorsa ve hiçbir şey boşuna değilse, o halde bütün hayvanlar insanlar için yaratılmıştır" diyerek ekosistem içerisinde insanın yerinin önemini vurgulamıştır[23]. Bu yorumlar sonucunda, organik dünya görüşünün genel özelliği; insanların diğer canlılardan daha üstün olduğu ve doğanın insanlar için yaratıldığı, görüşü ortaya çıkarılabilir.

İnsan merkezli düşünce sisteminin, ahlak felsefesini oluşturan dinler içerisindeki yeri de önem taşımaktadır. Ekosistem içerisinde gelişen düşünce sistemini, sadece düşünürlerin oluşturduğu bir sistem ağı olarak algılamak yetersiz kalabilir. Bu düşünce sistemini, semavi dinlerin öngörmüş olduğu davranış kuralları

[21] Fritjof Capra, **Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası**, Çev. Mustafa Armağan, İstanbul, İnsan Yayınları, 1992, s. 53.
[22] Kemal Görmez, **Çevre Sorunları**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtımı, Şubat 2007, s. 20.
[23] Ponting, **op.cit.,**s.141-142.

çerçevesinde değerlendirmek de, sistemi anlamamıza katkı sağlayacaktır. Semavi dinlerden olan Hıristiyan İncil'in ilk bölümü olan Tekvin'in birinci bölümünde: "Verimli olun ve çoğalın ve dünyayı doldurun ve ona baş eğdirin ve denizdeki balıklar ve havadaki kuşlar ve topraktaki hareket eden her canlının üzerinde hâkimiyet kurun". Tekvin'in ikinci bölümünde: "…dünyadaki her yaratık, havadaki her kuş, toprakla hareket eden her şey ve denizdeki her balık sizden korkacak ve sizden çekinecek, hepsi sizin emrinize verildi…" ibaresi yer alır[24]. Bu emirler ışığında, insanın doğadaki en üstün canlı olduğu ve doğanın insan için yaratıldığı görüşü ön plana çıkmaktadır. Müslümanlığın kutsal kitabı olan Kuran'da, evrende insanı temel alan ayetlere yer verildiği görülmektedir. Bunlardan kimilerine kısaca değinmek gerekirse: " Geceyi ve gündüzü, güneşi ve ayı sizin istifadenize vermiştir. Yıldızlar da O'nun buyruğuna boyun eğmiştir. Bunlarda, akleden kimseler için dersler vardır" (Nahl, 12). " Yeryüzünde rengarenk şeyleri de sizin için yaratmıştır. Bunda öğüt alan kimseler için ibret vardır" (Nahl 13)[25]. Bu ibarelerde yeryüzünde var olan canlı cansız her şeyin insan için yaratıldığı görülür ve din kurallarında da insan merkezci yaklaşımın etkilerine rastlanır. Kısaca organik dünya görüşü, insan merkezli bir yaklaşımla şekil alır. Eski Yunan ve Roma düşünürleri tarafından benimsenir ve din kuralları ile düşünce sisteminin temel parçası halini alır. Bu düşünce sistemi, insan merkezli anlayışla beslenirken, çevre sorunlarının oluşumuna da kaynaklık eder.

İnsan merkezli yaklaşımın altında yatan "doğaya egemen olma" düşüncesi 14. yüzyıl Rönesans dönemi ile birlikte pekişmiştir. "Yeniden Doğuş" anlamına gelen Rönesans, hümanist eğilimlerin yeniden keşfedilmesiyle başlamış ve

[24] Ertürk, **op.cit.,**s.10.
[25] Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Kur'ân-I Kerim ve Meâli**, İstanbul, Başak Yayınevi, 1998, s.266.

"Modernite"nin temel kaynağını oluşturmuştur. Bu dönemde, aklın ve bilimin gücü, hümanizm kavramını etkisi altına almaya başlamıştır. Bir geçiş süreci olarak nitelendirilen bu dönemde insan, doğanın sırlarını, kendisine tanınan yetileriyle, yani bilim ve akıl sayesinde çözümlemeye yönelmiştir. Bu bağlamda Rönesans için, insanın içinde yer aldığı çevre, bir araştırma alanıdır. Bu dönem, akıl ile bilimin ilerlemesiyle teknoloji ürünlerinin ortaya çıkmasına yol açarken, insanı çevresini daha fazla denetleme ve hakim olma gücüne kavuşturmuştur[26]. İnsan merkezli yaklaşım burada, aklın ve bilimin gücü ile doğaya hakimiyetin önünü daha da açmıştır.

Rönesans döneminin ardından teknolojik ilerleme ve gelişme çabalarıyla 17. yüzyılda insan merkezli düşünce sisteminin altında, yeni bir düşünce sistemi daha dünya gündeminde adını duyurmaya başlamıştır. "Mekanik Dünya Görüşü" olarak adlandırılan Aydınlanma hareketi, insanın doğaya egemen olması gerektiği görüşünü içermektedir[27]. Bu dönem doğaya üstünlük kurma savaşımı olarak da oluşan dünya düzenine kaynaklık edebilir. Aydınlanma düşüncesi ile birlikte insan, aklın ve bilimin sonsuz nimetlerinden faydalanmak amacıyla doğayı sınırsızca kullanmakla kalmamış, doğanın tahribine yol açan sömürme hareketine de ivme kazandırmıştır. Bu hareketle de insanın, "doğanın efendisi" olarak öne çıktığı, insan gereksinim ve çıkarlarının doğa üzerinde özel bir değere ve öneme sahip olduğu, görüşü benimsenir[28]. Bu dönemin diğer dönemlerden farkı şudur; akıl ve bilim sayesinde insan, doğa üzerinde salt bir egemenlik kurmaya çalışır ve doğa nimetlerinin getirisini kendi gücü ile biçimlendirir. Bu düşünce sistemi, egemenlik içgüdüsünün

[26] Ertürk, **op.cit.,**s.11.
[27] Duru, **op.cit.,**s.11.
[28] Mehmet C. Marin ve Uğur Yıldırım**, Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar- Ekolojik, Ekonomik, Politik ve Yönetsel Perspektifler-,** İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.,2004, s.63.

insan tarafından benimsenmesi ile birlikte çevre üzerinde oluşan aşırı tahribatın da nedeni oluşturmuştur.

Mekanik dünya görüşünü benimseyen düşünürler, akıl kullanımını bilim yoluyla birleştirerek doğa üzerinde hakimiyetin yollarını aramaya başlamışlardır. 17. Yüzyılda Francis Bacon (1561-1626) ile başlayan bu hareket, René Descartes (1596-1650), Isaac Newton (1642-1727) ile devam etmiştir. Bacon, doğaya egemen olmak için doğayı tanımak gerekir" diyerek doğa üzerinde güçlü bir hakimiyet kurmanın önemini, bilim yoluyla idda etmiştir[29]. Descartes 17. yüzyıl bilimi için kavramsal bir çerçeve oluşturarak pozitivizmin evrensel kurallarını belirlemiş, Newton 20. yüzyıla kadar uzanan bilim anlayışının temellerini çizmiş ve o dönemin "bilim devrimi"ni oluşturmuştur[30]. Belirlenen bu çizgi, Klasik Fizik'in dayandığı düşünce ve yöntemleri ortaya koymaktadır. Düşünürlerin akıl kullanımı sayesinde ortaya attığı fikirler, fizikle bilim arasında "modern" bilimin ortaya çıkışı açısından bir yol gösterici olma niteliğindedir. Çünkü birçok düşünüre göre, bilimin temelinde "Fizik" bilimi bulunmaktadır[31]. Akıl ile doğru orantılı olarak gelişen Fizik bilimi de doğaya egemen olma yolundaki en önemli araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Descartes için akıl, doğanın sırlarını gösteren en büyük araçlardan biri olmaktadır. Descartes'ın şu sözleri ile akıl sayesinde doğaya egemen olma gerekliliğinin altı çizilir:

> Ateşin, suyun, yıldızların, gökyüzünün ve çevremizdeki tüm cisimlerin güçlerini ve etkilerini, zanaatkarlarımızın çeşitli işlerinin ayrıntılarını bildiğimiz kadar öğrenerek, bunlardan, kullanılmaya elverişli oldukları

[29] Bedia Akarsu, "İnsan ve Çevre", **Logito,** Sayı:2, Güz 1994, s. 28.
[30] Kemal Görmez, "Zihniyet ve Çevre Sorunları", **Karınca Kooperatif Postası**, Sayı:652, Nisan 1991, s.28.
[31] Şakir Kocabaş, **Fizik ve Gerçeklik**, İstanbul, Küre Yayınları, 2. Baskı, 2002, s.108.

> her biçimde yararlanmak ve böylelikle, doğaya egemen olmamıza yardımcı olacak uygulanabilir bir felsefe ortaya çıkarmak[32].

Francis Bacon, akıl, teknik ve doğa ilişkilerinde "tekniğin doğaya üstün olduğu" bir görüşü benimsemektedir. Bu yaklaşıma göre bilimin yeni amaçları şöyledir:

- Tartışma yapabilmek için delil değil, teknik üretmek

- İlkelere göre sonuç oluşturmak yerine, ilkeleri belirlemek

-Yapılmış işlerin nedenlerini bulmak yerine, yapılması gereken işleri tanımlamak ve hedefleri belirlemek[33].

Bacon'ın saptamalarına göre amaç, tekniğin üstünlüğü ile tartışma kazanmak değil, eylemler yoluyla doğada üstünlüğü sağlayabilmektir. Bu saptamasına örnek oluşturabilecek bir olayda; Bacon'ın, Joe Beale'e yazdığı bir mektupta vurguladığı şu sözle daha iyi anlaşılıyor: " Doğayı tanırsak, ona hakim olabilir, onu yönetebilir ve insan yaşamına hizmet etmekte kullanabiliriz". Bacon'a göre doğada üstünlük kurmak, insan yaşamının genel koşullarını iyileştirecek ve toplumdaki çatışmaları azaltacaktır[34]. Isaac Newton ise, doğanın işleyişini gün yüzüne çıkaran mekanik yasaları keşfetmiştir. Diğer düşünürler gibi Newton da akıl sayesinde doğada üstün olma gereksinimini benimsemiş ve o yönde çeşitli adımlar atmıştır. Toplumsal yaşamın gereklilikleri, 17. yüzyıldan itibaren Newton ile şekil almış ve temel kurallara bağlı, kontrol edilebilir bir dünya anlayışı ön plana çıkmıştır. Evreni, basit

[32]William Leiss, "Ütopya ve Teknoloji: İnsanın Doğaya Egemen Olma Konusunda Düşünceler" **Yerleşim ve Çevrebilim Sorunları**, Çev. Necat Erder, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 1984, s.37'den aktaran Duru, **op.cit.,**s.11.

[33] Hasan Ertürk, **Çevre Bilimlerine Giriş**, Bursa, Vipaş, 3. Baskı, 1998, s.30'dan aktaran Mehmet Özel, "Çağımız Çevre Sorunlarının Düşünsel Temelleri Üzerine Bir Yaklaşım", **Ankara, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,** Cilt:9, No: 1, 2007, s. 214.

[34] Ertürk, **op.cit.,**s.15. (gerçek atıf)

bir mekanik sistem gibi görme eğilimi o dönemle birlikte başlamış ve Fizik bilimi ile de çağımıza kadar varlığını sürdürmeye devam etmiştir[35].

İnsan merkezli yaklaşım, organik dünya anlayışı ile biçimlenen, Rönesans döneminde modernitenin temel kaynağını oluşturan ve Bacon'la başlayıp, Descartes ve Newton'a kadar uzanan yeni dünya görüşünün temel yapı taşını oluşturmuştur. Doğa, insanlar için yaratılmıştır görüşü ile yola çıkanların düşüncesi, doğanın insanın egemenliği altında olduğu bir sisteme kadar kavramsallaştırılmıştır. Gelişen bu süreçler, aklın ve bilimin teknoloji üzerinde gerçekleştirmiş olduğu etkilere ev sahipliği yaparken, birtakım olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Buna göre, doğa, belli yasalara göre belirlenirken, "makine" görevini üstlenmiş ve içinde yaşayan insanın emir ve doğrultuları ile biçimlenmiştir[36]. Böylece insan, doğaya hükmeden bir role bürünürken, doğa da insan emrinde bir tür organizmaya dönüşmüştür. Bunun sonucunda da doğada yaratılan aşırı baskı, çevre sorunlarının tehdit edici boyutlara ulaşmasına yol açmıştır.

3. Çevre Hareketinin Oluşumuna Kaynaklık Eden Düşünceler

Çevrecilik kavramının birçok tanımı vardır. Sözlüklerde, "çevre hareketini destleklemek veya katılmaktır" şeklinde tanımlanmıştır. Robyn Eckersley çevreciliği, insan merkezci olarak yorumladığı eko-Marksizme, eko-sosyalizme ve eleştirel kurama karşı bir direniş olarak görür. Leach ve Andrew Dobson için ise çevrecilik, kendine has, farklı bir siyasal ideolojidir[37]. Ruşen Keleş, çağdaş çevreciliğin,

[35] Mehmet Altan, " Akıl ile Ruh Bölünebilir mi?",
<<http://www.rahle.org >>(09.01.2004).
[36] Mehmet Ali Kılıçbay, "Çevrenin Çevresi", **Türkiye Günlüğü Dergisi**, Sayı:3, Haziran 1989, s. 35-36.
[37] Aykut Çoban, "Çevreciliğin İdeolojik Unsurlarının Eklemlenmesi", **SBF Dergisi**, Cilt: 57 Sayı: 3, 2002, s. 3-30.

toplumdaki ideolojik ayrılıkları azaltıp, farklılıklara son verdiği görüşü hakim nedeniyle, çevreciliğin "apolitik" bir nitelik taşıdığının savunulduğunu belirtir[38]. Sargun Tont'a göre; çevreye daha uyumlu ilişkiler kurmak adına yapılan, bilimsel, ekonomik, hukuksal, felsefi ve estetik çalışmalar, sosyal ve politik etkinliklerdir[39]. Tuncay Önder'e göre çevrecilik, bir doğa mühendisliği olarak görülür. Bu görüşün temel nedeni, çevre sorunlarından doğan zararlardan toplumu korumak ve hammaddeleri gelecek kuşaklar için korunmasını sağlamaktır[40]. O'Riordan ise çevreciliği, daha iyi bir yaşam tarzı ve toplumun yeniden düzenlenmesiyle ilgili bir akım, olduğu görüşündedir[41].

Batıda özellikle çevre sorunlarının artması, çevreye karşı duyulan ilgiyi de arttırmıştır. Bu ilgi de çevreciliğin, toplumsal bir hareket olarak gelişmesinde etkili olmuştur[42]. "Çevreci Sosyal Hareketler","Çevrecilik Hareketi" ya da "Çevreci Hareket" şeklinde adlandırılmış[43] bu hareketler, bünyesinde farklı birey ve grupları barındıran, toplumsal, politik ve coğrafi açıdan geniş düzeylidir[44]. Patricia D. Netzley'e göre ise, çevre hareketleri, birçok çevreci grubun, çevre sorunlarının çözümü için küçük ve büyük grupların bir araya gelmesiyle oluşan hareketlerdir. Küçük gruplar genelde gönüllük ilkesi kapsamında oluşturulurken; büyük gruplar,

[38] Ruşen Keleş, Yayıma Hazırlayan. Ruşen Keleş, "Çevre ve Siyaset", **İnsan Çevre Toplum**, Ankara, İmge Kitabevi, 1992, s. 147-189.
[39] Sargun Tont, "Batı Ülkelerinde Kurtarıcı Çevreciliğin Kronolojisi**", Türkiye'de Çevrenin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu Bildiri Metinleri**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, İstanbul, Numune Matbaacılık, 2000, s.21.
[40] Tuncay Önder, "Yeşil Siyaset", Editör. Mümtaz'er Türköne, **Siyaset**, Ankara, Lotus Yayınları, 7. Baskı , 2003, s. 594-595.
[41] Tim O'Riordan, **Environmentalism**, Londra, Pion, 1981, s. 1-19.
[42] Keleş, Hamamcı ve Çoban, **op.cit.,**s.285-286.
[43] Russell J. Dalton, " Batı Avrupa'da Çevreci Hareketin Gelişimi", Çev. İsmail Aydıngün, **Ada Kentliyim**, Cilt: 3, Sayı:11, 1997, s.82.
[44] Marry Mellor, **Sınırları Yıkmak**, Çev. Alev Türker, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1993, s.35.

ulusal ve uluslararası örgütlerin çevre sorunlarına karşı mücadele etmekle görevlendirildikleri, maaşlı çalışanlardan meydana gelmektedir[45].

Çevre hareketlerine kaynaklık eden düşünce sistemleri, sadece Sanayi Devriminin doğada yaratmış olduğu olumsuz sonuçlar üzerine değil, daha öncesinde de bazı toplumlar tarafından geliştirilmiş olan birçok görüşün ortak ürünüdür. Bu görüşler genel olarak, doğaya uyumlu yaşam felsefesinin temelini oluşturmaktadır. Bu görüş ve düşünürlerden bazıları; (İ.Ö 336-264) ve onun ardından okulun önemli temsilcilerinden olan Asoslu Kleanthes'tur. Onlara göre mutluluğa, ancak doğaya uyum sağlanarak ulaşılabilir. Doğaya uygun yaşam akıl (logos) tarafından yönetildiği için doğa, akla uygun bir yaşamdır[46]. Bunun yanında, (M.Ö. 3.yy) "Tebtinus Papiri" adıyla bilinen ve Mısır piramitlerinde bulunan bir belge, toprağın nasıl korunacağına, tarlaların verim alınacak şekilde nasıl ve ne zaman sulanması gerektiğine dair birtakım bilgiler içermektedir. (M.S.1.yy) Romalı Tacitus ise, barajların akarsu sistemlerine zarar verdiğini belirterek, doğa değerlerinin önemine dikkati çekmiştir. Bu bilgiler, Sanayi Devriminden önce doğaya uyumlu bir düzenin ilk göstergelerindendir. Ayrıca, çevre hareketlerinin oluşumuna kaynaklık eden düşünce sistemlerinin bir bölümünü oluşturmaktadır[47].

17. ve 18. yüzyıllarda gerçekleşen Sanayi Devrimi, insanlık tarihinde bir geçiş süreci olarak nitelendirilebilir. Bu dönem, birçok olumlu ve olumsuz özellikleriyle doğayı ve insanı yeniden tanımlamayı başarmıştır. Birçok düşünür bu dönemi, daha önceki bölümlerde değinilmiş olan, insan merkezli bakış açısıyla,

[45] Patricia D. Netzley, **Environmental Groups**, Lucent Books, San Diego, 1998.
[46] Alaeddin Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi, Tarih Öncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş**, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2004, s. 181.
[47] Sargun Tont, " Batılı Ülkelerde Kurtarıcı Çevreciliğin Kronolojsi", **Türkiye'de Çevrenin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu**, İstanbul, 2000, s. 21–25.

olumlu bir süreç olarak tanımlamışlarsa da, bazı önemli düşünürler bu dönemi, insan ve doğası üzerinde bıraktığı olumsuz özellikleriyle ele almaktadır. Bu dönemin doğa üzerindeki olumsuz sonuçlarını, ahlak değerleriyle birleştiren düşünürler, günümüzün çevre hareketlerinin oluşumuna, tıpkı yukarıda bahsedilen düşünce biçimleri kadar ilham vermektedir.

Bu düşünürlerden İngiliz felsefeci Thomas Hobbes (1588-1679), yapıtlarında doğa ve insan arasındaki ilişkiden bahsetmektedir. Ona göre insan, sürekli savaş halindedir. Bu savaş, insanların yaşam savaşını oluşturmaktadır. İnsan, doğada hayatta kalabilmek için, birtakım değerlerinden uzaklaşır. Hem kendi içlerinde, hem de doğayla çatışan insanlar, yalnız ve bencil olarak, ölüm ve yaşam savaşı içerisinde yok olmaya mahkumdurlar[48]. Hobbes bu görüşünü şu şekilde tariflemiştir:

> İnsanlık durumu, herkesin herkese savaşı durumudur. Bu durumda herkes kendi aklıyla yönetilir ve kendi yaşamını düşmana korumakta her şeyi kullanır... Herkesin her şey üstündeki bu doğal hakkı devam ettiği sürece; ne kadar güçlü, ne kadar akıllı ya da başka ne olursa olsun hiçbir kimse için, doğanın olağan olarak insanların canlı kalmalarına izin verdiği zaman boyunca yaşamak konusunda güvenlik olmaz[49].

Bu görüşler teknolojinin doğa ve insan üzerinde yaratmış olduğu olumsuz sonuçlarının çok açık kanıtıdır.

Ünlü İngiliz filozof John Locke (1632-1704), bu bölümde değinilebilecek diğer önemli bir düşünürdür. Mülkiyet hakkını bir toplumsal hak olarak değerlendiren Locke, ek olarak insanlığın ortak değerlerinden yararlanabilmek için, herkesin sahip olduğu malları başkalarına zarar vermeyecek biçimde kullanması gerekliliğini vurgulamıştır[50]. "Mülkiyet hakkının toplum yararına aykırı bir biçimde

[48] Duru, **op.cit.,**s.14.
[49] Thomas Hobbes**, Leviathan**, Çev. Selim Lim, İstanbul, Tazım Taşkent Klasik Yapıtlar Dizisi, Yapı Kredi Yayınları, 2005, s.121.
[50] Keleş, Hamamcı ve Çoban, **op.cit.,**s.252.

kullanılmayacağı ilkesi"nin yerleşmesinde Locke'un bu düşüncelerinin etkili olduğu söylenebilir[51].

Ünlü İskoç filozof Adam Smith (1723-1790), önümüze John Lock'tan daha iyimser bir tablo sürer. Ona göre, değişmeyen tek veri, kaynakların bolluğudur[52]. Smith, tüm insan faaliyetlerinin esasının maddi kişisel çıkar olduğuna inanır. İnsanlar kendi çıkarları doğrultusunda çalışırlarsa, kıtlığın üstesinden gelebilir ve kaynak bolluğundan en verimli biçimde faydalanabilirler[53]. Bu da çevre ve sunduğu kaynaklara karşı olumlu bir bakış açısını beraberinde getirmektedir.

Bu dönemin önemli düşünürlerinden biri de, insanın varoluşuyla sahip olduğu özgürlük hakkını destekleyen ve onu her şeyin üzerinde tutan görüşü ile Alman filozof Immanuel Kant'tır (1704-1804). Kant'a göre insan en değerli varlıktır ve insan sahip olduğu bu değerle her şeyin üstündedir. Bu gerçekliği kabul etmiş bir birey, diğer insanların da aynı haklara sahip olduğunu kabul etmiştir. Bu tür bireylerden meydana gelen bir toplumda, sosyal adalet kavramı daha rahat gerçekleşecektir. Buna bağlı olarak adaletli bir toplumda, doğa döngüsü içerisinde kaynakların adaletli olarak paylaşımı ve mekanın barışçıl kullanımı sağlanacaktır[54].

"Toplumsal Sözleşme" kavramıyla birlikte adından sıkça sözedilen Fransız yazar ve düşünür Jean Jacques Rousseau (1712-1778) da üzerinde durulması gereken bir diğer önemli kişidir. Rousseau'ya göre özgürlük, insanın varoluşuyla gelen en temel hak ve değer olarak kabul edildiği halde; toplumsallık ve buna bağlı olan

[51] Duru, **op.cit.,**s.14.
[52] Keleş, Hamamcı ve Çoban, **op.cit.,**s.252.
[53] Jeremy Rifkin ve Ted Howard, **Entropi- Dünyaya Yeni Bir Bakış**, Çev. Hakan Okay, İstanbul, İz Yayıncılık, 1997, s.33-34.
[54] R. İhsan Eliaçık, "Özgürlük Ahlakı", **Söz ve Adalet Dergisi**, İstanbul, Yıl:1, Sayı:3, Nisan 2008, s. 10.

toplumsal sözleşme; toplumsal hayatın bir düzen ve sistemle devam edebilmesi için yasalarla sınırlandırılmış bir terimi nitelendirmektedir. Rousseau, yasalarla sınırlandırılmış bu düzenin, insanın sahip olduğu özgürlük hakkını elinden almakla bağdaştırmıştır. Rousseau'nun deyişiyle; İnsan özgür doğar; ama yaptığı toplumsal sözleşme nedeniyle zincirlerinin içerisindedir[55]. Kısacası, Rousseau, sanayinin olumsuz sonuçlarını, insan özgürlüklerini kısıtlayan ve bu nedenle de çevreye karşı olumsuz sonuçlar doğuran, "Toplumsal Sözleşme" kavramı üzerinde durmuştur.

Diğer ünlü doğa bilimci, sanayinin çevre karşısındaki olumsuz sonuçlarına, nüfus ölçümünü temel alarak değinen ünlü İngiliz düşünür, Thomas Robert Malthus'tur (1776-1834). Malthus, nüfus problemlerini çevre ve insanlık açısından değerlendirerek, karamsar bir tablo ortaya koymaktadır. Malthus'a göre nüfus teorisi, çeşitli temel ilkeler içinde özetlenebilir. O'na göre nüfus, doğal kaynakların artışıyla çoğalmaktadır. Bu kaynaklar arttığında, ortada belirli engeller bulunmuyorsa ki bu engeller; sefalet, açlık, savaşlar şeklinde ölüm durumlarını yükselten olaylarlardır, nüfus da artar. Nüfus geometrik bir dizeye göre (1, 2, 4, 8, 12, 16, 32, ...n, 2n, ...), oysa doğal kaynaklar artimatik dizeye (1, 2, 3, 4, ..., n, n+1) göre artma eğilimindedir[56]. Bu tabloya bağlı olarak da çevre sorunları nüfusla doğru orantılı bir şekilde artar. Nüfusun artması, çevresel değerlerin tükenmesi ve çevre sorunları yaşanması sürecini hızlandırmaktadır. Nuran Talu ve Nesrin Algan'a göre nüfus ile çevre arasındaki etkileşim çok önemlidir. Nüfusun sayısal olarak değeri, çevre

[55] Jean Jacques Rousseau, **Toplumsal Sözleşme**, Çev. Vedat Günyol, İstanbul, Can Yayınları, 1974, s.12.
[56] Hasan Ünder, **Çevre Felsefesi**, Ankara, Doruk Yayıncılık, 1996, s.92.

sorunlarını hızlandıran, kaynaklar üzerindeki talebi etkileyen ve sürdürülebilir kalkınmayı engelleyen önemli faktörler arasındandır[57].

Bunun yanında,; Fransız düşünür ve eylem adamı olan Paul Lafargue (1842-1911) "Tembellik Hakkı" (Le Droit à la Paresse) adlı yapıtında kapitalizmin, insan ve doğası üzerindeki olumsuz sonuçlarını vurgulamaktadır. Eşit olarak dağıtılmayan ücretleri, çocuk, kadın ve yaşlıların güç koşullar altında çalışmaları, sendikal haklardan kaynaklanan yoksullukları ve benzeri şekilde belirtilen olumsuz durumları Lafargue, insanın sağlıklı bir yaşam sürmesini güçleştirdiğini ve bu koşullarda çalışan bireylerin yaşama amacını unuttuğunu belirtmiştir[58]. Doğrudan bir çevre kavramının üzerinde durmasa da, vurgulamak istediği temel düşünce, sağlıklı bir çevre ortamının insan hayatındaki yeri ve önemi, olarak düşünülebilir.

Alman filozoflar Marx (1818-1883) ve Engels de (1820-1895) kapitalizmin doğurduğu olumsuz sonuçların, doğaya ne derecede zarar verdiğini eserlerinde belirtmektedirler. Kapitalizm ve doğa arasında var olan ilişki konusunda Marx şunları söylemektedir:

> Kapitalist tarımcılıktaki her gelişme, yanlızca işçiyi değil, aynı zamanda toprağı da soyma sanatında bir gelişmedir. Toprağın verili belirlenmiş zaman birimi içinde doğurganlığının artırılmasındaki her gelişme, bu doğurganlığın sürekli kaynaklarının kurutulmasında bir gelişmedir aynı zamanda. Bir ülke gelişmesinin arka cephesi olarak ne ölçüde büyük endüstriden yola çıkarsa (Kuzey Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi) bu yok etme süreci o kadar hızlı olur. Kapitalist üretim bu yüzden tekniği ve toplumsal üretim sürecinin kombinasyonunu yanlızca bütün zenginliğin fışkırdığı kaynakları kurutarak geliştirir[59].

Bu görüşleri ile Marx, doğanın kapitalist süreçle yok olmaya başladığının kısa bir analizini yapmaktadır. Paul Burkett'e göre ise, küresel ve biyosferik düzeye ulaşan

[57] Nuran Talu ve Nesrin Algan, **Nüfus, Kalkınma ve Çevre**, Türkiye Bilimler Akademisi Raporları, 2004, s. 2.
[58] Paul Lafargue, **Tembellik Hakkı**, Çev. Vedat Günyol, İstanbul, Telos Yayınları, 1993, s.25.
[59] Karl Marx, **Kapital 1. Cilt**, Çev. Alaattin Bilgi, Ankara, Sol Yayınları, 3. Baskı, 1986, s. 529-530.

kapitalizm, çevre felaketine yol açan en büyük güç olarak ortaya çıkmaktadır[60]. Engels'e göre de kapitalizm ideolojisinin, insan ve doğa arasında yarattığı ilişki şu şekilde iddia edilmiştir:

> Toprağı, her şeyimizi, varoluşumuzun ilk koşulu olan toprağı- bir alışveriş nesnesi yapmak, insanın kendisini bir alışveriş nesnesi yapmaya doğru son adımdır... Ve ilk mülk edinme- toprağın bir azınlığın tekeline alınması ve geri kalanların hayatlarının koşulundan dışlanması- kendisini izleyen toprağın mal kılınması ahlaksızlığından başka bir şey doğurmaz[61].

Bu görüşleriyle Engels, Marx'ın doğaya yaklaşım tavrını destekleyen bir öğretide bulunmuştur. Engels'in genel amacı, doğa yasalarını kavrayarak, doğanın bir parçası olunduğunu unutmamak, doğa ile uyum içinde ve ondan yararlanarak toplumun gelişmesini sağlamaktır[62].

Sanayi Devrimi sürecinde doğaya en büyük katkılar yapan ünlü bilimcilerden biri de, İsveçli düşünür Carolus Linnaeus'dur (1707-1778). Botaniğin ve zoolojinin babası olarak bilinen Linnaeus, birçok bilimsel eser yayımlamıştır. 1735 yılında yayımlanan en önemli eserlerinden birisi olan "Systema Naturae", bitki, hayvan ve minerallerin sınıflandırılmasıyla ilgilidir. 1737 yılında "Genera Plantarum" (Bitki Cinsleri) adlı eserinde, bitki cinslerine ve bunların adlandırılmalarına yer vermiştir. 1753 yılında "Species Plantarum" (Bitki Türkleri) eserinde ise bitki türlerini adlandırmış ve sınıflandırmıştır[63].

Diğer ünlü bir doğa bilimci olan Fransız Kont Buffon (1707-1788), yerleşim alanlarının doğal alanlara göre daha az verimli olduğunu ve bunun da doğal

---

[60] Paul Burkett, **Marx ve Doğa al-yeşil bir perspektif**, Çev. Ercüment Özkaya, Ankara, Epos Yayınları, 2004, s. 87.
[61] Burkett, **op.cit.,**s.78-79.
[62] Engels, "Maymunun İnsanlaşmasındaki Emeğin Payı" ,Marx-Engels Werke, s.452, Engels'den aktaran: H. Yeşil, **Doğa ve İnsan**, İstanbul, Dönüşüm Yayınları, 1996, s. 14-15
[63] Metin Dığrak ve Ahmet İlçim, "Sistematiğin Esasları", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü, Kahramanmaraş, 2002, s. 9.
<<http://www.metindigrak.com/>> (12.02.2002).

kaynakların doğru şekilde ve akıllıca kullanılmaması sonucunda ortaya çıktığını öne sürmüştür[64].

Yaşamı boyunca topladığı bilgileri "Kosmos" isimli kitapta birleştiren ünlü doğa bilimcilerinden biri de, Alman düşünür Alexander Von Humboldt'dur (1769-1859). Humboldt bu kitabında, dünyayı kozmik bir bakış açısıyla ele alarak, bir bütün ve tek bir parça olarak göstermek istemiştir. Dolayısıyla, ekoloji terimini kullanmadan, doğanın birbirine bağlı ilişkilerden oluşan bir bütün olarak meydana geldiğini, Kosmos adlı kitabında vurgulamıştır. Bunun yanında, Humboldt, Güney Amerika'nın batı kıyısındaki okyanus akıntılarını incelemiştir. Daha sonra buradaki okyanus akıntılarına, onun gözlemlerine dayanarak Humboldt akıntısı adı verilmiştir[65].

Amerikalı düşünür Henry David Thoreau (1817-1862), insan ve çevre ilişkilerini çok daha radikal bir gözle değerlendirir. Ona göre, yabani hayvan ve bitkiler sadece insanlara faydalı olduğu için değil, var oldukları ve güzel oldukları için değerlidir. 1858 yılında, yaban hayatını korumak için milli park fikrini önermiştir[66]. 1849 yılında yayımlanan "Civil Disobedience" (Sivil İtaatsizlik) kitabında, yönetim şeklini eleştirmiş ve yönetimin yetersizliği ve zorbalığının, insan ve doğa üzerindeki etkilerini belirtmiştir[67].

---

[64] Sargun A. Tont, **Sulak Bir Gezegenden Öyküler**, Ankara, Tübitak Yayınları, 8. Baskı, 2001, s. 22-23.
[65] "Doğa Bilimin Öncüleri", **Çevre Kütüphanesi**, Ankara, Tema Vakfı, 2010, s.7-8. <<http://tema.org.tr>> (08.03.2010).
[66] Tont, **op.cit.,**s.24.
[67] Henry David Thoreau, **Sivil İtaatisizlik ve Pasif Direniş**, Çev. Hakan Arslan, Ankara, Vadi Yayınları, Bası: 2, 1999, s. 41-46.

Henry David Thoreau'nun eserleriyle birlikte ortaya çıkan doğa yazını, 20. yüzyılda İsveçli düşünür John Muir (1838-1914) tarafından Amerika'da yaban yaşamının korunması için yaptığı çalışmalarla devam etmiştir. Yazarın en ünlü eseri 1911 yılında yayımlana "My First Summer in the Sierra"dır. Eserinde Muir, ideal doğayı, insanlar tarafından doğru biçimde uygarlaştırılmış olarak tanımlamaktadır. Yapıtında insan ve doğa ilişkisine değinen Muir, 1892 yılında öncülüğünde kurulmuş olan "Sierra Club" (Sierra Kulübü)'ın başkanlığını üstlenmiştir. Muir de çevre hareketlerinin gelişimine öncülük yapmaktadır ve milli park fikrinin babası olarak bilinmektedir[68].

Sanayileşme ile ortaya çıkan bilimsel ve teknolojik gelişmelerin çevre için son derece zararlı sonuçlara yol açabileceği George Perkins Marsh (1801-1882) tarafından "Man and Nature" (İnsan ve Doğa) adlı çalışmasıyla, 1864 yılında dile getirilmiştir. Marsh'a göre doğa, insanlara yararlanılsın diye verilmiştir. Ancak, insanlar, doğadan faydalanmanın yolunu öğrenmek yerine, onu sömürmek yolunu seçmişlerdir. Marsh, bu eserinde dünyayı doğasında sabit ve dengeli; ancak, insanların bitip tükenmeyen istekleri yüzünden parçalanan bir sistem olarak tanımlamakta ve buna ek olarak, doğanın kendi kendini yenileyebilme yetisinin, insanlar tarafından yok edildiğini belirtmektedir[69]. Bu eserin korumacı haretlerdeki rolü çok önemlidir. Ayrıca çevreciliğin temel eserlerinden biri olarak da bilinmektedir.

Ekoloji teriminin ilk kez Ernst Haeckel'in (1834-1919) 1866 yıllarında kullanması da, çevre hareketlerinin oluşumuna kaynaklık etmiştir. Bu terim, canlı

[68] Serpil Oppermann, "Doğa Yazınında Beden Politikası", Cilt 18, 2006, s.5.
<< http://www.littera.hacettepe.edu.tr>> (29.12.2010).
[69] Peter Bowler, **Doğanın Öyküsü**, Çev. Meltem Mater, İstanbul, İzdüşüm Yayınları, 2001, s.22.

varlıkların, yaşam ortamlarıyla olan ilişkilerini inceleyen bir disiplini tanımlamak için kullanılmıştır[70]. Bu terimin ilk defa kullanılmasıyla çevre kavramı, dünya kamuoyunda etkisini arttırmıştır.

Ekoloji teriminin bir bilim olarak kabul edilmesi ise, Charles Darwin (1809-1882) tarafından, "Adaptasyon" ve "Doğal Ayıklanma" teorisinin, 1940'lı yıllarda genetik bilimindeki gelişmeleriyle mümkün olmuştur[71]. Ekolojinin bir bilim olarak, dünya gündemine girmesiyle, çevre sorunlarının çözümünün toplumsal yaşamda önemi artmaya başlamış ve çevre hareketlerinin gelişimi hızlanmıştır.

Çevre hareketlerinin gelişimini etkileyen bir diğer ünlü eser de Alman bakteriyoloji bilgini Paul Ehrlich (1854-1915) tarafından yazılan "The Population Bomb" (Nüfus Bombası) eseridir. Yazar kitabında, Üçüncü Dünya ülkelerindeki nüfus artışının bu hızla gitmesinin, dünya ülkelerinin kaynaklarını tehdit edeceğini belirtmiştir. Ehrlich eserinde çevre kirlenmesinin, nüfus artışının ve kaynak kıtlığının, insanlığın sonunu getireceğini ve çözüm önerisi olarak da "tek bir dünyada yaşadığımız" gerçeğinin önemi üzerinde durmak istemiştir[72].

20. yüzyılda ormancı ve siyasetçi olarak bilinen Amerikalı Gifford Pinchot (1865-1946) ABD ve birçok batılı ülkelerde yürürlükte olan korumacılık dalgasının mimarlarındandır. Pinchot, doğal kaynakların nasıl korunması gerektiğini ve bu korumada bireyi değil, çoğunluğun yararını düşünen bir anlayışı, 1947 yılında yayımlanan "Breaking New Ground" (Yeni Girişimciler) adlı eserinde göstermiştir.

[70] Keleş, Hamamcı ve Çoban, **op.cit.,**s. 46.
[71] Bowler, **op.cit.,**s.123.
[72] Victoria Johnson and Robert Nurick, Behind Headlines: The ethics of The Population and The Environment Debate, International Affairs, .Vol:71, N:3, 1995, s.554-555

Kitabında, özellikle ABD'yi inceleyen Pinchot, korumacılık hareketinin öncüsü olarak da bilinmektedir[73].

Özellikle 20. yüzyıla kadar çevre hareketlerinde düşünsel olarak çeşitli gelişmeler yaşanmıştır. Bunların en başında çevre kirlenmesinin insan sağlığı üzerindeki etkilerini "Slient Spring" (Sessiz Bahar) adlı eseriyle ayrıntılı bir şekilde inceleyen Amerikalı düşünür Rachel Carson'dur (1907-1964)[74]. Carson eserinde, DDT isimli kimyasal böcek ilaçlarının, ekosistemdeki etkilerini hikayeleştirerek anlatmıştır. Asıl amaç olarak çevre ve insan ilişkisine vurgu yapmak isteyen Carson, kitabının başında çevre ve insan arasındaki ilişkiyi şu sözleriyle anlatmıştır:

> Dünyadaki yaşamın tarihi, canlıların çevreleriyle etkileşiminin tarihidir. Daha geniş boyutta, yeryüzünün bitki örtüsü ve hayvan yaşamının fiziklsel biçimi ve doğaları çevre tarafından biçimlenmiştir. Dünyanın günümüze kadarki tüm ömrü göz önüne alındığında, yaşamın çevreyi değiştirmesi biçimindeki karşıt etki, göreceli olarak çok az sürmüştür. Sadece bu yüzyılın temsil ettiği dönem, dünyanın doğasını değiştirebilecek derecede önemli bir güç kazanmış olan bir canlı türüne sahiptir- insan![75].

Carson tarafından yazılan bu kitap, modern çevre hareketine esin kaynağı olan eserler arasındandır.

Çevre hareketine kaynaklık eden ve örnek oluşturan diğer bir yayın da Roma Kulübü[76] tarafından düzenlenen "Limits to Growth" (Büyümenin Sınırları)

---

[73] Raymond F. Dasmann, "Conservation of Natural Resources", **Dictionary of History Ideas**, 1973, 1: 470

[73] Tont, **op.cit.,**s.24.

[74] Rachel Carson, **Sessiz Bahar**, Çev. Çağatay Güler, Ankara, Palme Yayıncılık, 2004, s. 5.

[76] Roma Kulübü, 1968 yılı Nisan ayında, insanlığın bugününü ve yarınını tehdit eden sorunları tartışmak adına, bilim adamları, eğitimciler, iktasatçılar, sanayiciler ile ulusal ve uluslararası devlet görevlilerinden oluşan otuz kişilik bir gruptur. **Bknz:** Donella H. Meadows, Dennis L. Meadows, Jorgen Randers, William W. Behrens III, **Ekonomik Büyümenin Sınırları**, Çev. Kemal Tosun,

raporudur. Bu çalışma 1972 yılında, Massachusettes Teknoloji Enstitüsü'nden, Dennis L. Meadows başkanlığında bir araştırma ekibi tarafından hazırlanmıştır[77]. Rapor özetle, nüfus artışı, gıda üretimi, sanayileşme, doğal kaynakların tüketimi ve çevre kirlenmesi gibi beş kritik etmen arasındaki bağlılığı ve karşılıklı etkilenmeyi ortaya koyarak, bu etmenler arasında büyümenin devam etmesi halinde doğal çevrenin yaşanamaz hale geleceğini, vurgulamış ve "Zero Growth" (Sıfır Büyüme) önerisi getirmiştir[78]. Rapor bu görüşünü şu cümleleriyle açıklamıştır:

> Dünya çapında bir çaba gösterilmedikçe, günümüzde esas büyük olan farklılık ve eşitsizlikler daha da büyümeye devam edecektir. Sonuç, ister hala yalnızca kendi çıkarlarını düşünerek davranmaya devam eden tek tek ülkelerin bencilliğine, ister gelişmekte ve gelişmiş olan ülkeler arasındaki güç çatışmasına bağlı olsun, felaketten başka bir şey olamaz. Dünya sistemi, en basitinden, üzerinde yaşayanların bu tür bencil ve çatışmalı davranışlarına daha fazla dayanacak bolluk içinde en cömert değildir. Gezegenimizin maddi sınırlama yaklaştıkça, sorunları ele almak güçleşecektir[79].

Roma Kulübü'nün yapmış olduğu bu öneri, modelin az değişkenliklerle kurulmuş olduğu gerekçesiyle, çeşitli tepkiler çekmiştir[80]. Bu tepki üzerine, Roma Kulübü tarafından 1978 yılında "Mankind at the Turning Point" (Dönüm Noktasında İnsanlık Raporu)nda "Organik Büyüme" ya da "Farklılaşmaya Dayalı Büyüme" kavramlarının oluşturulması süreci devam etmiştir[81]. Roma Kulübü tarafından yayımlanan bu iki rapor, dünya çapında geniş yankılar uyandırmıştır. Bu rapor, dünyada yaşanan çevre sorunlarına dikkati çekmekte etkili olurken, çevre hareketlerinin gelişimine de kaynaklık etmiştir.

Duygu Sezer, Beyza Oba, Eser Uzun, Sera Özbaşar, Tomris Somay ve Fulya Aykar, İstanbul, Arpaz Matbaacılık, 1978, s. XI.

[77] Kemal Görmez, **Çevre Sorunları**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtımı, Şubat 2007, s.71.

[78] Meadows, Randers, Behrens III, **op.cit.,**s. XXIV-XXVII.

[79] Meadows, Randers, Behrens III, **op.cit.,**s.245.

[80] Keleş, Hamamcı ve Çoban, **op.cit.,**s.255-257.

[81] Tuncay Önder, **Ekoloji Toplum Siyaset**, İstanbul, Odak Yayınları, 2003,s. 101.

Çevre hareketlerinin gelişimi üzerinde etkili olmuş diğer bir eser de, İngiliz iktisatçı Ernst Fritz Schumacher (1911-1977) tarafından 1973 yılında yazılan "Small is Beautiful" (Küçük Güzeldir). Yazar, kitabında "Üretim Sorunu", "Toprağın Gereğince Kullanılması", "İnsan Yüzlü Bir Teknoloji", "Küçük Ölçekli Ekonomi" gibi kavramları gün yüzüne çıkararak, çevre hareketlerinin gelişimine kaynaklık etmiştir. Yazara göre doğa ve insan arasındaki ilişi şöyle açıklanmaktadır:

> Çağdaş insan, kendini doğanın bir parçası olarak değil; yazgısı, onu egemenliğine almak ve yenmek olan bir dış güç olarak hissetmektedir. Hatta doğayla savaştan bile söz etmektedir; oysa bu savaşı kazanacak olursa kendisini de yenik düşen tarafta bulacağını unutmaktadır[82].

Bu dönemde çevre hareketlerinin gelişimine kaynaklık eden bir diğer eser de; "Ekolojistin Yaşam Şablonu" (The Ecologist's Blueprint for Survival)'dur. Bu eser de, İngiliz toplumunun sağlıklı bir yaşam standartına erişebilmesi için, enerji kaynaklarına sahip çıkması, nüfusu yarıya indirmesi, şeklindeki önerilerden oluşmaktadır. Bu esere göre, sağlıklı bir yaşamda insan ile doğa arasında ve insanların kendi aralarında iyi bir uyum sağlaması zorunluluktur. Bu yaşam standartına ulaşmak, sadece büyük anakentlerde değil, küçük yerleşim birimlerinde de amaçlar doğrultusunda gerçekleşebilir. Ayrıca bu küçük yerlerde insanlar, yaşadıkları yerlerin yönetiminde daha etkili söz hakkına sahiptirler[83].

Çevre hareketlerini etkileyen bir başka çalışma da, 1987 yılında Brundtland başkanlığında toplanan Dünya Çevre ve Gelişme Komisyonu'nun hazırlamış olduğu "Common Future" (Ortak Geleceğimiz) adlı rapordur[84]. Bu raporda çevre sorunları, yoksulluk, eşitsizlik ve gelecek kuşakların hakları ekseninde yer almış ve buna bağlı

---

[82] E. F. Schumacher, **Küçük Güzeldir**, Çev. Osman Deniztekin, İstanbul, e Yayınları, 1. Baskı, 1979, s. 14-15.
[83] Keleş, Hamamcı ve Çoban, **op.cit.,**s.258.
[84] **Ibid.,**s.259.

olarak sürdürülebilir kalkınma kavramının temelleri atılmıştır. "Yoksulluğun ve eşitsizliğin olduğu bir dünya her zaman için ekolojik ve diğer krizlere eğilimli olacaktır"[85], ifadesinin yer aldığı rapor, dünyanın karşı karşıya bulunduğu sorunları, çevre kavramı içerisinde değerlendirmektedir.

Bu yazarların yanında 19. yüzyılda Sanayi Devriminin çevre üzerinde yarattığı olumsuz sonuçlara çözüm getirmek amacıyla çeşitli ekolojist ve ütopist yapıtlar ortaya çıkmıştır. Bunlardan en önemlileri, Thomas More (1478-1535)'un "Ütopya"sı, Aldous Huxley'in (1894-1963) "Ada"sı, Ernest Callenbach'ın (1929-) "Ekotopya"sı, Joël de Rosnay-Macroscope'un (1937-) "Eko-toplum"'u, P.J. Prudhon, R. Owen, St.Simon, C. Fouser gibi hayalci ütopistlerin öngördüğü modeller, ekosistem ile bütünleşmiş küçük yerel topluluklardan meydana gelen ortamlardır. Bu ütopistler eserlerini, kapitalist sisteme eleştiri getirerek, doğa ve insan ilişkilerinde ekolojik ve eşitlikçi bir düzen yaratarak oluşturmuşlardır[86]. Bunun yanında, 1902'de "Garden Cities of Tomorrow" adıyla bahçe-kent modelini öneren Ebenezer Howard (1850-1928), Arne Naess (1912-2009) "Deep Ecology" (Derin Eloloji), Peter Singer (1946- "Animal Liberation" (Hayvan Özgürleşmesi), çevre hareketlerinin düşünsel açıdan etkilendikleri yazarlardan sayılabilir[87].

[85] Ethem Torunoğlu, "Sürdürülebilir Kalkınma Üzerine Ön Notlar" <<http://www.tubitak.gov.tr>> (02.05.2009).
[86] Keleş, Hamamcı ve Çoban, **op.cit.,**s.299-300.
[87] Duru, **op.cit.,**s.18.

B. YENİ TOPLUMSAL HAREKETLERDEN ÇEVRE HAREKETİNİN GELİŞİM SÜRECİNDE GÖNÜLLÜ ÇEVRE ÖRGÜTLERİ

1.Yeni Toplumsal Hareketlerden Çevre(cilik) Hareketi

Günümüzde çevre hareketlerini de bünyesinde barındıran, daha geniş eylem ve hareketlerden oluşan, "Yeni Toplumsal Hareketler", 19. yüzyılla başlamış, özellikle 1970'li yıllardan sonra ivme kazanmış ve 1980'li yıllarda genişlemiştir. Yeni toplumsal hareketler, başta gelişmiş ülkeler olmak üzere, zaman içerisinde bütün dünyaya hakim olmuştur. Sosyal hareketler teorisinin gelişiminde en önemli nokta, sadece sınıf temelli toplumsal kurtuluş düşüncesinin yeterli görülmemesi, hatta kimi yaklaşımlarda bunun tamamen terk edilmesidir[88]. Toplumsal alanda, var olan değerler sistemine bir alternatif olarak gösterilen bu hareketler, *yurttaş insiyatifleri, alternatif hareket, feminist hareket, ekoloji hareketi, anti-nükleer hareket* gibi hareketlerin ortak adı olmuştur. Bu hareketler, önce Batı ülkelerinde yerel nitelikteki sorunlar nedeni ile ortaya çıkmış, ardından da bütün ülkelere yayılmıştır. Yeni toplumsal hareketlerin temelinde, mevcut değer anlayışına karşı, alternatif bir yaşam biçimi oluşturmak ve bunun sonucunda toplumsal alanda bir değişim ve gelişim sağlama fikri yatmaktadır. Yeni toplumsal hareketlerin üyeleri, ilgilendikleri konu ya da ortak sorun etrafından bir araya gelerek, toplumun desteği ile protesto ve benzeri çeşitli etkinliklerde bulunarak yönetim üzerinde baskı kurmaya çalışmaktadırlar[89]. Dolayısıyla yeni toplumsal hareketler, bir meydan

---

[88] Onur Kovancı, "Yeni Toplumsal Hareketler ve Hükümet Dışı Örgütler (NGO)", **Çalışma Ortamı Dergisi**, Sayı: 55, Mart- Nisan 2001.
<<http://sosyalpolitika.fisek.org.tr>> (05.06.2001).

[89] Selim Kılıç, "Çevreci Sosyal Hareketlerin Ortaya Çıkışı, Gelişimi, Sona Ermesi Üzerine Bir İnceleme", Ankara Üniversitesi **SBF Dergisi**, Cilt: 57, Sayı: 2, 2002, s. 96-98**.**

okuma ve toplumsal başkaldırı şeklinde belirtilmektedir[90]. Birçok harekete aktif katılan Luciana Costellina bu durumu şöyle özetlemektedir: "Biz bir hareketiz, çünkü biz hareket ediyoruz"[91]. Karşı bir hareketi ya da mevcut düzeni eleştiri olarak nitelendirilen yeni toplumsal hareketlerin, maddi çıkar ilişkilerinden çok daha farklı bir boyutu bulunmaktadır. Bu hareketler, kirli enerji üretiminden, kaynakların tüketilmesine; suların, denizlerin ve havanın kirletilmesinden, bütün canlıların korunmasına kadar pek çok alanda, yanlış işleyen bir sistemin büyük ve geniş yıkımlara neden olduğunu göstermek amacıyla ortaya çıkmıştır[92].

Yeni toplumsal hareketlerden çevre öğesinin ağır bastığı ve çevresel amaçlarla yapılan toplumsal hareketler "Çevreci Toplumsal Hareketler" olarak adlandırılabileceği gibi "Çevre(cilik) Hareketi" olarak da isimlendirilebilmektedir. Çevre hareketinin de içinde yer aldığı yeni toplumsal hareketlerin, toplumsal alanda giderek daha çok taban bulmasının temel nedeni, bu hareketlerin içeriklerinin, yaşanan sorunlar ile örtüşmesidir. Endüstri toplumunda yaratılan gelecek kaygısı, daha önceki bölümlerde değinildiği üzere, teknolojinin hızla ilerlemesi sonucunda, çevrenin kirlenmesine, ekonomik sorunlara, işsizlik ve benzeri olumsuzluklara, neden olmakta ve bireyi karamsarlığa itmektedir. Bu kaygılar, bireyleri çevre hareketi, anti-nükleer hareket gibi toplumsal başkaldırılara ve yeni arayışlara yöneltmiştir. Bireylerin çevre sorunları ile kendi gelecekleri arasında kurdukları yakın ilişki, bireysel kaygıların toplumsal kaygılara dönüşmesine neden olmuş ve

[90] Marta Fuentes ve Frank A. Gunder, "Toplumsal Hareketler Üzerine On Tez", **Birikim Aylık Sosyalist Dergisi**, Sayı: 16, 1990, s. 29-41.
[91] Samir Amin, **Büyük Kargaşa, Yeni Toplumsal Hareketlerin Krizi**, İstanbul, Alan Yayınevi, 1991, s. 193.
[92] Selim Kılıç, **op.cit.,**s. 96-98.

böylece bireysel kaygılar, günümüz toplumsal hareketlerinin dinamosu haline gelmiştir[93].

2. Çevre Hareketinin Gelişiminde Gönüllü Çevre Örgütlerinin Yeri ve Önemi

Gönüllü örgütlerin küçük ve alçakgönüllü çalışmalarıyla başlayan çevre hareketleri, bugün uluslararası bir boyut kazanmış ve önümüzdeki günlerde de önemini arttırarak sürdürecektir[94]. Gönüllü örgütler, küçük yerel derneklerden, çok gelişmiş ve profesyonelleşmiş örgütere kadar son derece farklı gruplardan oluşmaktadır. Bu örgütlerin isimlendirme konusunda, literatürde farklı kavramlarla karşılaşılmaktadır. Bu terimlerden en yaygınları; "Gönüllü Örgütler" (Voluntary Organisations), "Kâr Amacı Gütmeyen Örgütler" (Non-profit Organisations), "Hükümet-dışı Örgütler" (Non-governmental Organisations), "Üçüncü Sektör" (Third Sector), "Bağımsız Sektör" (Independent Sector), "Hayırsever Yardım Örgütleri" (Charitable Organisations), "Vergiden Muaf Örgütler" (Tax-exempt Organisations), "Sivil Toplum Örgütleri" ve benzerleridir[95]. Bu çalışma kapsamında, gönüllü örgütler ifadesi kullanılmaktadır. Bu bağlamda çevre hareketinin gelişiminde büyük önem taşıyan gönüllü örgütlerin anlamı incelendiğinde, Kemal Erol'a göre bu kavram:

> Yönetilenlerin, yönetimle ilgili kararların alınmasını, yönetenlerin takdir ve insafına bıraktığı klasik devlet anlayışı yerine, günümüz modern toplumlarında, yönetilenlerin çoğulcu ve katılımcı bir demokrasi anlayışı içerisinde, yönetimle ilgili kararların alınmasına aktif katılma ya da kararları etkileme çabası içerisine girdiği görülmektedir. Günümüzde, devlet yapısı içinde yer almamakla birlikte, bireylerin ortak amaç ve hedeflerine bakıldığında, siyasal iradeyi ve yönetimi kamuoyu oluşturmak

[93] **Ibid**
[94] Zafer Ayvaz ve Ş. Ali Tekalan, " Çevre Koruma Çalışmalarında Gönüllü Örgütlerin Yeri ve Önemi", **Çevre Dergisi**, Sayı: 5, 1992, s.4.
[95] Süleyman Özdemir, "Kar Gütmeyen Örgütler (KGK) Ve Sosyal Refahın Sağlanmasında Artan Rolü", **I. Ulusal Sivil Toplum Örgütleri Kongresi Bildiri Kitabı**, Çanakkale, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, 2004, s. 101-102.

> suretiyle etkileyebilen bir örgütlenme türü ile karşılaşıldığı görülmektedir. Bunlara gönüllü örgütler denmektedir[96].

Gönüllü örgütler örgüt ve işleyiş biçimlerine göre 3 bölüme ayrılmaktadır. Bunlar, *Grup-Örgüt, Sosyal Hareketler* ve *Baskı Gruplarıdır*. Gönüllü örgütlerin ilk bölümünü oluşturan Grup-Örgüt, Mustafa Erkal'a göre:

> Belirli karşılıklı rollere, statülere, değer hükümlerine ve inançlara sahip ve bu özelliklerinin farkında olarak karşılıklı ilişki düzeni içinde bulunan, ayırdedilebilen özellikleri taşıyan, birden fazla ferdi kapsayan bir topluluktur. Buna göre bir aile, sendika, sosyal kulüp, fakülte öğrencileri, siyasi parti ve cemaatler birer grup sayılabilir[97].

Dolayısıyla bu gruplar, belirledikleri amaçlar doğrultusunda, bireylerin kendi bünyelerine katılımlarını sağlamış olmakta ve aynı zamanda demokrasinin getirisi olan çok sesliği gruplarına taşımaktadırlar.

Sosyal Hareketler olarak bilinen gönüllü örgütler Doğu Ergil'e göre:

> Sosyal Hareketler, var olan yaşama biçiminden hoşnutsuzluk, tatminsizlik ile, yeni bir yaşama biçimi özlemi ve onu gerçekleştirme isteği gibi iki kaynaktan beslenirler. Bu akımlar, başlangıç evresinde dağınık, şekilsiz ve kötü örgütlenmiştir. Bu aşamada toplu davranış biçimi ilkel düzeydedir. Ancak sosyal akım; geliştikçe, örgütsel biçim ve yapı kazanır; sürekliliği olan iş bölümüne, önderliğe, geleneklere, kurallara, sosyal değerlere sahip olmaya başlar[98].

Ayıca, Ersin Kalaycıoğlu'na göre sosyal hareketler; " Bu değerler dizisini, hiyerarşik örgütlenme biçimlerine tepki, çevreyi koruma, bireyin kendi varlığını geliştirme gibi değerler oluşturmaktadır"[99]. Bu ifadeyle sosyal hareketler, hiyerarşik düzene ve örgütlenme biçimlerine karşı durarak, yönetim sistemi ve düzenine eleştiri getirerek, bir yapılanma içine girmektedirler.

---

[96] Kemal Erol, "Gönüllü Örgütlerin Türk Hukuk Sistemindeki Yeri ve Avrupa Mevzuatı ile Karşılaştırılması", **Gönüllü Örgütler Konferansı**, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Ankara, 1995, s. 4.
[97] Mustafa Erkal, **Sosyoloji**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 3. Baskı, 1987, s. 153.
[98] Doğu Ergil, **Toplum ve İnsan**, Ankara, Turhan Kitabevi, 1984, s. 88.
[99] Ersin Kalaycıoğlu, **Çağdaş Siyasal Bilim Teori Olgu ve Süreçler**, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım, 1984, s. 297.

Üçüncü bölümü oluşturan baskı grupları Bülent Daver'e göre, siyaset bilimciler tarafından menfaat grupları ya da çıkar grupları, maddi ya da manevi menfaatlerini gerçekleştirmek için birlikte hareket eden gruplar olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca bu menfaat grupları, amaçlar ve isteklerini gerçekleştirmek amacıyla hükümet ve idare üzerine çeşitli yollardan etkili olmaya başladıkları zaman baskı grubu özelliğini taşımaktadırlar[100]. Bu baskı grupları, siyasal partilerin tersine iktidarı doğrudan ele geçirmeyi hedeflememektedirler. Kendi çıkarları doğrultusunda, siyasal iktidarların karar alma süreçlerinde etkin olmaktadırlar. Kendi içlerinde örgütlenmeye gitmeden çıkar grubu ya da menfaat grubu adını alan bu grup, hiyerarşik düzene ve örgütlenme biçimlerine karşı değildirler ve örgütlendikleri zaman baskı gruplarına dönüşmektedirler.

Çevre sorunlarının önlenmesi için başlatılan çevre hareketlerinde, gönüllü örgütlerin çalışmaları önemli bir yer tutmaktadır. Bu sorunların önlenmesi için toplumun ve yöneticilerin çevreye karşı daha duyarlı, doğal varlıkların korunmasında daha hassas olmalarını sağlamak için gönüllü çevre örgütlerine büyük görevler düşmektedir. Gönüllü çevre örgütleri, amaçları doğrultusunda hareket ederek, çevre bilincinin gelişimine önemli katkılar sağlamaktadırlar[101].

[100] Bülent Daver, **Siyaset Bilimine Giriş**, Ankara, Sevinç Matbaası, 3. Baskı, 1972, s. 236.
[101] Hayrettin Karaca, "Gönüllülük Anlayışı İçinde Sürdürülebilir Kalkınma Değil, Sürdürülebilir Yaşam- Yeni Bir Paylaşma Düzeni", **Gönüllü Örgütler Konferansı**, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Ankara, 1995, s. 68-69.

3. Dünyada Gelişen Gönüllü Çevre Örgütleri

Çevre hareketleri, daha önceki bölümlerde bahsedildiği gibi, 19. yüzyılda gelişim göstermiştir[102]. İngilizler'in 1534'de yaban kuşlarını korumak adına çıkarttığı yasa ve Fransızların 1699'da suların kalitesi ile ilgili yaptığı düzenleme, bu gelişmeyi eskilere dayandırmaktadır[103]. Etkin bir biçimde çevre hareketleri, 1700 ve 1800'lü yıllarda ortaya çıkmış ve bu dönemde ilk gönüllü örgütlerin tohumları atılmıştır[104]. Bu dönemde gelişen "doğa korumacı" düşünceler özellikle, 1800-1930 yılları arasında "romantik korumacılık"adı altında, avcılık, balıkçılık, ulusal parkçılık biçiminde gelişmiştir. 1960'lı yıllardan sonra ise çevre hareketleri daha aktif bir rol üstlenmiş ve çevreciliğin yeni boyutlar kazanmasında yardımcı olmuştur[105]. Perkins Marsh'ın (1801-1882) tarafından "İnsan ve Doğa" (Man and Nature) adlı eseri ve Henry David Thoreau'nun (1817- 1862) insan ve çevre ilişkileri konusunda yaptığı incelemeler, romantik niteliklere sahip doğa değerlerini gözlemlemek amacıyla, çeşitli dernekler kurulmasına esin kaynağı olmuştur[106]. Bu gönüllü örgütler, İngiltere'de faaliyete geçen Alpçilik Klübü (1857), Açık Alanları Koruma Derneği (1865), Kraliyet Kuşları Koruma Derneği (1865), Audubon Derneği (1886)[107], ABD'de kurulan Apalachian Dağcılık Klübü (1876), Portland Dağcılık Klübü (1876), Ulusal Audubon Topluluğu (1885), Sierra Kulübü'dür (1892)[108]. Bu örgütlenmeler, 1872 yılında ABD'de kurulan "Yellow Stone Milli Parkı" (Yellow

[102] Banu Aygün ve Bilge Kağan Şakacı, "Türkiye'de Çevreye Doğrudan Odaklı Çevreci Hareketler ve Çevresel Yaklaşımları Üzerine Bir Deneme", Ankara, 38. **ICANAS**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Bildiri Özetleri Kitabı, Abstract, 10-15.09.2007, s. 754.
[103] Duru, **op.cit.,**s.19.
[104] **Ibid.,**s. 20.
[105] Keleş, **op.cit.,**s.151-152.
[106] Tuncay Önder, **Ekoloji, Toplum ve Siyaset**, İstanbul, Odak Yayınları, 2003, s.91.
[107] Netzley, **op.cit.,**s. 11-12.
[108] Esat Öz, "Dünya'da ve Türkiye'de Ekoloji Hareketinin Gelişimi: Çevre Koruma Derneklerinden Siyasal Partilere," **Türkiye Günlüğü**, Sayı: 3, 1989, s.29.

Stone National Park)'nın kurulmasında etkili olmuştur[109]. Yellow Stone Milli Parkı, dünyanın ilk milli parkı olarak tarihe geçmiştir. 20. yüzyıla gelindiğinde ise 1922 yılında kurulan "Izaak Walton League", üye tabanını doğa korumacılar ve sporseverlerden oluşturmaktadır[110].

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda, Nagasaki ve Hiroşima'ya atom bombası atılmasının ardından, evrensel insanlık düşüncesi gelişmeye başlamıştır. Savaşın kötü sonuçları ve ekonomik yapının bozulmuşluğu, Batı Avrupa'da hissedilmiş ve bu etkiyi dindirebilmek amacıyla Birleşmiş Milletler ve IUCN (The World Conservation Union-Dünya Doğayı Koruma Birliği) gibi örgütler kurulmaya başlamıştır[111].

1954 yılında, Londra "Uluslararası Yakıtların Neden Olduğu Deniz Kirliliğini Engelleme Konvansiyonu" toplanmıştır. Ardından da IUCN'nin desteğiyle *WWF* (Dünya Doğayı Koruma Vakfı - World Wide Foundation) 1961'de kurulmuştur[112]. İngiltere'de 1960 yılına kadar dört buçuk milyon insan, çevreci örgüterinin üyesi durumuna gelmiştir[113].

1960 yılı sonrasında çevre hareketlerinde ciddi gelişmeler olmuş ve birçok gönüllü çevre örgütü de kurulmaya başlamıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa ve ABD'de ortaya çıkan gönüllü çevre örgütleri, 1960'tan sonra Kanada, Avrupa, Japonya ve Hindistan'da sayıca artmaya ve çevre, uluslararası politikaların önemli bir unsuru haline gelmeye başlamıştır. 1967 yılında ABD'de The "Çevreyi Savunma Fonu" (Environmental Defence Fund) örgütü kurulmuştur. Bugün dünyada

---

[109] Pointing, **op.cit.,**s.170-181.
[110] Duru, **op.cit.,**s.47.
[111] "Dünyadaki Çevre ile İlgili Örgütler ve Görevleri" <<http://www.biyolojisitesi.net>> (5.7.2005).
[112] **Ibid.,**s.20.
[113] James Connely and Graham Smith, "Politics and the Environment From Theory to Practice", Routledge, Londra, 1999, s. 69.

en çok sözü edilen, doğrudan eylemleri ile bilinen, özellikle deniz kirliliği ve kutuplardaki doğal hayatın korunması konusunda uluslararası bir eylem grubu olan "Yeşilbarış" (Greenpeace) Örgütü, 1971 yılında birkaç Kanadalı gönüllü tarafından kurulmuştur. 1971 yılında ise "Yeryüzü Dostları" (Friends of Earth) örgütü ve aynı dönemde Almanya'da, "Yurttaş İnsiyatifleri" kurulmuştur[114]. Amerika'da genel çevre yasası 1969'da "Ulusal Çevre Politikası Kanunu" (National Environmental Policy Act), İngiltere'de ise 1974 yılında "Kirlilik Kontrolü Yasası" (Control of Pollution Act) adıyla çıkarılmıştır. Diğer Batılı ülkelerde de benzer gelişmelere tanık olunmuştur. Bunlar; Japonya (1969), Norveç (1970), Danimarka (1972) ve Fransa (1976) ilk olarak çevre konusunda yasal düzenlemeye giden ülkeler, olarak değerlendirilmiştir[115]. Bunun yanında, 1968 yılında öğrenciler tarafından gerçekleştirilen faaliyetler, çevre hareketlerinde de önemli bir dönüm noktasını oluşturmuştur. 1968 öğrenci hareketleri, siyasal mücadeleler kadar önemli bir yer teşkil etmektedir[116]. 1968 öğrenci hareketleri, tüketim toplumuna başkaldırı niteliğindedir. Bu anlamda 68 hareketleri, çevre hareketlerinin siyasette yer almasına da sebep olan hareketlerdendir[117].

1970 ve 1980'ler sonrası, çevre hareketlerinin kendilerini yaygın olarak hissetirdikleri dönemler olarak bilinmiştir. Bu dönemler de çevre hareketlerinin, gündemi belirlemede yer yer büyük etkileri olmuştur[118]. Roma Kulübünün "Büyümenin Sınırları" raporu, çevrecilerden tepkiler çekerek, derin tartışmalara yol açmıştır. 5 Haziran 1972 yılında Stockholm'de gerçekleştirilen " Birleşmiş Milletler

---

[114] Tuncay Önder, **Ekoloji Toplum Siyaset**, İstanbul, Odak Yayınları, 2003, s. 103.
[115] Duru, **op.cit.,**s. 41.
[116] Ömer Laçiner, "Bir Aydınlanma ve Aydın Hareketi Olarak '68'", **Birikim Aylık Sosyalist Dergisi**, Sayı. 109, 1998, s. 17.
[117] Tanıl Bora, "'68: İkinci Eleme", **Birikim Aylık Sosyalist Dergisi**, Sayı. 109, 1998, s. 28.
[118] Fred Steward, "Yeşil Zamanlar", **Yeni Zamanlar**, Derleyen. Stuart Hall ve Martin Jacques, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1996, s. 63.

İnsan Çevresi Konferansı" sonucunda BM (Birleşmiş Milletler), UNEP (United Nations Environment Programme-Birleşmiş Milletler Çevre Programı)'i kurmuştur. 1975 yılında Dave Foreman tarafından kurulan ve doğal hayatın korunmasını prensip alan ve kendilerini en büyük çevreci organizasyonlardan sayan, "Earth First" (Önce Yeryüzü), Kuzey Amerika'da faaliyet gösteren bir örgüttür[119]. 1993 yılında kurulan "Ulusal Yaban Hayatı Federasyonu" (National Wildlife Federation), avcılık ve balıkçılık olanaklarının geliştirilmesi ile uğraşmaktadır ve bu örgüt, ABD'nin en büyük gönüllü çevre örgütlerindan birisini oluşturmaktadır[120].

1970 ve 1980'li yıllarda, çevre hareketlerinin etkisinde siyasal partiler kurulmuştur. Bunlardan en önemlisi, 1979 yılında Almanya'nın "Yeşiller Partisi"dir. Yeşiller Partisi'nin parlamentoya girmesi, dünya gündeminde büyük bir yankı uyandırmıştır[121].

4. Yeşil Partilerin Gelişimi

Çevre konusu bazı ülkelerde, devlet politikası olmaktan çok, bir siyasal partiye mal olmuştur. Bu model başta Almanya olmak üzere, bazı Batı Avrupa ülkelerinde görülmektedir[122]. Gönüllü örgütlerin sosyal hareketler bölümünü oluşturan yeşil partiler, özellikle 1970'li yıllardan sonra dünya gündeminde etkili olmaya başlamıştır. Bu hareketler kendilerini işçi hareketleri gibi diğer hareketlerden

[119] Connely and Smith, **op.cit.,** s. 69-70.
[120] Duru, **op.cit.,**s.47.
[121] Eva Röben, "Parti Olmayan Parti- Almanya'daki Yeşiller Hareketi", **Birikim Aylık Sosyalist Dergisi**, Sayı: 57-58, 1994, s. 107.
[122] Ömer Çaha, "Türkiye'de Çevre Politikalarının Oluşumunda Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü", **Geleceğin Turizmi Olarak Soft Turizmin Rekabet Avantajları**, Ören/Muğla, 1995.

ayırmak için, başta Almanya olmak üzere, pek çok ülkede "Yeni Sosyal Hareketler" olarak tanımlanmıştır[123].

İlk yeşil parti, 1972 yılında Yeni Zelanda'da kurulmuştur. Avrupa'da ise Ekoloji Partisi adıyla Birleşik Krallık'ta 1973 yılında faaliyete geçmiştir; ama bunların en önemlisi; 1968 öğrenci hareketlerinin üzerine 1979 yılında kurulmuş olan Alman Yeşil Partisi'dir. Almanya'da 1970'ler boyunca gelişen ve geleneksel üç partili sistemi kırarak meclise girmeyi başaran Yeşil Parti'yi doğuran toplumsal muhalef akımını, iki ana temayı esas alarak incelemek mümkündür. Bu iki temel yaklaşım: "Yurttaş İnsiyatifleri" ve "Alternatif" hareketlerdir. Belirtilen iki temel muhalefet hareketinin ortak noktası, parlemento dışı olmaları, kendilerinin hiçbir siyasal parti veya grup tarafından temsil edilemeyecekleri inancını taşımalarıdır[124]. Yurttaş insiyatifi kavramının kökeninde, hakkını arayan, hesap soran ve etkin bir yurttaş tipi vardır. Bu yurttaş insiyatifleri, Almanya'daki Yeşil Parti'nin oluşum ideolojisini belirlemektedir. Başta siyasal örgüt olarak değil, bir grup olarak hareket eden Yeşiller, genellikle çevreyle ilgili konularda etkinlik göstermişlerdir[125]. 1970'lerin ortalarında anti-nükleer hareketler ekseninde radikalleşmeye ve yaygınlaşmaya başlayan Yeşiller, 1972 yılında "Federal Yurttaş Girişimleri Birliği"ni kurmuşlardır[126]. 1974 ve 1977 yıllarında, Yeşillerin sayıları artmaya başlamış ve Almanya'da "çevreci hareket" kavramı geniş yankılar uyandırmıştır. Özellikle 1974'ten sonra, yönetimin nükleer reaktör yapımını planladığı yerlerde, Yeşillerin bağımsız seçmen listeleri belediye ve ilçe seçimlerine girmeye başlamıştır. Bunun yanında, Mayıs 1977'de Brokdorf ve Whyl'in bulunduğu Aşağı Saksonya'da

[123] Selim Kılıç, **op.cit.,** s.96-98.
[124] Tanıl Bora (der), Yeşiller ve Sosyalizm, İstanbul, İletişim Yayınları, 1. Baskı, 1988, s. 19-20.
[125] **Ibid.,** s. 24-27.
[126] **Ibid.,** s.28-30.

"Çevre Koruma İçin Yeşil Liste Demokrasiden ve Çevre Korumadan Yana İnsiyatifler" adıyla ilk eyalet düzeninde partinin kurulması, Hamburg kentinde "Kendinizi Seçin Sloganıyla" "Renkli Liste" oluşması, 1978 başlarında Hessen eyaletinde "Yeşil Liste Seçmen İnsiyatifi" ve "Hessen Çevre Koruması İçin Yeşil Liste" meydana getirilmesi, Almanya'daki Yeşillerin partileşme sürecini hızlandırmıştır[127]. Bu hareketlerin üzerine parlamentoda oluşturulan yeşil listellerle, 3-4 Kasım 1979'da Offenbach'ta Yeşillerin örgüt kongresi toplanmış[128] ve Yeşiller bir siyasi parti olarak, Almanya'nın gündeminde sıkı bir şekilde yer almıştır. "Ekoloji, sosyal düşünce-sosyal adalet, herkes için demokrasi ve âdem-i merkeziyet, şiddet karşıtçılığı", Alman Yeşil Parti'sinin ideolojileri arasındandır. Özetle Almanya gibi diğer Yeşil Partiler, batı sosyal oluşumundaki bozukluğa genel bir tepki olarak gelişmiştir[129]

5. Yeni Toplumsal Hareketlerden "Çevre Hareketlerinin" Türleri ve Gönüllü Örgütlerin Aldığı Biçimler

Yeni toplumsal hareketlerden çevre hareketlerinin, türlerini ve birbirleri arasında kurdukları ilişki, O'Riordan'ın yapmış olduğu sınıflamaya göre üçe ayrılmaktadır. Birincisi, çevreyi merkeze koyan yaklaşımlar (ecocentrism) ile teknolojiyi merkeze koyan yaklaşımlar (technocentrism), farklı akımları temsil eden uçlar olarak görülmektedirler[130]. Çevreyi merkeze koyan yaklaşımlar, insan dahil, canlı-cansız, doğal-yapay, tüm çevresel değerlerin bütünleşik bir biçimde ele alındığı

[127] **Ibid.,** s.36-40.
[128] **Ibid.,** s. 56.
[129] Zafer Ayvaz ve Ş. Ali Tekalan, **op.cit.,**s4.
[130] Keleş, Hamamcı ve Çoban, **op.cit.,**s. 289-290.

bir yaklaşımdır[131]. Çevreyi merkeze koyan yaklaşımlar, daha önceki bölümde de bahsedildiği üzere, özellikle ABD'de 19. yüzyıl ortalarından itibaren romantik düşüncelerden etkilenen akımları simgeler[132]. "Romantizmde doğa, cansız bir madde yığını değil, kendisi ile baş başa kalındığında, insanın içine derin düşünceler ve yüce duygular ilham eden bir kaynak, bilgece bir edilgenlikle zihni açacak ve doğruyu gösterecek öğretmendir"[133]. Bunun yanında, teknolojiyi merkeze koyan yaklaşımlar, insanlığın sorunlara ait çözümlerini, teknolojik gelişmelere koşut olarak yaratmayı önermektedir[134]. Teknolojiyi merkez alan görüşler, korumacılığı, bir "yararcı" kavram olarak algılamakta ve kaynakların kullanılmasında akılcılığı ön planda tutmaktadır[135].

Çevre hareketlerinin türlerinden ikinci yaklaşım, marksist yaklaşımdır. Doğrudan doğruya sistemi eleştiren düşünürlere göre önemli olan, yerleşik sınıf çıkarları arasındaki çelişkiler bağlamında, çevrenin kazandığı değerdir[136]. Bu düşünürler, çevre sorunlarının sebeplerini tamamen sisteme bağlamakta ve sorunların çözümünü, düzen değişikliğinde aramaktadırlar.

Üçüncü görüş ise, çevreye ilişkin konularda "gerekirciliğe" inananlar ile "özgür iradeye" önem verenler arasındaki ayrımdır. Özgür istenceye önem verenlere göre çevre koşulları, insan eylem ve davranışlarının oluşumunu etkilemekte ve

[131] Nesrin Algan, "İklim Etiği", **Mülkiye Dergisi**, Cilt: XXXII, Sayı 259, 2008, s. 191-204
[132] Keleş, Hamamcı ve Çoban, **op.cit.,**s 290.
[133] Ünder, **op.cit.,**s. 85.
[134] "Çevresel Duyarlılık Bağlamında Davranış Biçimi Olarak Sürdürülebilirlik" ODTÜ Çevre Topluluğu,
<<http://www.cevre.metu.edu.tr>> (29.09.2008).
[135] Keleş, Hamamcı ve Çoban, **op.cit.,**s.291.
[136] **Ibid.,**s.291.

belirlemektedir. Gerekirciliğe inanlara göre ise, temel olan varoluşçuluktur ve bunu belirten de insanların kişiliği ve özgür iradeleridir[137].

Jonathon Porritt'e göre çevre hareketleri, Liberal ve Radikal çevreci yaklaşımlar olarak iki ana gruba ayrılmaktadır. Liberal yaklaşımı benimsemiş olanlara; çevreci, Radikal yaklaşımı özümseyenlere; ekolojistler olarak bakılmıştır[138].

Liberal çevreci yaklaşımlar, ya da genel olarak çevreciler, çevreyi dar kapsamıyla ele almaktadırlar. Onlara göre çevre, insan toplumunun dışında ve korunması gereken bir kavramdır. Bu yaklaşımın savunuculuğunu, liberalizmin mirasçıları olan doğa korumacılar ve gelenekçiler yapmaktadır[139]. Doğa Korumacılar ya da Çevreciler, çevre sorunlarının nedenlerini oluşturan kapitalist ideolojiyi sorgulamak yerine, var olan yapının yeniden oluşumunu hedef alan, bütünsel bir bakış açısını değil, indirgemeci bir bakış açısını esas almaktadırlar[140]. Bu yaklaşımı, ekolojik dengenin bozulması, nüfus artışı gibi temel unsurlar oluştururken, çevreyi kirletenlerin cezalandırılması da en yaygın çözüm yolu olarak kabul edilmekte[141] ve genel olarak çevre sorunlarının çözüm yolunda, onarımcı politikaları benimsenmektedir. Bu çevrecilerin benimsedikleri genel düşünce, insan merkezciliktir. Daha önceki bölümlerde ayrıntılı olarak değinilmiş olan ve merkeze insanı koyan bu kavram, çevreyi bir amaç olarak değil, araç olarak benimsemektedir. Korumacılar aynı zamanda, dernek veya vakıf türünde örgütlenme yollarını tercih etmektedirler. Çevreyi, yönetimin bir parçası, bir kavramı olarak gören Korumacılar, çevreyi korumak adına, yasal dayanakları kullanarak, onarımcı politikalardan

---

[137] **Ibid.,**s.292.
[138] Jonathon Porritt, **Yeşil Politika**, Çev. Alev Türker, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1988, s. 19-20.
[139] **Ibid.,**s.19.
[140] Abdurrahman Saygılı, **Radikal Çevreci Haretin Bir Taktiği Ekolojik Sabotaj**, Ankara, Erek Ofset Baskı, 2009, s. 48.
[141] Ertürk, **op.cit.,**s. 289.

yararlanmayı hedef almışlardır. Korumacılar çevreyi korumak adına, projeler yapmakta ve eğitim faaliyetlerinde bulunmaktadırlar. Yine çevrecilerin genel hedefleri, kapitalist sistem içerisinde sürdürülebilir kalkınma hedeflerini gerçekleştirmektir. National Wildlife, Audubon Society, liberal Korumacılar arasında olan gönüllü örgüterdendır. Sierra Club da bu örgütler arasında sayılmasına rağmen, hükümetlerin çevreyi olumsuz yönde etkileyen kararlarına karşı takındığı köktenci tutum ile kendilerini diğer gönüllü örgüterden ayrı yerde tutmaktadırlar[142]. Böylelikle daha önceki bölümde anlatılan *Çevre Hareketlerinin Gelişiminde Gönüllü Örgütlerin Yeri ve Önemi* kısmında değinilen gönüllü örgütler bünyesinde yer alan baskı grupları, Liberal çevrecilerden oluşmaktadır.

Radikal hareket ya da ekolojizm, çevreye dar değil, geniş bir çerçeveden bakmaktadır. Dinamik bir kavram olarak ele alınan yaklaşıma göre çevre, korunmasının ötesinde, değiştirilmesi, yeniden düzenlenmesi ve sorgulanması gereken ilişkiler sistemini tanımlamaktadır[143]. Bu hareketler çevreci hareketin aksine, katı bir muhalefet şeklini tercih etmekte ve daha kökten bir yaklaşımla, kapitalist sistemi sorgulayarak, çevrenin korunmasını, iyileştirilmesini ve geliştirilmesini amaçlamaktadır[144]. Bu çerçevede ekolojist hareket dendiğinde, "hareketin hem siyasi yönüne dikkat çekilmekte, hem de çevreciliğe göre bütüncül ve köktenci bir hareket olmasına vurgu yapılmaktadır"[145]. Özellikle 20. yüzyılla kendini gösteren Radikal hareketler, kapital sistem içerisinde yer alan hiyerarşik düzeni reddetmekte ve birçok bilimci tarafından da yeni toplumsal hareketlerin sıkı bir ayağı olarak

[142] Duru, **op.cit.,**s.46.
[143] **Ibid.,**s. 289-290.
[144] Saygılı, **op.cit.,**s.20.
[145] Esat Öz, **op.cit.,**s.28.

nitelendirilmektedir[146]. Radikal sözcüğü, *köktenci* (fundamentalist) ve *aşırı uç* (ekstrem) kavramlarından meydana gelmektedir. Çevre hareketinin radikal kanadı her iki anlamı da bünyesinde barındırmaktadır[147]. Radikal yaklaşım, bazılarına göre, basmakalıp davranış biçimlerini öngören bir yaklaşımdır[148]. Oysa radikal yaklaşım, var olan sistemi sorgulayarak, ekoloji politiğini öneren, onarımcı yaklaşımlarla değil, önleyici politikalarla çözüm önerisine giden, bütünsel bir yaklaşımdır. 20. yüzyılla etkilerini genişleten bu kavram, çevre sorunlarına karşı bireyleri daha duyarlı olmaya davet ederek, çevreyi bir araç olarak değil, amaç olarak görmeyi sağlamaktadır. Radikal hareketlerin politikası, sınırlarını kendisinin belirlediği bir politikalardır. Bu hareketlerin politikası, modern sanayi toplumundaki merkezileşmeye karşıdır ve bu nedenle ademi merkezileşmiş bir yapıyı savunmaktadır. Radikal çevre hareketlerine göre;

- Ekolojik yıkıma neden olan sistemin tümüyle değiştirilmesi gerekmektedir.
- İnsan toplulukları, doğaya karşı olan yargı ve yaklaşımlarını farklılaştırmak zorundadır.
- Kişisel yaşam biçimleri yeniden düzenlenmelidir[149].

Radikal çevre hareketlerinin (ekolojizm-köktenci-aşırı uç), Liberal çevre hareketlerinden (çevreci-korumacı) ayıran noktalar şöyledir:

-Ekolojistler, çevre sorunlarına çözüm ararken uzlaşma yolunu tercih etmek yerine, doğrudan eylem yolunu kullanmaktadırlar. Doğrudan eylem yolunu tercih

[146] Robert Garner, **Environmental Politics**, Prentice Hall, Londra, 1996, s. 66.
[147] Saygılı, **op.cit.,**s.20.
[148] Dominique Simonnet, **Çevrecilik**, Çev. Mehmet Selami Şakiroğlu, İstanbul, İletişim Yayınları, 1990, s. 7-9.
[149] Göksel N. Demirer, Ethem Torunoğlu ve diğerleri, **Ve Kirlendi Dünya**, İstanbul, Öteki Yayınları, 1997, s. 112.

ederlerken, hukuk kurallarını da ihlal etmektedirler. İşte bu noktada iki kavram ortaya çıkmaktadir: *Sivil İtaatsizlik* ve *Ekotaj*[150]. Bu kavramlar, daha önceki bölümlerde insan ve çevre ilişkilerini çok daha radikal bir açıdan değerlendiren Henry David Thoreau (1817- 1862)'nun," Sivil İtaatsizlik" (Civil Disobedience) eserini hatırlatmaktadır. Ekotaj, çevre sorunlarını engelemek ve doğaya geri döndürülemez girişimleri iş işten geçmeden derhal durdurmak adına, aktivistlerin gerçekleştirdikleri bir eylem yöntemidir[151]. Ağaçların kesilmesi işlemine,eylemciler tarafından ağaçlara çiviler çakılarak cevap verilmesi, bu duruma bir örnek oluşturmaktadır. Bunun yanında, lobi faaliyetleri, dava açma, boykotlar, grevler, kitle gösterileri de bu eylemin arasındandır[152].

- Ekolojistler, herhangi bir hiyerarşik yapılanma olmaksızın, dağınık bir biçimde hareket etmektedirler. Buna göre radikal hareketin içerisinde yer alan her eylemci, eşit konumdadır. Ekolojistler, örgüt kavramını reddederek, üye olmak yerine, kaltılımcı olmayı tercih etmektedirler ve ayrıca ekolojistlerin bünyelerinde toplumun her çeşidinden insanlar bulunmaktadır. Örnek vermek gerekirse; anarişitler, feministler, ateistler,...ve benzeri gruplar, radikal çevre hareketlerinde aktif olarak görev üstlenmektedir[153].

- Ekolojistler, ekonomik açıdan kötü konumdadırlar. Ancak bu onların seçimleridir. Bunun sebebi ise; çevresel bozulmaya doğrudan sebep olabilecek işleri yapmaktan kaçınmalarıdır.

---

[150] Saygılı, **op.cit.,**s.53.
[151] Christopher Manes, **Greenage, Radical Environmentalism And The Unmaking Of Civilization**, Boston, 1990, s. 174-176.
[152] Yusuf Güneş, "Conservation and Preservation Movement and their Influences on Environmetal Legislation In the USA", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No: 31, 2004, s. 53.
[153] Saygılı, **op.cit.,**s.54.
[155] **Ibid**
[156] Manes, **op.cit.,**s.71-72.

- Ekolojistlerin en ayırt edici yönü, gerçekleştirdikleri eylemlerin ya da protestoların, çevreyi bozan uygulamaları sona erdirmeyeceğini düşünmemeleridir. Yani çevre sorunlarının bu sistem ile düzeleceğine son derece ümitsiz bakmaktadırlar.

- Ekolojistler, ılımlı muhalefet şekillerine karşı değildirler, özellikle dava açma yolunu desteklemektedirler ve böylece çevreye zarar veren faaliyetleri durduran bir mahkeme kararı alınıncaya kadar çevresel zararı önlemiş olmaktadırlar[154]. Yine daha önce *Çevre Hareketlerinin Gelişiminde Gönüllü Örgütlerin Yeri ve Önemi* bölümde değinilen Yeşiller, radikal ekolojst grup tarafından oluşturulmaktadır. Bunun yanında, eylemlerinde gösteri ve sivil itaatsizlik yöntemlerine başvuran Earth First örgütü de[155], radikal ekolojistler arasında yer almaktadır. Greenpeace örgütü de doğrudan eylem yapan bir çevreci grup olarak, radikal hareketlerdendir ve kapitalist sistemi reddederek, yeni sosyal arayışlar içerisinde, düşünce biçimlerini yansıtmaktadır[156].

[157] Robert Garner, **op.cit.,**s.21.

.

Çizelge 1: Çevre Hareketleri Arasındaki Kavramsal Ayrımlar

Bülent Duru, "Çevre Politikası" Ders Notları, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Kent ve Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, 14.12.2010.

Kavramsal Ayrımlar	**İDEOLOJİ**	**EKONOMİK BAKIŞ AÇISI**	**FAALİYET ALANLARI**	**ÖRGÜTLENME BİÇİMLERİ**
Korumacılar (Çevreciler)	İnsan merkezci (antroposantrik)	-Sürdürülebilir Kalkınma -Kapitalist İdeoloji	- Projeler -Eğitim Faaliyetleri -Lobi Faaliyetleri	- Dernek - Vakıf - Örgüt
Radikaller (Ekolojistler)	Çevre merkezci, (ekosantrik)	-Sosyalist Bir Kalkınma	- Dava Açma - Boykotlar - Grevler -Kitle Gösterileri	-Örgütlenme Yapısını Reddetme -Platformlar Kurma -Katılımcılık Anlayışını Benimseme

Bu kavramsal ayrımların yanı sıra, ekolojist hareketlerin, geleneksel ideolojilere eklemlendiği de göz önünde bulundurulduğunda, eko-sosyalizm, eko-anarşizm, eko-liberalizm, eko-feminizm, eko-muhafazakarlık gibi akımların da dikkate alınması gerekmektedir[157]. Bu akımlar, ekolojist düşüncenin, var olan siyasal ideolojiler ve gelenekler içinde yer etmiş olduğunu gösterme çabası içindedirler[158].

II. TÜRİYE'DE ÇEVRE HAREKETİNİN GELİŞİMİ

A.Türkiye'de Çevre Hareketinin Gelişimi

Türkiye 21. yüzyılla beraber bir gelişme ve sanayileşme süreci içerisindedir. Bu tarihle beraber, Türkiye'de çevre adına pek çok adımlar atılmıştır. Türkiye'de çevre hareketleri, özellikle 1970'li yıllarla beraber ivme kazanmıştır. Bu hareketler, yasal düzenlemelerle gelişim göstermiştir. Kısaca bu düzenlemelere değinilecek olunursa; 1972 Stockholm Konferansı'nın (Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi

[157] Çoban, **op.cit.,**s.5.
[158] **Ibid**

Konferansı) ardından çevrecilik adına Türkiye'de bir dönüm noktası yaşanmıştır. 1972 yılından sonra, Devlet Planlama Teşkilatı'na Çevre Sorunları Özel İhtisas Komisyonu ve Çevre Sorunları Daimi Danışma Kurulu kurma görevi verilmiş, TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu) bünyesinde bir Çevre Araştırma Birimi oluşturulmuştur. Sonraki yıllarda çevre; Enerji ve Tabii Kaynaklar, Gıda Tarım ve Hayvancılık, Çevre ve Orman, İskan, Sanayi ve Teknoloji, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıkları bünyelerinde kurulan kurumlar tarafından ele alınmıştır. 1982 Anayasası'nın 56. maddesinde her vatandaşın sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı olduğu, çevreyi iyileştirmenin ve çevre sağlığını korumanın hem devletin hem de vatandaşların görevi olduğu, belirtilmiştir. 1982 Anayasası'nı, 2872 sayılı 1983 tarihli Çevre Kanunu'nun düzenlenmesi izlemiş ve aynı yıllarda Gayri Sıhhi Müesseseler Yönetmeliği, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu yürürlüğe konmuştur[159]. Merkezi düzeyde çevre konusunda yapılan örgütlenme, 1978 yılında, Bakanlar Kurulu kararıyla (R.G.,12.8.1978, Sayı 16375) Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı kurulmuştur. Ardından 1984 yılında, Çevre Müsteşarlığı, yine Başbakanlığa bağlı olmak üzere Çevre Genel Müdürlüğü'ne dönüştürülmüştür. Beş yıl sonra, 389 sayılı Yasa Gücündeki Kararname'yle (R.G.,9.11.1989, Sayı 20337) örgüt yeniden Müsteşarlık düzeyine yükseltilmiştir. 1985 tarihinde 3194 sayılı İmar Kanunu yürürlüğe girmiştir (R.G., 3.5.1985, Sayı,18749). 1990 yılında 3621 sayılı Kıyı Kanunu kabul edilmiş (R.G.,17.4.1990, Sayı, 20495), Haziran 1990'da Ozon Tabakası'nın Korunması ile ilgili Viyana Sözleşmesi ile Montreal Protokolü'ne Türkiye'nin katlımı onaylanmıştır. 1992 Nisan ayında Karadeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması

[159] Zeynep Arat, "1970'lerden Sonra Çevrede Kurumsal Yapının Gelişimi", **Türkiye'de Çevrenin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2000, s. 166-172.

Sözleşmesi ve eki olan Protokoller Türkiye'nin de dahil olduğu kıyıdaş ülkelerce Bükreş'te imzalanmıştır[160]. Şubat 1993'te Çevresel Etki Değerlendirilmesi Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Mayıs 1993'te Çevre Temizlik Vergisi, Temmuz 1993'te Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği kabul edilmiştir. Ağustos 1995'te Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği çıkarılmış ve Eylül 1995'te ise Gayri Sıhhi Müesseseler Yönetmeliği, başta ÇED (Çevresel Etki Değerlendirmesi) Yönetmeliği olmak üzere yeniden ele alınmış ve yayımlanmıştır. 1998'de Özellikle Afrika'da Ciddi Kuraklık ve/veya Çölleşmeye Maruz Ülkelerde Çölleşme ile Mücadele İçin BM Sözleşmesi onaylanmış ve resmi gazetede yayınlanmıştır[161]. Yine aynı tarihte, Ulusal Çevre Eylem Planı (UÇEP) yayınlanmıştır[162]. 1991 yılında Yasa Gücünde Kararname ile kurulan Çevre Bakanlığı, 2003 yılında Orman Bakanlığı ile birleşerek, Çevre ve Orman Bakanlığı kurulmuştur (Yasa no: 4856, R.G.,8.5.2003, Sayı 25102)[163]. Genel olarak yapılan bu çalışmalar, 1979 yılı ile başlayan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'yla ivme kazanmıştır. Bunu izleyen Kalkınma Planlarında da, çevre alanında yukarıda belirtilen düzenlemeler yapılmıştır.

Kısaca özetlenen bu yasal düzenlemelerin ardından, 1970 ve 1980'lerden sonra, çevreyi koruma amaçlı hareketler, yukarıda değinilen yasal düzenlemelerle birlikte, çevre koruma, soyu tükenen canlılar, yeşil alanlar gibi farklı ve bölgesel sorunlara odaklanmıştır. 1980'li yıllardan itibaren Türkiye'de yaşanan çevre sorunlarına kurumların etkili ve yerinde olmayan politikalarının eklenmesi, sorunların boyutunu ve hareketlerin de odak noktalarını değiştirmiştir. Böylece bu yıllardan itibaren çevre sorunlarını önleme, çevre değerlerini koruma, halkta

[160] **Ibid.,** s. 172.
[161] **Ibid**
[162] **Ibid.,** s. 173.
[163] Keleş, Hamamcı ve Çoban, **op.cit.,**s. 486-487.

farkındalık yaratma ve çevre politikalarının etkin ve yerinde uygulaması düşüncesi, çevre hareketlerinin birincil konusu halini almıştır[164].

1. Çevre Eylemlerini Simgeleyen Örnekler

a. 1950-1977 Çevre Eylemleri

Türkiye'de 1970'lere kadar gözlenen çevre eylemleri, önce kulüp daha sonra dernek, vakıf ve gruplar adı altında örgütlenmiştir. 1950 öncesi çevre eylemleri genel olarak, altyapı eksiklikleri, ağaçlandırma, tarihsel çevre, Haliç'in kirliliği gibi belirli ve yerel sorunlardan meydana gelmektedir. 1950 sonrası eylemler ise, nüfus artışı, kentleşme, sanayi ve hava kirliliği gibi konulardan oluşmuştur[165]. Türkiye'de çevre sorunları adına gösterilen tepkilerden en önemlisi; 1975'de Murgul'da yöre halkı tarafından Etibank Bakır İşletmeleri'ne bitki örtüsüne vermiş olduğu zararlar sonucunda, dava açılmasıdır. Buna benzer bir olayın aynı tarihlerde Samsun'da yöre halkının, bakır işletme tesislerinin tarım ürünlerine verdiği zararı protesto etmek adına bir yürüyüş gerçekleştirmesiyle görülmüştür. 1977 yılında Ankara Elmadağlı köylülerin, barut ve çimento fabrikalarının tarım ürünlerine verdiği zararı belediyeleri aracılığıyla Ankara'ya şikayet etmesi, ayrı bir çevre eylemi olarak değerlendirilmektedir. Yine aynı yıl, Silifke Taşucu Balıkçılar Kooperatifi üyelerinin Mersin-Akkuyu'da nükleer santrali yapılacağı söylentileri üzerine harekete geçip, deniz araçları ile birlikte gösteri yapmaları, örnek olarak verilebilmektedir[166].

b. 1980-1994 Dönemi'nde Çevre Eylemleri

Türkiye'de özellikle 1980-1994 döneminde çevre sorunlarının ve çevre eylemlerinin gelişimi, üç ana başlık altında incelenebilir. Bunlar:

---

[164] Banu Aygün ve Bilge Kağan Şakacı**, op.cit.,**s. 754.
[165] **Ibid**
[166] Bülent Duru, "Türkiye'de Çevrenin Siyasallaşması: Yeşiller Partisi Deneyimi", **Mülkiye**, Cilt 26, Sayı 236, 2002, s.181.

- Termik santrallerin çevreye olan etkisi ve bunlara tepki olarak ortaya çıkan çevre eylemleri

- Açık alanların koruma altına alınmaması ve bunlara tepki olarak ortaya çıkan çevre eylemleri

- Nükleer santrallerin çevreye olan etkisi ve bunlara tepki olarak ortaya çıkan çevre eylemleri[167].

1980 ve 1994 dönemi olarak belirlenen bu bölümde değineceğimiz çevre eylemleri, özellikle termik santrallerin ve nükleer santrallerin, kuruldukları bölgelere vermiş oldukları veya verebilecekleri zararlarla ilgili eylemlerdir. Ayrıca mevcut açık alanların, otoparklara dönüştürülme planları ve buna gösterilen tepkiler de, bu dönemde ortaya çıkan diğer önemli çevre eylemleri arasındandır.

Bülent Duru'ya göre, 1980'lerin sonuna doğru, Türkiye'de çevre eylemleri siyasallaşmaya başlamaktadır[168]. Bu yıllarda Türkiye'de gerçekleştirilen ilk eylem, yurtdışı kökenlidir. 1983'de Türkiye'deki insan hakları ihlallerini ve baskıcı yönetimi protesto etmek üzere, Almanya'dan gelen yedi yeşil, Ankara Kızılay'da kendilerini birbirlerine zincirle bağlamışlardır. Bu gösteri, dönemin karmaşalı ortamında pek duyulmamış, kamuoyunu etkileyememiştir. Ancak, yeşil hareketin salt doğa korumacılık anlamına gelmediği ve bunun Türkiye'de ilk kez gösterilmiş olması, çevre eylemlerinin ulaştığı bir basamak olarak değerlendirilmelidir[169].

I. Termik Santrallere Karşı Çevre Eylemleri

Türkiye'deki en önemli çevre eylemi, 1984 yılında Gökova/Kemerköy Termik Santrali mücadelesiyle doğmuştur. 1984-1985 yılları arasında

[167] "Türkiye'de Çevre Sorunları ve Çevre Hareketi Çalışma Grup Sonuç Bildirgesi" <<http://www.jmo.org.tr>> (10.1.2010).
[168] **Ibid.,** s. 183.
[169] Tanıl Bora, "80'lerde Yeşil Hareket: Salonlardan Sokaklara", **Sokak**, Sayı: 19, 1989, s. 20'den aktaran Duru, "Türkiye'de Çevrenin Siyasallaşması: Yeşiller Partisi Deneyimi", **op.cit.,**s.183.

Gökova/Kemerköy'de yapılması planlanan termik santrale tepki, Türkiye'deki çevre koruma adına gelişen direniş hareketlerinin ilk örneğini oluşturmaktadır[170]. Türkiye Elektrik Kurumu'nun Gökova Körfezi civarında yapmayı planladığı termik santral, Türkevleri Köyü halkı ve santral yapımına karşı bazı gruplar tarafından tepkiyle karşılanmıştır. TEK'in planladığı bu durumu engellemek amacıyla köylüler Ankara, İstanbul, İzmir arasında şikayetlerini belirtmeye başlamışlardır. Köylülerin bu santralin yapımına karşı çıkmalarının ardında; verimli tarım arazilerinin yok olması, işsiz kalacakları ve yörenin turistik olanaklarının zarar göreceği görüşleri yatmaktadır. Halkın tepkisinin artmasıyla, yetkililer ve konuyla ilgilenenler, Termik Santral'in kıyıdan 800 metre içeride yapılmasına karar vermişlerdir[171]. 1986 yılında ise, Gökova Termik Santrali'nin yapılacağı yerin seçiminin iptali için çevre köyler adına açılan davanın, Danıştay 10. Dairesi tarafından reddedildiği görülmektedir. Bu dava, yer seçimine ilişkin diğer işlemlerin hukuka ve kamu yararına aykırı bulunduğu ileri sürülerek iptal sistemiyle açılmış ve Danıştay davayı reddetmiştir. Danıştay'ın kararında, "yer seçiminin takdir yetkisine ilişkin olduğunu ve takdir yetkisini kullanmada açık bir hata saptanmadığını" vurgulamıştır[172]. Bu kararın açıklanmasının ardından, Kasım 1986'da Santral'in yapımına başlanmıştır. Gökova/Kemerköy olayıyla başlayan yerel tepki, daha sonra bölgesel düzeye yayılmış ve tepki genişleyerek ulusal düzeyde tartışılmaya başlanmıştır. Dilara Koçer'e göre bu durum şu şekilde ifade edilmektedir;

> Gökova Termik Santrali'nin yapım aşamasında yörenin ekolojik dengesinde büyük bozulmaların ortaya çıktığını gösteriyor. Santralin güney yönündeki kızılçam ormanlarında ağaçlar ve fidelerde kurumalar sıklıkla gözlemleniyor. Bacadan çıkan kükürtdioksit gazının olumsuz

[170] Ertürk, **op.cit.,**s.309.
[171] Meral Dinçer, **Çevre Gönüllü Örgütleri**, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, 1996, s. 130.
[172] Danıştay, 10. Daire, 24.6.1986, E. 1985/2739, K. 1986/1451.

> etkilerini, yöredeki tarım arazilerinde açıkça görülüyor. Yerel halk artık birçok yerde ürün alamadığını ifade etmekte[173].

Önay Yılmaz'a göre ise,

> Gökova için büyük mücadele veren Bodrum Gönüllülerinin, Greenpeace üyelerinin çabaları boşa çıktı. Bodrum Gönüllüleri Derneği Başkan Sabur Gelendost'un açlık grevine girmesiyle hastanelik oluşu da, çevrecilerin santral önündeki eylemleri de bir sonuç vermedi[174].

Kısacası Gökova/Kemerköy olayı, çevre bilincinin değiştiği ve toplumun çevreye karşı daha duyarlı hale geldiğini gösteren bir durumdur. Türkiye'deki çevre eylemlerinin en önemli örneği olarak gösterilen Gökova/Kemerköy olayı, sadece yöre yaşayanlarını ilgilendiren bir durum olmaktan çıkıp, ulusal anlamda da çevrecilerin eylemlerini ve seslerini bir araya getirmiştir.

Türkiye'deki çevreci eylemlere bir diğer örnek ise, Aliağa Termik Santrali'dir. Aliağa'da termik santral yapımına ilişkin 1980 tarihli Bakanlar Kurulu kararı yörede yaşayanlar tarafından geniş tepki çekmiştir. İlk eylem, 27 Ağustos 1989 tarihinde yöre halkının ve Bakırçay Havzası belediye başkanları tarafından gerçekleştirilmiştir. Gencelli Çevre Derneği tarafından başlatılan dilekçe kampanyasını, Yeşillerin imza kampanyası izlemiştir[175]. İzmir milletvekili Kemal Anadol, termik santralin iptali için Danıştay'a başvurda bulunmuştur. Bu arada, 18 Kasım 1989'da çevreciler, bisikletli eylemler gerçekleştirmişlerdir. Ayrıca, 6 Mayıs 1990 tarihinde, binlerce insanın katılımıyla İzmir'den Gencelli'ye "insan zinciri" kurulmaya çalışılmıştır. 1991 yılında, Danıştay 10. Dairesi tarafından bilirkişilere yaptırılan inceleme sonucunda düzenlenen raporda özetle; Aliağa'da bulunan sanayi örgütlerinin çevreyi yeteri kadar kirlettiği, kurulacak yeni kirletici tesislerin bölgede

[173] Dilara Koçer, "Danışmanın Yorumu: On Yılın Faturası", **Milliyet Gazetesi**, 28.8.1993.
[174] Önay Yılmaz, "Çevrecilerde Panik", **Milliyet Gazetesi,** 12.9.1995.
[175] Dinçer, **op.cit.,**s. 131.

yaşayan canlı ve bitki sağlığını olumsuz olarak etkileyeceğini, buna dayanarak Danıştay'ın Aliağa'da kömüre dayalı termik santral kurulmasını reddettiği, belirtilmiştir. Danıştay 10. Dairesi'nin bu karar ile ilgili kararının genel özeti şöyledir; "İzmir Aliağa yöresinde sanayi amaçlı serbest bölge kurulmasının ekolojik dengeyi olumsuz etkileyeceğinin anlaşıldığı; bu nedenle serbest bölge kurulmasında kamu yararı olmadığı"[176].

Diğer bir çevreci eylemi ise; Yatağan Termik Santrali için gerçekleştirilmiştir. Muğla'ya yirmi dört kilometre uzaklıktaki 1977 yılında üretime başlayan Yatağan Termik Santralinin, büyük çevre kirliliğine yol açması, yöre yaşayanlarının ve ulusal düzeyin dikkatlerini üstüne toplamıştır. Yatağan'da düzenlenen "İnsana Saygı" mitinginde, yurttaşlar termik santralin yarattığı kirliliği protesto edip, hükümeti duyarlı olmaya davet ettmişlerdir[177]. Çağdaş Yusuf Akbulut'a göre Yatağan Termik Santralı, yöreyi ve yaşayanlarını tehdit etmektedir. Yazar bu görüşünü şu şekilde ifade etmektedir:

> Yatağan Termik Santralı, Yatağan Ovası'nda çanak şeklinde bulunan, verimli tarım arazisi üzerine kurulmuştur. Santralda yıllardır gerekli çevresel önlemlerin alınmaması üzerine doğrudan ya da dolaylı olarak tarım mahsulleri zarar gören üretici köylü, haklı olarak santrala bir dizi dava açmıştır. Bölgede çokça yetiştirilen zeytin, susam, tütün gibi ürünlerin üzerinde baca gazlarının etkisi tespit edilmiştir. Bundan dolayı mahkeme kararıyla üretici köylünün zararları, santral işletmesi tarafından tazminat cezalarıyla karşılanmıştır. Yatağan halkı, esnafı ve üretici köylü, santralın baca gazı arıtma filtresinin tamirinin yapılmasını ve çevresel zararları en aza indirilerek çalışmasını talep etmektedirler[178].

II. Açık Alanların Korumasına İlişkin Çevre Eylemleri

Bu dönemde gerçekleştirilen diğer önemli bir çevre eylemi, 1986 yılında Ankara'da Zafer Park'ın otoparka dönüştürülme planına karşı yapılan eylemdir.

[176] Danıştay, 10. Daire, 28.4.1992, E. 1990/2278, K. 1992/1672.
[177] Dinçer, **op.cit.,**s.132.
[178] Çağdaş Yusuf Akbulut, "İşçiler Özelleştirmeyi Püskürttüler", **Evrensel Gazetesi**, 14.1.2007.

Ankara'da Büyükşehir Belediyesi'nin Zafer Parkı'ndaki çınar ağaçlarını, otopark yaptırmak amacıyla kestirmesine karşı[179], Danıştay'da çalışan 200 kişi yürütmenin durdurulması istemiyle, İdare Mahkemesi'ne başvuruda bulunmuşlardır. 1.10.1986 tarihinde sonuçlanan davada, plan kararı durdurulmuştur[180]. Ankara Büyükşehir Belediyesi, davayı Danıştay'a temyiz etmiş ve Danıştay; çağdaş kentlerde özel otolara kolaylık sağlamak yerine, bunların kent merkezinden uzaklaştırma çarelerinin arandığı, büyük kentlerin gittikçe artma eğilimi gösteren yapılaşma yoğunluğu karşısında yeşil alanların genişletilmesinin gerekli olduğu ve buna istinaden Ankara Sıhhıye'de bulunan Zafer Parkın otopark olarak tahsisini öngören imar planı değişikliğinde mevzuata uygunluk bulunmadığına ilişkin bilirkişi raporuna dayanarak, davanın 16.12.1986 tarihinde iptaline karar vermiştir[181].

Buna benzer diğer önemli eylem ise; 1987 yılında Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi'nin, kent merkezinde, Güvenpark üzerindeki otopark ve çarşı yapılmasını uygun gören imar planı değişikliği yapılması ve bu karara gösterilen tepkilerdir. Çevre Duyarlılığını Yayma Grubu olarak adlandırılan topluluk, belediyenin kararına karşı halkı bilinçlendirmek istemiştir. Böylece bu alanda, sergiler açılmış, karikatür yarışmaları düzenlenmiştir. "Otopark değil, Güvenpark" adlı imza kampanyası düzenlenmiş ve halkın yoğun katılımı sağlanmıştır[182]. Danıştay, İdare Mahkemesi kararına atıfta bulunarak; "Güven Parkın havuzu, ağaçları, anıtı ve mimarisi ile korunması gereken tarihi ve kültürel varlık kapsamı içine alınması gerektiği, sonuç olarak imar 9441 ada, 1 sayılı parsel üzerinde yer alan

[179] Duru, **op.cit.,**s.59.
[180]Yasemin İlkay, "Kızılay Meydanı'nın Politik-Sembolik Anlamı: 1960-1964 Yılları Arasında DP Karşıtı Hareket", **Mülkiye Dergisi**, Cilt.XXXII, Sayı.26, 2008, s. 140-141.
[181] Danıştay, 6. Daire, 16.12.1986, E. 1986/1323, K. 1986/1135.
[182] Duru, **op.cit.,**s.59-60.

Güven Park alanında yapılan kısmi imar değişikliğinin; Ankara kentinin uzun vadeli planlama stratejilerini ve Kızılay merkezinde yeşil alan gereksinmelerini dikkate almadığı, aksine Güvenpark'ın var olan estetik, tarihi, sembolik ve ekolojik değerlerini yok edeceği için uygulanmasının, şehircilik ilkeleri, planlama esasları ve kamu yararı açısından sakıncalı olduğu" şeklinde belirterek, davanın iptaline karar vermiştir[183]. Güvenpark olayı, halkın katılımı, duyarlılığı, çevre bilincini geliştirmesi ve kentine sahip çıkması açısından ilginç bir deneyim ve örnek bir olay olarak, önemini hep koruyacaktır[184].

1987 yılında, yeryüzünde soyları giderek azalmakta olan dev deniz kaplumbağları "caretta caretta"ların üreme bölgelerinden biri olan Dalyan'daki İztuzu plajına Kavala Holding ile bir Alman grubunun ortaklığıyla turistik otel inşaatı, tepki uyandıran diğer çevre eylemlerindendir. Bu yöredeki çevre eylemlerini, otelin inşaatını durdurmak amacıyla gönüllü çevreci örgütler ve turizimciler gerçekleştirmiştir. Ayrıca, aralarında Akademi öğrencilerinin de bulunduğu bir grup, Türkiye'deki başarıya ulaşan ilk Yeşil Eylemi Dalyan'da yapılan açlık grevi ile gerçekleştirmiştir. Kumsaldaki eylem sırasında grup bir de atıklardan heykel sergisi gerçekleştirmiştir. Eylem sonucu, İztuzu sahilindeki inşaat durdurulmuştur[185].

Sonuç olarak olay, Barcelona sözleşmesine dayanarak, medyadan ve ulusal çevreci örgüterden destek alarak çözüme kavuşmuş ve otel yapımından vazgeçilmiştir. Gerçekleşen bu olay da, Özel Çevre Koruma Kurulu Başkanlığı'nın (ÖÇKKB) kuruluş sebebini oluşturmaktadır. Hemen ardından, ÖÇKKB, 1988 yılında

[183] Danıştay, 6. Daire, 9.5.1988, E. 1988/477, K. 1988/646.
[184] Aydan Erim, "Güvenpark Güncesi", **Planlama Dergisi**, 88/1 <<http://www.spo.org.tr>> (02.05.2010)
[185] Caner Karavit, "AKADEĞİL Mİ?", **Oditoryum**, 18.4.2002.

Köyceğiz ve Dalyan bölgesini Özel Çevre Koruma Bölgesi ilan etmiştir[186]. 16.8.1987 tarihli Milliyet Gazetesi, Dalyan'da yaşanan olayı şu sözleriyle dile getirmektedir:

> Köyceğiz Dalyan koyundaki kaplumbağlara, yaşama umudu doğdu. Yörede incelemeler yapan Alman uzmanlar, yaklaşık 600 sayfa tutan raporlarında Dalyan çevresinin "ulusal koruma alanına" dönüştürülmesini istediler. Kültür ve Turizm Bakanı Mesut Yılmaz'a sunulan raporda, Alman uzmanlar Prof. Kinzelbeck ve Dr. Schemel tarafından yapımı süren otelin kumsaldan biraz daha içeriye çekilmesi ve tatil köyünün yapılmaması önerildi. Bakan Mesut Yılmaz da yetkililer ile bu konuyu yakın zamanda görüşüp, otel yapımı fikrinden vazgeçilebileceğini vurguladı[187].

III. Nükleer Santrallere Karşı Çevre Eylemleri

Türkiye'de ilk kez 50'ye yakın gönüllü örgütün gerçekleştirdiği "Nükleer Karşıtı Kongre" çağrısı ile düzenlenen Kongre, 16-17 Ekim 1993 tarihinde Ankara'da yapılmıştır. Bu toplantının ardından, 11-17 Ekim tarihleri "Nükleer Karşıtı Hafta" olarak ilan edilmiştir. Bunun nedeni ise, 12-15 Ekim 1993'te Makina Mühendisleri Odası'nın yapacağı "Nükleer Teknoloji Kurultayı"nın alternatifini oluşturmaktır. 16 Ekim 1993 yılında Kongreye katılan 46 gönüllü örgüt, şu sonuç bildirgesini yayınlamışlardır: "Bizler, yaşadığı dünyaya duyarlı, yaşamı savunan kişi ve örgütler olarak, 1993 yılı başlarında nükleer santral yapımına ilişkin sağlıksız ve anti-demokratik kararına engel olmak için Nükleer Karşıtı Platform'da yer aldık"[188]. Bu kongrenin genel amacı, 1973 yılından bu yana yapımı sürdürülen İçel'in Silifke ilçesi Taşucu Mevkii'nde yer alan ÇED raporu alınmadan, yer lisansı verilen, Akkuyu Nükleer Santraline ve diğer nükleer santrallere karşı bir anti-nükleer hareket olmasıdır. Santralin yapımının durdurulmasını isteyen çevreciler, alkışlarıyla nükleer santralleri protesto etmişlerdir. Bu durum sonucunda Akkuyu Nükleer Santralinin

---

[186] Aysin Ektaş, "Çevre Politikalarında Çalışma Yöntemi", Nesrin Algan Çevre Politikaları Dersi Ders Notları, s.7. << http://www.yildizdagiprojesi.cevreorman.gov.tr>> (12.5.2008).
[187] **Milliyet Gazetesi**, "Kaplumbağlara Alman Desteği", 16.8.1987.
[188] Dinçer, **op.cit.,**s.137.

yeri ile ilgili sorunları gündeme getirmiştir. Nükleer eylemlere ilişkin ilk tepkiler, nükleer lobilere karşı verilen mücadele ile birlikte, yapılan konferanslar, sempozyum, miting ve benzeri etkinliklerle nükleer santralin yapılacağı yerleşim alanındaki bölge halkını, nükleer santrallerin zararları konusunda bilgilendirmek olmuştur[189]. Bunun yanında, bu bölgeye 37 yıl önce verilen yer lisansı koşulları incelenmeden, 2010 yılında nükleer santralin yapımı için imzaların atılması, Mersin Nükleer Karşıtı Platformu ve diğer çevrecileri harekete geçirmiştir. Mersin Nükleer Karşıtı Platform Başkanı Sabahat Aslan bu durumu şöyle özetlemektedir:

> 1972'lerden günümüze kadar bölgede yaşayan yurttaşlarımız turizme ve tarıma ciddi yatırımlar yapmışlardır. Nükleer santrallerin kurulması ile halkın geçim kaynağı olan turizm, hayvancılık ve tarımın biteceği, insan sağlığının bozulacağı açıktır. STK'lar olarak konuyu yargıya taşımaktan başka çaremiz kalmamıştır[190].

Ünlü Greenpeace de, adını Türkiye'de ilk kez 1992 yılında duyurmaya başlamıştır. Örgütün 1992 yılı Ekim aynında Sirius adlı gemileri, İzmir'de "Nükleer Santrale Hayır" yazılı pankartlarla limana girmişlerdir. Ardından 20 Ağustos 1994'de, Gökova'da kurulan termik santralde, yetkililer tarafından verilen sözlerin tutulmamasına tepki olarak, Bodrum'da gösteri yapmışlardır. 1994 yılı Ekim ayında, Akkuyu'daki nükleer santral bölgesine, alternatif enerji kaynaklarını hatırlatmak üzere bir rüzgâr değirmeni dikmişlerdir. Son olarak da aynı yıl Kasım ayında, nükleer santrali destekleyen hükümeti uyarmak için Ankara'da Türkiye Elektrik Kurumu binası önünde bir gösteri yapmışlardır[191].

---

[189] Kamer Gülbeyaz, "Akkuyu Karakuyu Olmasın" <<http://www.teknikemek.org>> (02.5.2010)
[190]"Akkuyu Nükleer Santrali Yargı Yolunda" << http://www.cnnturk.com>> (13.5.2010).
[191] Duru, **op.cit.,**s.67.

c. 1994-2010 Döneminde Çevre Eylemleri

1994-2010 yılları arasında gerçekleşen çevre sorunları ve bundan doğan çevre eylemleri genel olarak 2 ana başlık altında değerlendirilebilir. Bunların ilki: Türkiye'de altın madenciliğinin yaratmış olduğu çevre sorunlarına karşı oluşan çevre eylemleridir. İkincisi ise; hidroelektrik santrallerinin yaratmış olduğu çevre sorunları ve bunlara tepki olarak ortaya çıkan çevre eylemleridir[192].

I. Altın Madenciliğine Karşı Çevre Eylemleri

Çevre eylemlerinin özellikle 1990'lı yıllarda bilinenen en önemli ayağı, 19.10.1994 tarihli Çevre Bakanlığı işlemine karşı, İzmir 1. İdare Mahkemesi'nde açılan "Bergama Davası"dır. Bu süreç, madenci şirket Eurogold Madencilik Anonim Şirketi, (sonradan Normandy Madencilik A.Ş adını alan) Türkiye'de 560 adet maden sahasından biri olan İzmir ili Bergama ilçesi Çamköy-Ovacık mevkiinde, 16 Ağustos 1989 yılında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'ndan arama izni ve 1994 yılında Çevre Bakanlığı'ndan ÇED olumlu raporunu ve işletme iznini almasıyla başlamıştır[193]. Yine bu dönem, Bergama köylüsünün, Bergama belediyesinin, bilim insanlarının, meslek odalarının, hukukçuların ve çevrecilerin on beş yıllık meşru mücadeleleri ile şekillenmiştir. "Bergama" ya Evet! Altın Zehirine Hayır!" ifadesini benimseyen Bergamalılar, "Bergama'nın kendisi altındır, bizim altınımız sahip olduğumuz bu topraklardır, pamuk, zeytin onların çıkaracağı altından daha kıymetlidir" diyerek, yörelerini koruma amacıyla savaş sürecini başlatmışlardır[194]. Bu tepkiler, 1996 yılında madenci şirketin 2500 ağacı kesmesiyle yöre

[192] "Türkiye'de Çevre Sorunları ve Çevre Hareketi Çalışma Grup Sonuç Bildirgesi" <<http://www.jmo.org.tr>> (10.1.2010).

[193] Mehmet Horuş, "20. Yılında Bergama Davası", **Elektrik Mühendisliği Dergisi**, Sayı: 436, Haziran 2009, s. 81.

[194] Ethem Torunoğlu, "Bergama, Bir Teslim Olmama Öyküsü" <<http://www.sendika.org>> (5.5.2005).

yaşayanlarının sabrını taşırmış ve 15 Kasım 1996 tarihinde 5000 kişinin katılımıyla, madenin yakınından geçen İzmir-Çanakkale karayolu, eylemciler tarafından6 saat süreyle işgal edilmiştir. Yöre halkı günlük işlerini bir yana bırakıp, bölgelerini korumak amacıyla eylemli direnişlere geçmişlerdir[195]. Yöre yaşayanları eylemlerinin yanında hukuki yollardan da haklarını aramaya başlamışlardır. 1994 yılında ÇED olumlu işlemi aleyhine Bergama köylülerince yapılan başvuru üzerine, İzmir 1. İdare Mahkemesi'ne dava açılmıştır[196]. Sözkonusu davada, davacılar altın madeni işletmeciliğinin toplum sağlığına aykırı olduğu, altın madeninin işletme sahasında bitki örtüsüne zarar vereceği, yer seçiminin yanlış olduğu, bir bölgede çevresel etkiler yaratacak faaliyetlerden önce yöre halkının onayının alınması gerektiği ve buna uyulmadığı, maden arama faaliyetlerinin uluslararası sözleşmelere aykırı olduğu, maden sahasının bulunduğu alanın I. derece deprem kuşağında olması, iddiaları yer almaktadır ve işlemin iptali istenmektedir[197]. Bu iddiaların temelinde, Bergama-Ovacık altın madeninde yürütülecek faaliyette, siyanür liçi denilen yöntemin uygulanacak olması yatmaktadır. İzmir 1. İdare Mahkemesi'ne açılan davalar, Mahkemece reddedilmiş ve davacıların temyizi üzerine, karar 1997 yılında Danıştay 6. Dairesi tarafından bozulmuştur. Danıştay 6. Dairesi'nin vermiş olduğu karar şu şekildedir:

> İşletmecinin iyi niyeti, önlemlerin titizce denetlenmesi gibi kavramlara bağlı kalınarak faaliyet sonucunda elde edilecek ekonomik değerin, doğada ve doğrudan veya dolaylı olarak insan yaşamı üzerindeki risk faktörünün gerçekleşmesi halinde meydana getireceği tahribatın karşılaştırılması halinde kamu yararının öncelikle insan yaşamı lehine değerlendirilmesi doğaldır. Siyanür içi yöntemi ile altın madeni işletilmesinde işletmeciyle ve yapılacak olan denetime duyulan güvene bağlı olarak risk olasılığının azalacağından söz etmek mümkün değildir.

[195] Aykut Çoban, "Sürdürülebilir Kalkınma Tartışması Ekseninde Bergama Köylü Direnişi", D. Yıldırım ve E. Haspolat (Der.), **Değişen İzmir'i Anlamak**, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2010, s. 574.
[196] Keleş ve Ertan, **op.cit.,**s.304.
[197] İzmir 1. İdare Mahkemesi, 2.7.1996, E. 1994/643, K. 1996/538.

> Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) ve bilirkişi raporlarında da öngörülen olası risk faktörleriyle çalışan ve bu riskin gerçekleşmesi halinde doğrudan veya çevrenin bozulması ile dolaylı olarak insan yaşamını etkileyeceği kesin olan siyanür liçi yöntemi ile altın madeni işletilmesine izin verilmesi yolundaki dava konusu işlemde kamu yararına uygunluk bulunmamaktadır. Bu durumda, davanın reddi yolunda verilen İdare mahkemesi kararında isabet görüşmemiştir. Açıklanan nedenlerde İzmir 1. İdare Mahkemesinin 02 Temmuz 1996 günü, E:1994/643 K: 1996/583 sayılı kararı bozulmuştur [198].

Mahkemenin almış olduğu karar doğrultusunda İzmir Valiliği, Şubat 1998 tarihinde altın madenin kapatılmasına karar vermiştir. Bu kararın ardından Başbakanlık Mart 1999 tarihinde, TÜBİTAK'nu altın madeni işletmesinde, siyanür kullanımın genel etkisi hakkından bir rapor hazırlatmak için görevlendirmiştir. TÜBİTAK tarafından hazırlanan rapor, Ekim 1999 tarihinde tamamlanmıştır[199]. Bu rapora göre, mahkeme kararında belirtilen risk faktörlerinin ortadan kalktığı, İçişleri, Sağlık, Bayındırlık, Enerji Tabi Kaynaklar, Orman ve Çevre Bakanlıklarından konuyu yeniden değerlendirmek suretiyle işlemi tekemmül ettirmeleri" istenmiştir. Şirket, bu şekilde 2001 Nisan ayında yeniden işletmeye devam edeceği altın madenciliği faaliyeti için, ihtiyaç duyduğu izinleri almaya başlamıştır[200]. Bu durum, Ali Ülkü Azrak'ın da belirttiği gibi, yargı kararlarına karşı apaçık bir direnme, olarak görülmektedir[201]. Başbakanlığın, hukuka aykırı işleminin ardından Sağlık Bakanlığı tarafından Aralık 2000 tarihinde verilen 1 yıllık deneme izni aleyhine açılan davada, mahkeme Ocak 2002 tarihinde şu şekilde bir gerekçeyle yürütmeyi durdurma kararı vermiştir:

> TÜBİTAK tarafından firmaca alınan önlemlerle risklerin ihmal edilebilir boyutlara indirildiği yolunda düzenlenen rapor da esas alınarak, siyanür liçi yöntemle işletilecek olan altın madenine 1 yıl süreli deneme izni verilmesi yolundaki dava konusu işlem kesinleşmiş yargı kararının

[198] Danıştay, 6. Daire, 13.5.1997, E. 1996/5477, K. 1997/2312.
[199] Torunoğlu, **op.cit.** <<http://www.sendika.org>>
[200] "Bergama Gerçeği ve Siyanürlü Altın Madenciliği" <<http://www.jmo.org.tr>> (21.7.2005).
[201] Ali Ülkü Azrak, "Türkiye'de İdari Yargının Bağımsızlığı", **Anayasa Yargısı Dergisi**, 25 (2008), s. 233.

> uygulamada değiştirilmesi sonucu ortaya çıkarmıştır ki, bu durumun hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmadığı açıktır[202].

Maden işletmeciliği için ısrarlarından ve direnmelerinden vazgeçmeyen 55. Hükümet döneminde, Bakanlar Kurulu'nun 29.03.2002 tarih ve P.2002/4 sayılı prensip kararı ile tesisin faaliyetine devam etmesi olanağı yaratılmıştır. Bu olay yargı kararlarına rağmen, siyanürlü altın madenciliğinin bir hükümet politikasına dönüştürüldüğünün, açık kanıtıdır. Bakanlar Kurulu kararı ile yargı kararlarının üstü örtülüp, maden 3.5 yıl yasadışı çalıştırılmıştır[203]. Bakanlar Kurulu'nun bu işlemi, İzmir Barosu Başkanlığı tarafından dava yoluna götürülmüştür. Danıştay 6. Dairesi ve 8. Dairesi'nin ortak aldığı görüş şu şekildedir:

> ...açıkça hukuka aykırı olan ve uygulanması durumunda telafisi güç ve imkansız zararların doğmasına neden olabileceğinden, Bakanlar Kurulu Kararı'nın yürütmesinin durdurulmasına karar verildi[204].

Şirket, verilen bu kararın ardından Çevre ve Orman Bakanlığı'ndan yeniden nasıl faaliyette geçebileceğine dair bilgi almıştır. Bakanlık, 1993 yılında ÇED Yönetmeliği yayınlandığında, o tarihte hali hazırda faaliyette bulunan işletmeler için öngörülen ÇED Yönetmeliği'nin Geçici 6. Maddesi'ndeki Çevresel Durum Raporu (ÇDR) şeklindeki düzenlemeyi şirkete hatırlatmıştır. ÇED Raporu iptal edilen şirket, Bakanlığın görüşü doğrultusunda ÇDR hazırlamış ve 11 Ağustos 2004 günü Çevre Bakanlığı'na sunmuştur[205]. Bu arada 2005 yılı ile birlikte, Bergama'da kesinleşmiş yargı kararlarına rağmen üretim yapan, kayıt dışı ve illegal faaliyetleri ile tescilli firma, Eurogold (Normandy) Madencilik, Mart 2005'de Çamköy-Ovacık yöresinden ayrılmış ve şirketin hisselerini "Koza Altın" satın almıştır[206]. Sunulan ÇDR, uygun

[202] İzmir 1. İdare Mahkemesi, 23.1.2002, E. 2001/239.
[203] Mehmet Horuş, **op.cit.,**s. 82.
[204] Danıştay, İdari Dava Daireleri, 7.10.2004, E. 2004/2163, K. 2004/788.
[205] Mehmet Horuş, **op.cit.,**s. 82.
[206] Torunoğlu, **op.cit.** <<http://www.sendika.org>>

görülerek raporda belirtilen tedbirlere uyulması kaydıyla, şirkete yeniden ÇED olumlu görüşü verilmiştir. Böylece madenin mühürlenmesinden 9 gün sonra yani, 27 Ağustos 2004 tarihinde, Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından şirkete yeniden izin verilmiştir. 20 Mayıs 2005 tarihinde maden işletmesi, Gayrı Sıhhi Müessese Açılma Ruhsatı almış ve bu tarihten sonra maden tekrar çalışmaya başlamıştır. Ardından, Danıştay 6. Dairesi, ÇED Yönetmeliği'nin Geçici 6. Maddesi'nin iptali için açılan davada, yönetmeliğin ilgili maddesinin Çevre Kanunu ve ÇED Yönetmeliği'nin amacına uymadığı gerekçesiyle iptaline karar vermiştir[207]. Verilen kararın ardından şirkete tekrar Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından maden işletmesi ile ilgili ÇED süreci başlatılmış ve bunu üzerine kendilerine, 18 Şubat 2009 tarihinde yeniden ÇED olumlu görüşü verilmiş ve 20 Şubat 2009 yılında firma tekrar faaliyete başlamıştır[208]. 20. yılını aşan Bergama Davası'nda en son açılan dava, 18 Şubat 2009 tarihli ÇED olumlu işlemi aleyhine açılmıştır. Bu süreç içerisinde, özellikle Bergamalıların yanında, "Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odası Birliği (TMMOB) Jeoloji Mühendisleri Odası", "TMMOB Kimya Mühendisleri Odası","TMMOB Meteoroloji Mühendisleri Odası", "TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası"[209], "Ege Çevre ve Kültür Platformu (EGEÇEP)", "Beyaz Adımlar Platformu", "İzmir-Bergama, Eşme, Sivrihisar, Havran/ Küçükdere Elele Hareketi"[210], Bergama Davası'nı kazanmak ve altın maddeninde işletmeyi durdurmak amacıyla; imza kampanyaları düzenlemekte, maden aleyhine davalar açmakta, gösteriler, eylemler ve yürüyüşler yapmakta ve bu

[207] Mehmet Horuş, **op.cit.,**s. 82.
[208] **Cumhuriyet Gazetesi**, "Koza'ya ÇED Kıyağı", 27.2.2009.
[209] "Danıştay; Bir Kez Daha Ovacık Altın Madeni Hukuka Aykırı Dedi", **İvme Dergisi** <<http://www.ivmedergisi.com>> (16.12.2010).
[210] "Basına ve Kamuoyuna", <<http://www.metalurji.org.tr>> (7.5.2005).

isteklerinde ne denli kararlı olduklarını göstermektedirler. Bu grup, kararlılıklarını şu cümlelerle ifade etmektedirler:

> Yıllardır, Bergama'da hukuka aykırı maden işletmesine izin veren, göz yuman kamu görevlileri, Anayasa'nın 2. maddesindeki "Hukuk Devleti" ilkesini, 138. maddesindeki mahkeme kararlarının bağlayıcılığı ilkesini, dolayısıyla 56. maddesindeki "sağlıklı çevrede yaşama hakkı"nı yok sayarak suç işlemektedirler. Çevre sağlığı ve canlı yaşamını yok sayan, hukukun üstünlüğünü tanımayan, tek dertleri küreselleşen sermayenin işini kolaylaştırmak olan siyasi iktidarlara ve yöneticilere karşın, bu ülkede canlı yaşamının korunması için, çocuklarına yaşanılası bir ülke, yaşanılası bir dünya bırakmak için mücadele yürüten yaşam savunucuları vardır. Çevre ve halk sağlığını, hukukun üstünlüğünü ve bilimi hiçe sayarak, firmaların çıkarlarını koruyan siyasi iktidarlar ve idarecilerin yanlı tutumlarına karşı mücadele etmeye ve sağlıklı bir çevrede yaşama hakkımızı savunmaya devam edeceğiz[211].

Bergama Davası sadece yukarıda özetlenen davalardan oluşmamaktadır. Madencilik ve çevre ile ilgili yasa ve yönetmelikler aleyhine açılan çok sayıda davayı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) açılan davaları da, burada anmak gerekmektedir. Bergama'daki maden faaliyetlerine karşı Bergamalılar, 10 Kasım 2004 tarihinde AİHM'ne başvuruda bulunmuşlardır. AİHM, "özel yaşama saygı" ile "adli yargılanma haklarının ihlallerine" kararını vermiştir[212]. 2010 yılında, AİHM, Bergama'da siyanür kullanarak altın madeni aranması nedeniyle Danıştay'ın kararını uygulamayan Türkiye'yi, 1 milyon 817 bin 761 TL tazminat ödemeye mahkum etmiştir[213]. Bergama Davası hala sonuçlanamamış ve Türkiye'nin en önemli çevre eylemlerinden biri olarak, gündemde yerini almıştır. Arama faaliyetlerine hala devam eden şirket için açılan davalar sonuç beklemekte; Bergamalılar ve çevreciler, faaliyetlerin en yakın zamanda durdurulmasını istemekte ve bunun için birçok girişimde bulunmaktadırlar. Bergama hareketinin bir de uluslararası zeminde yarattığı yankılar vardır. Dönemin Bergama belediye başkanlığını üstlenen Sefa

[211] "Danıştay; Bir Kez Daha Ovacık Altın Madeni Hukuka Aykırı Dedi", **İvme Dergisi** <<http://www.ivmedergisi.com>> (16.12.2010).
[212] AİHM 3.Dairesi'nin 46117/99 nolu "Taşkın ve diğerleri/Türkiye" kararı
[213] **Radikal Gazetesi**, "Bergama'nın Türkiye'ye Faturası Büyük", 16.10.2010.

Taşkın'ın girişimiyle, "Minewatch", "Mineral Policy Center", "Food First Information and Action Network", "Amici Della Terra", Almanya'daki Yeşiller Partisi ile ilişkiye geçilmiştir. Bu örgütler de, Bergama'da yaşanan maden olayına tepkilerini eylemleri ile yansıtmışlardır[214]. Yirmi iki farklı ülkeden 2000 kişilik bir katılımla oluşturulan dünya gençlik toplantısı, 1998 yılında Bergama'da toplanmış, gençler bu toplantı sırasında Bergama mücadelesine destek vermişlerdir[215].

Bergama Davası'na benzer diğer altın rezervine sahip bir başka alan, Uşak-Kışladağ altın madenidir. Uşak'ın Eşme ilçesine bağlı Gümüşköy köyü Kışladağ mevkiinde, çok uluslu, Kanada asıllı Eldorado Gold Corporation'ın bir yan örgütü olan "Tügrag Metal Madencilik Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi", 1989 yılında bu alanda altın madeni rezervi keşfetmiş ve 1997 yılında, yöre için Çevre ve Orman Bakanlığı'ndan arama işletme ruhsatı almıştır. Bu maden yatağında da Bergama-Ovacık'taki gibi siyanür yöntemine başvurulmuş ve Bergama olayına benzer durumlar ortaya çıkmıştır. Şirket birçok dava sonucunda üretimi durdurmuş ve sonra yeni düzenlemeler geliştirerek tekrar faaliyete geçmiştir. Uşak-Kışladağ altın madeninde en son olarak, Manisa İdare Mahkemesi'nin E.2009/1170 sayılı dosyası ile Çevre ve Orman Bakanlığı'na karşı açılan ÇED olumlu kararının iptali talepli dava, Manisa İdare Mahkemesi 13.10.2010 tarihli K. 2010/1765 sayılı kararı ile reddedilmiştir. Dava, Danıştay 6. Dairesi'ne temyiz edilmiş ve karar aşamasındadır[216]. Bu bölgelerde de siyanür liçi yöntemine başvuran şirketler, yöre yaşayanları ve çevreciler tarafından eleştirilmiş ve dava yoluna gidilmiştir.

---

[214] Aykut Çoban, "Sürdürülebilir Kalkınma Tartışması Ekseninde Bergama Köylü Direnişi", D. Yıldırım ve E. Haspolat (Der.), **Değişen İzmir'i Anlamak**, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2010, s. 575.
[215] **Ibid.**, s. 576.
[216] Ayrıntılı bilgi için bknz: <<http://www.tuprag.com.tr>> (15.11.2010).

Eylemleri, imza kampanyaları ile maden arama faaliyetlerine karşı çıkan çevreciler, soluğu yargı yolunda almışlardır. Sonuç bekleyen davalar, hala devam etmekte ve çevre eylemleri bu bölgelerde etkilerini arttırmaktadır.

II. Hidroelektrik Santrallere (HES) Karşı Çevre Eylemleri

Türkiye'de çevre sorunlarını oluşturan faktörlerden birisi, hidroelektrik santrallerdir. Yalçın Bayer'in yapmış olduğu hesaplamalara bakılırsa, 2009 yılı sonu itibariyle Türkiye genelinde devreye sokularak işletmeye alınan yüz seksen yedi adet HES vardır. 187 HES'in dışında Çevre ve Orman Bakanı Veysel Eroğlu'nun 2007 yılı itibariyle kamu sektörüne ve özel sektöre, 'su kullanım hakkı ve enerji üretimi' lisansı çercevesinde verdiği proje sayısı ise 1.576dır. Bu projelerden 145'nin yapımı sürmektedir. Tasarlananlarla birlikte bu rakam 2.300'leri bulmaktadır[217].

HES'lerle ilgili ilk tartışmalar, Rize Çamlıhemşin Fırtına Vadisi üzerinde kurulması planlanan ve BM Holding tarafından geliştirilen Dilek-Güroluk regülatörleri ve HES projesiyle gündeme gelmiştir. 1965 yılında Devlet Su İşleri (DSİ) tarafından, tüm havza genelinde altı adet regülatör, beş adet baraj ve on adet HES olmak üzere çeşitli büyüklüklerde toplam yirmi bir enerji üretim tesisinin inşasını öngören plan hazırlanmıştır. Ancak 24 Haziran 1986'ya kadar bu bölgede herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu tarihte ilk olarak BM Mühendislik, Dilek-Güroluk, HES projesini Fırtına Deresi'nin kollarından Hala ve Hemşin dereleri üzerinde Yap-İşlet-Devret modeli ile gerçekleştirmek amacıyla Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB)'ye başvuruda bulunmuştur[218]. Bu başvuru sonrasında, 14 Ağustos 1989'da BM ile ETKB arasında ilk Tesis Sözleşmesi imzalanmıştır. 7

[217] Yalçın Bayer, "HES'lerin Katliamı", **Hürriyet Gazetesi**, 4 Temmuz 2010.
[218] Mehmet Emin Berber, "HES'ler Yargıya İnat Çoğalıyor", **Cumhuriyet Gazetesi**, 20.4.2010.

Aralık 1995 tarihinde ise Bakanlar Kurulu'nun 95/7598 sayılı kararnamesi ile BM Mühendislik şirketinin Çamlıhemşin'de, Dilek-Güroluk santralini inşa etmesi ve üreteceği elektriğin Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi (TEDAŞ) tarafından satın alınması, karar altına alınmıştır. Bu doğrultuda, 17 Ocak 1996'da DSİ ile Su Kullanım Sözleşmesi yapılmıştır. Firma tarafından, Kasım 1995 Şubat ve 1996 tarihleri arasında hazırlanan ÇED Raporu Çevre Bakanlığı'na sunulmuştur. ÇED Raporu, eksiklikleri nedeniyle İnceleme-Değerlendirme sürecine alınmadan, Mayıs 1996'da BM'ye iade edilmiştir. Şirket, yeni bir ÇED çalışması yaptırmış ve Çevre Bakanlığı bu çalışmayı da çeşitli eksiklikler nedeniyle, Mayıs 1997'de geri çevirmiştir. ÇED Raporuna bir Ek Rapor hazırlanıp, Şubat 1998'de yeniden sunulmuş ve bu defa kabul görmüş ve santral temelinin atılması için çalışmalar başlatılmıştır. 1998 yılının Nisan ve Mayıs aylarında santralin yapımına karşı yöre halkı tarafından başlatılan tepkiler ve ÇED raporlarının onaylanmamış olması nedeniyle, şirketin çalışması durdurulmuştur. Bunun üzerine, 19 Mayıs 1998 tarihinde Trabzon Kültür ve Tabiat varlıklarını Koruma Kurulu'nun 3148 sayılı kararı ile Fırtına Deresi ve kolları (Palovit ve Hala dereleri dahil), I., II., III. derece Doğal SİT; Zilkale ve Kale-i Bala çevresi, I. derece Arkeolojik SİT alanı ilan edilmiştir. Bu karara karşın, Haziran 1998'de BM Holding tarafından, "Telafi Suyu Raporu" adı altında, ÇED raporuna ek bir rapor daha hazırlatılmış[219] ve 25 Haziran 1998 tarihinde ÇED raporuna "olumlu" belgesi verilmiştir. 21 Ağustos 1998 tarihinde ise Çamlıhemşin Hemşin Vakfı, Şenyuva Köyü Tüzel Kişiliği, Ortan Köyü Tüzel Kişiliği, Çamlıhemşin Konaklar Mahallesi Muhtarlığı ile birlikte toplam 305 kişi, Trabzon İdare Mahkemesi'nde, Çevre Bakanlığı'nın "ÇED Olumlu" kararı

[219] Ömer Şan, "Yargı 'Dur' Diyor, HES'ler Çoğalıyor" <<http://www.derelerinkardesligi.org/>> (19.2.2010).

aleyhine, yürütmenin durdurulması istemiyle dava açmıştır. Orman Bakanlığı ise 'Çalışma İzni ve Saha Teslimi Oluru'nu, 18 Eylül 1998'de BM Holding'e teslim etmiş ve şirket yöredeki faaliyetlerine devam etmiştir[220]. Bu arada artan yöre halkının hukuksal mücadelesine, uluslararası çevre örgütleri de destek vermişitir. 10 Mart 1999'da Trabzon İdare Mahkemesi kararıyla yapılan bilirkişi incelemesi sonucunda altmış sekiz bin ağacın kesileceği, bırakılacak olan yüzde on altı oranındaki suyun da deredeki canlı yaşamının sürmesi için yeterli olmayacağı gözler önüne serilmiştir[221]. Trabzon İdare Mahkemesi şirkete, şu ana kadar altı yüz adet ağaç kesimine karşılık olarak toplam 8.401.226.000 TL ceza kesmiş ve Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, sit alanları içerisinde çalışma yapıldığı tespiti ile sit alanları içerisinde bütün çalışmaların durdurulmasına karar verirmiştir. BM Holding, Kurulun bu kararına karşı Trabzon Bölge İdare Mahkemesine dava açmıştır. 27 Mayıs 1999'da Trabzon Bölge İdare Mahkemesi proje hakkında "yürütmeyi durdurma" kararı vermişir. BM, kararın temyiz edilmesi için Trabzon Bölge İdare Mahkemesine başvurmuştur. Mahkeme, yürütmeyi durdurma kararını kaldırmış, bunun üzerine davacılar da temyize gitmiş ve 23.09.1999 tarihinde Trabzon Bölge İdare Mahkemesi yeniden yürütmenin durdurulmasına karar vermiştir[222]. Trabzon İdare Mahkemesinin ikinci kez yürütmeyi durdurma kararı vermesi üzerine bu kez BM Holding, bu kararın kaldırılması için Bölge İdare Mahkemesine itiraz etmiştir. Bölge İdare Mahkemesi, yeniden yürütmeyi durdurma kararını kaldırmıştır. 9 Kasım 1999'da Trabzon İdare Mahkemesi'nde yapılan duruşmada, "üstün kamu yararı"nın Fırtına Vadisi'nde bulunan ve gerekçeli kararında ayrıntılı olarak açıklanan doğal çevrenin korunmasında olduğuna karar vererek, Çevre Bakanlığı'nın "Olur" verdiği

[220] **Ibid**
[221] Berber, **op.cit.**
[222] **Ibid**

ÇED raporunu iptal etmiştir. BM Holding, Çevre Bakanlığı, Orman Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, kararı temyiz etmiş ve Trabzon İdare Mahkemesinin ÇED Raporunu iptal eden kararının yürütülmesinin durdurulmasını ve kararın bozulmasını talep etmiştir[223]. 27 Mart 2000'de davalıların temyiz dilekçeleri, Danıştay'a sunulmuştur. Temyiz incelemesinin yapıldığı Danıştay 6. Dairesi ise, davalıların yürütmeyi durdurma taleplerini "yürütmeyi durdurmayı gerektirecek bir sebep olmadığı" gerekçesi ile reddetmiştir[224]. Trabzon Bölge İdare Mahkemesi ile Danıştay arasında gidip gelen "yürütmeyi durdurma" kararının taraflarca temyizi, 4 yıl boyunca sürmüştür. Ancak son olarak Danıştay 6. Dairesi, Trabzon Bölge İdare Mahkemesinin verdiği "ÇED raporunu iptal eden" kararını onaylayarak, yörelerinde santral kurulmasını istemeyen üç yüz beş Çamlıhemşinliyi haklı bularak, 2004'de davayı bitirmiştir[225]. Bu süreçler devam ederken, 2001 yılında, (daha sonra Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu'na dönüşecek olan) Elektrik Piyasası Düzenleme Kurumu'nun (EPDK) örgütüna ilişkin 4628 sayılı ve 20.2.2001 tarihli "Elektrik Piyasa Kanunu" yürürlüğe girmiş ve enerji alanı, özel sektöre açılmıştır. Özel sektör, bulduğu su kaynakları için DSİ ile su kullanım hakkı anlaşmaları yaparak, EPDK'dan lisans alarak ve nihayet faaliyeti ÇED'e uygun ise 'ÇED olumlu' ya da 'ÇED gerekli değildir' kararları alarak, vadilere girmeye başlamıştır[226]. 4628 sayılı yasanın yürürlüğe girmesiyle birlikte HES'lerin önünde hiç bir engel kalmamıştır. Bu yüzden, Fırtına Vadisi'nde dava süreçlerinin 2004 yılında bitmesine rağmen, HES projeleri devam etmiştir. 4628 sayılı yasa ile kamunun yeni yatırımları durdurularak, HES'ler özel şirketlerin eline geçmiştir. Bu kapsamda da HES'ler tamamen

[223] **Ibid**
[224] **Ibid**
[225] **Ibid**
[226] Yakup Okumuşoğlu, "HES'lere Karşı Hukukun Gücü" <<http://www.yesilufuklar.info>> (16.1.2010).

plansızlığa bırakılmıştır[227]. 2005'te yürürlüğe giren 5346 sayılı "Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun" ile, "kanal veya nehir tipi veya rezervuar alanı on beş kilometrekarenin altında olan hidroelektrik üretim tesislerine", fiyat garantisi getirilmiştir. 29 Aralık 2009 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu kararıyla fiyat garantisine ilişkin süre, 2011 yılına kadar uzatılmıştır. Yasanın 2005'te kabulüyle birlikte HES başvuruları ikiye katlanmış; 2004'te yüz on beş olan HES lisans başvuru sayısı, 2005'te iki yüz yirmi üçe yükselmiştir. Küçük küçük HES başvurularıyla birlikte lisans ticareti de gitgide tırmanarak, gazetelerin seri ilan sayfalarına kadar düşmüştür[228]. Öte yandan 4628 sayılı yasa ve 5346 sayılı yasanın yürürlüğe girmesiyle ile 2005 yılında Rize-İkizdere'de Rüzgârlı HES projeleri ile başlayıp, İkizdere Cevizlik, Hemşin, Dilek, Fındıklı, Abu Çağlayan (Paşalar), Çayeli Senoz Deresi (Kayalar) Uzundere, Artvin-Şavşat Meydancık Cüneyt ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından Dünya Biyosfer Rezerv alanı ilân edilen Artvin-Macahel ile devam etmiştir. Bu kanunlarla ilgili olarak, 22 Mart 2010 tarihinde gerçekleştirilen Dünya Su Günü nedeniyle "Türkiye HES Raporu" başlıklı bir rapor hazırlayan Türkiye Tabiatını Koruma Derneği (TTKD) Antalya Şubesi, 2000'li yıllar itibariyle Türkiye'nin gündeminden düşmeyen HES'ler için çarpıcı açıklamalarda bulunmuştur[229]. Raporda, HES gerçeğinin toplumdan saklandığı vurgulanırken, enerji gerekçesiyle Türkiye'nin derelerinin satıldığı öne sürülmüştür. TTKD Antalya Şube Başkanı Hediye Gündüz'ün açıkladığı raporda, Türkiye'nin kırsal bölgelerinde bulunan halkın yaşamını etkileyen 4628 sayılı "Elektrik Piyasaı Kanunu" ve 5346

[227] Musa Çeçen, "Çevre Kirletmenin Temiz Yolu: HES", **Ntv Bilim Dergisi**, Şubat 2010. <<http://www.ntvmsnbc.com>>
[228] Çeçen, **op.cit.**
[229] "Su Gününde Hes Raporu" <<http://www.ivmedergisi.com>> (25.3.2010).

sayılı "Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun"un, Türkiye'deki çevre değerlerini yok ettiği ve HES'lerin çevre sorunlarının en büyük habercisi olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca, bu iki yasanın, ülkenin doğal kaynaklarını paylaşmaya dönük olduğu belirtilmiştir[230].

Yöre yaşayanları ve çevrecilerin HES projelerine karşı olan tepkileri, büyük yankılar uyandırmaktadır. Kimi zaman yapılan eylemler, idarenin HES'in durdurulması yönünde karar vermesini etkilemiştir. Bu eylemler genellikle imza kampanyaları, dava yoluna gitme ve benzerleri şekillerde kendilerini göstermektedir. Rize için yapılmak istenen HES projeleri, yöre halkı ve çevreciler tarafından ciddi tepkilere yol açmıştır. Özellikle HES projelerinin ve su politikalarının mağdur ettiği insanlar, 16-17 Ocak 2010'da Rize'de İkizdere'de düzenledikleri ilk genel kurul toplantısında Türkiye Su Meclisi'ni kurmuşlardır[231]. Türkiye'nin dört bir yanında yürütülen mücadeleleri, ulusal ve uluslar arası ölçeğe taşımayı amaç edinen Türkiye Su Meclisi, yeni bir su çerçeve yasasının hazırlanması, Elektrik Piyasası Kanunu'nda tadilat yapılması, DSİ Teşkilat ve Vazifeleri Kanunu'nun değiştirilmesi ve suyun ekolojik etki ve katkısını esas alan entegre havza planlaması yapılmadan uygulamaya sokulmuş tüm projelerin durdurulması için, çalışmayı amaçlamaktadır[232]. Yapılan bütün bu eylemler neticesinde, Şubat 2010 tarihinde Rize İdare Mahkemesi, Fındıklı'da yapılmak istenen Abu Çağlayan Deresi (Paşalar) ile Çayeli Senoz Deresi (Kayalar) üzerine kurulmak istenen iki ayrı HES projesini durdurmuştur. Ayrıca Ekim 2010 tarihinde İkizdere'de yapılmak istenen iki HES projesine, Danıştay 6.

[230] Hediye Gündüz, "22 Mart Dünya Su Gününde Türkiye HES raporu" <<http://www.sekizsayfa.com>> (23.3.2010).
[231] "Türkiye Su Meclisi Kuruldu" <<http://www.dogadernegi.org>> (13.3.2010).
[232] Ayrıntılı bilgi için bknz: <<http://www.turkiyesumeclisi.net>>

Dairesi tarafından yürütmeyi durdurma kararı verilmiş ve böylece Rizeliler, yörelerine sahip çıkmayı başarmışlardır[233]. 7 Temmuz 2010 tarihinde Çevre ve Orman Bakanlığı ve DSİ yetkililerinin Rize'deki vadilerde yapımı süren HES'lerle ilgili hazırladığı rapor kamuoyuna şu ifadelerle yansımıştır:

> Mevcut HES inşaatları nedeniyle açılan su iletim tünelleri ve cebri borularının geçtiği alanlardaki hafriyatların gelişigüzel eğimli arazilere bırakılmasıyla orman alanlarında büyük tahribatlar oluştu. Dere yatakları doldurularak, su akım rejimi olumsuz etkilenmektedir. Yapılan çalışmalarda gerekli tedbirler alınmadığı için çevre kirliliği oluştu, işletmeye geçmiş tesislerde dere yatağına bırakılacak ihtiyaç suyunun yetersiz, balık geçitlerinin de hiç yapılmamış ya da uygun inşaa edilmediği görüldü[234].

İkinci bir örnek; Muğla Köyceğiz'in Beyobası beldesinden geçen Yuvarlakçay Irmağı'na kurulmak istenen HES'e karşı, yöre halkı ve çevreciler, "Yuvarlakçay'da HES'e Hayır" eylemi düzenlemişler, dava yoluna gitmişlerdir. Bir yıldır devam eden mücadeleye, yöre halkından kurulan "Şalvar-Rap Grubu", sanatçılar ve çevreciler destek vermişlerdir[235].En son olarak Kasım 2010 tarihinde Yuvarlakçaylıların beklediği karar, Muğla İdare Mahkemesi'nden gelmiş ve Mahkeme, HES projesini iptali yönünde karar aldığını açıklamıştır[236].

Bunun yanında, ise Şubat 2011'de Rize İdare Mahkemesi, UNESCO'nun 29 Haziran 2005 tarihinde "Biyosfer Rezerv Alanı" ilan ettiği Artvin'in Borçka İlçesi'ndeki Macahel (Camili) Vadisi'nde HES projeleri yapılmasına ilişkin Artvin İl Özel İdaresi Genel Meclisi kararını, oybirliği ile iptal etmiştir[237]. Bölgedeki HES projelerinin iptaline ilişkin karar sürecinde, yöre yaşayanlarının ve çevrecilerin rolü önemli yer tutmuştur. Mahkemenin almış olduğu kararda şu tespitler yapılmıştır:

---

[233] **Radikal Gazetesi**, "Türkiye'nin 2010 Çevre Karnesi Zayıflarla Dolu", 2.1.2011.
[234] Mahmut Hamsici, **Dereler ve İsyanlar**, Ankara, Nota Bene Yayınları, 2010, s. 102.
[235] "Direnişin Rengi Köylülerden Rap"
<<http://www.yuvarlakcay.org>> (21.11.2010).
[236] **Radikal Gazetesi**, "Türkiye'nin 2010 Çevre Karnesi Zayıflarla Dolu", 2.1.2011.
[237] **Haber Türk Gazetesi**, "Macahel Vadisi'ne HES Yapılmasına İptal Kararı", s. 23, 9.2.2011.

> Bu bağlamda ulusal kalkınmada 'Sürdürülebilir Kalkınma'ile 'Sürdürülebilir Çevre' arasında, birisi diğerine feda esilmeden, sağlıklı bir dengenin kurulması gerekmekte olup, sağlıklı ve sürdürülebilir bir ulusal kalkınma hedeflenirken milyonlarca yıldır devam eden ekolojik dengenin bozulmamasına ve yine milyonlarca yıldır var olan tabii güzelliklerin gelecek kuşaklara en güzel bir şekilde devredilmesine özen gösterilmesi gerekmektedir.

Yine Şubat 2011'de Rize İdare Mahkemesi, Çayeli Senoz Vadisi'nde yapılması planlanan iki HES projesine verilen "ÇED olumlu" kararı için "yürütmeyi durdurma" kararı vermiştir. Böylece Senoz'a yapılması planlanan dokuzuncu HES de yasalarca durdurulmuştur[238]. Ardı ardına Mahkeme tarafından iptal kararı verilen HES projelerine, Mart 2011'de rastlanmıştır. Artvin'in Yusufeli İlçesi Demirdöven Köyü'nde yapımı planlanan HES projesi için, EPDK tarafından verilen üretim lisansı, Ankara 8. İdare Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir[239]. Yine bu dönemde, Derelerin Kardeşliği Platformu adına Coşkun Türkeli, "Ordu ili, Ulubey ilçesi, Sarpdere üzerinde Mor Enerji Üretim A.Ş tarafından yapılması planlanan Ağkolu Regülatörleri ve Hidroelektrik Santrali Projesine ilişkin olarak, Ordu Valiliği'nce 9.11.2009 tarih ve 77 kararı ile verilen 'ÇED gerekli değildir' kararının iptali ve yürütmenin durdurulması' istemli dava açmıştır. Açılan bu davaya, Ordu İdare Mahkemesi tarafından oybirliği ile 'yürütmenin durdurulması' kararı verilmiştir. Mahkeme, davalı İdareden, dava konusu işleme dayanak teşkil eden diğer tüm bilgi ve belgeleri talep etmiştir. Mahkeme, dava konusu işlemin uygulanması halinde giderilmesi güç zararlar doğurabileceğine dikkat çekerek Mart 2011'de yürütmeyi durdurma kararı vermiştir[240]. Her ne kadar Mahkemeler HES'ler için iptal kararları verseler de, şirketler çalışmalarını sürdürmeye devam etmektedirler. Mahkemelerin

[238] **Haber Türk Gazetesi**, "Senoz'daki HES'e Durdurma Kararı", s. 23, (12.2.2011).
[239] "Yargıdan Bir HES İptali Daha", <<http://www.guncel-haber.com>>,(2.3.2011).
[240] "Yargıdan HES'e Bir İptal Daha", << http://www.evrensel.net>> , (2.3.2011).

vermiş olduğu kararları göz ardı eden şirketler, açık olarak çalışmalarına aralıksız bir şekilde sürdürmektedirler.

B. Türkiye Yeşiller Partisi

Bu bölümde Türkiye Yeşiller Partisi'nin gelişim süreci incelenmiştir. Yeşiller Partisi her ne kadar gönüllü çevre örgütleri sınıfında yer almasa da, çevreyi temel alan parti programı ve çevreyi korumaya yönelik gerçekleştirmiş olduğu eylemler ile gündemde yer tutmuştur. Bu nedenle de; gönüllü çevre örgütleri için yapılan sınıflandırmada, Yeşiller Partisi'de tutumları ve yaklaşımları ile Radikal çevre örgütleri arasında değerlendirilmeye alınmıştır.

1. 1988 Tarihli Yeşiller Partisi

Dünyada, çevre hareketleri içerisinde radikal tutumları ile önemli bir yere sahip olan Yeşiller Partisi, Türkiye'de de gelişim sürecini tamamlarken geniş yankılar uyandırmıştır. Gelişim sürecinin ardından, parti içerisinde yaşanılan olumsuzluklarla dağılan Yeşiller Partisi, 2000'li yıllarla tekrar örgütlenerek gündemde yerini almayı başarmıştır. Bu bölümde Türkiye'deki Yeşiller Partisi'nin gelişimi, dağılımı ve ardından tekrar örgütlenerek partileşme sürecine yer verilmeye çalışılmıştır.

Yeşiller Partisi'nin Örgütlenmesi ve Dağılması

Türkiye'de 1970'li yıllarda başlayan ve 1980'lerde ivme kazanan çevreci akımın, 1986'dan sonra siyasallaşma eğilimine girdiği görülmektedir. Türkiye'de 12 Eylül 1980 darbesinden sonra, sol ve sağdaki radikal grupların siyasi iflaslarının ardından, yeni tarz politikların aranması, yeşillerin önünü açmaktadır. Birbirinden farklı, değişik yaklaşımları olan birçok yeşil grup, bu tarihle birlikte ortaya çıkmakta

ve Türkiye'de ses getirmeye başlamaktadır[241]. Özellikle Türkiye'de yeşil hareket, 1980'li yılların ikinci yarısında Gökova termik santralına, Ankara'da Güvenpark'ın otopark yapılmasına, İstanbul'da Akçimento'ya karşı çıkışlarla, Dalyan-İztuzu plajında açlık grevinde bulunmaları ve benzeri eylemlerle başlamıştır. Organize bir çevre hareketinin olmadığı bu yıllarda yeşil eylemler, sadece çevreyi korumaya yönelik hareketleri, toplumun gündemine sokmakla kalmamış, aynı zamanda politik canlılığın yeniden başladığı bir dönemde doğrudan demokrasinin canlı örneklerini üretmiştir[242]. 1987 yıllarında Türkiye'de yeşil hareketi yaygınlaştırmak ve siyaset sahnesine sokmak adına, birtakım girişimlerde bulunulmuştur. Bu dönemi Milliyet Gazetesi şu şekilde özetlemektedir:

> Türkiye'de de Yeşiller Partisi'nin kurulma hazırlıkları ilerledi. Önümüzdeki iki hafta içerisinde gerçekleştirilecek danışma komitesi toplantıları ile partinin genel çizgisinin ve örgütünun belirleneceğini belirten kurucu Melih Ergen; "Türkiye'de de on kişiden birinin Yeşiller Partisi'ni destekleyeceğine inanıyoruz. Çünkü bizde partiler büyük sorunlarla uğraşıyor, oysa hayat küçük sorunlardan sürüp gidiyor" diyor. İktisatçı Melih Ergen, Yeşiller olayına çeşitli kesimlerden büyük ilgi olduğunu da açıklayarak, "Yeşiller Partisi'nin 1988 seçimlerine gireceğini, bu seçimlerde de yüzde 10 barajı aşacağını söyledi"[243].

Yükselen yeşil dalga, Türkiye'de de siyaset sahnesine 6 Haziran 1988 tarihinde girmiştir. Bu tarihte "İzmirli Yeşiller" olarak da bilinen "Türkiye Yeşiller Partisi" kurulmuştur[244]. Partileşmeye gidilme sebebini İzmir Grubu'ndan Melih Ergen; "Mali kaynak sağlama kolaylığı, yerel yönetimlerde iktidarı ele geçirebilme olanağı, Türkiye'de dernek kurma geleneği oluşmadığından, partinin derneğe göre daha etkili bir baskı unsuru olması, bürokratik engelleri aşma yolunda parti olmanın sağlayacağı

---

[241] Dinçer, **op.cit.,** s. 102.
[242] "Geçmişten" , <<http://www.yesiller.org>> (11.3.2007).
[243] **Milliyet Gazetesi**, "Yeşiller", 6.5.1987.
[244] Ertürk, **op.cit.,** s. 310.

yararlar" olarak vurgulamıştır[245]. Partinin kurucu üyelerinden Nil Gün ise; Türkiye'de baskı gruplarının işlevinin olmadığını, bu yüzden zorunlu olarak partileşmeye gittiklerini, belirtmiştir[246]. İlk genel başkan Celal Ertuğ ise; "Bir Ak Çimento protestosu yapabilmek için Türkiye Hava Kirliliğiyle Mücadele Derneği'nin hükmi şahsiyetinden yararlanarak izin alabildik. Binbir müşkülatla karşılaştık. Parti olunca iletişim araçlarına kolay ulaşabilme, yerel seçimde bağımsız bir adayı desteklemek veya katılmak suretiyle kamuoyunda bir yansıma uyandırma şansı var" olarak açıklamıştır[247]. Bu açıklamaların ardından 6 Haziran 1988 tarihinde, Türkiye Yeşiller Partisi resmen kurulmuş ve partinin genel başkanlığına Prof. Dr. Celal Ertuğ getirilmiştir. Bu topluluğun felsefesi, sanayileşmenin getirdiği teknoloji ve ilerlemeye, köktenci bir şekilde karşı çıkmaktır. Yeşiller, insan merkezci çevre deyimini değil, ekoloji, dünya, doğa gibi kavramlar kullanmaktadırlar. Yeşiller, çalışmalarıyla kapitalist ideolojinin temel dayanaklarını sorgulamaya çalışmaktadırlar. Onlara göre; kapitalizmin getirdiği teknoloji, ekolojik bunalımla savaşmaya uygun bir araç değildir. Bunun yanında, temiz teknoloji yoktur. Teknoloji, yaşamın doğal temel dayanaklarının yok edilmesine yol açmaktadır[248].

Partinin 6 Haziran 1988 günü İçişleri Bakanlığı'na verilen örgüt program ve tüzüğünde örgüt amacı; "Demokratik bir topluma ulaşmayı ve bu çerçevede yurttaşların değişik alanlarda insiyatiflerininin oluşmasını, dünya barışını ve her ne

[245] Bülent Duru, " Türkiye'de Çevrenin Siyasallaşması: Yeşiller Partisi Deneyimi", **Mülkiye**, Cilt 26, Sayı 236, 2002, s. 184.
[246] **Ibid**
[247] **Ibid**
[248] Yeşiller Partisi Program ve Tüzüğü, m.2.
[249] Arnd Michael Nohl, "Türkiye'de Hükümet Dışı Örgütlerde Ekoloji Sorunsalı", **Birikim Aylık Sosyalist Dergisi**, Sayı 17, 1994.

sebeple doğanın dengesinin bozulmasını engellemek" olarak belirtmiştir[249]. Program'ın gerekçe kısmında, Yeşiller Partisi için;

- Yepyeni bir alternatiftir.
- Tepeden yönetilen partilere karşı yeni bir siyasal model olarak taban demokrasisi üzerinde partileşmenin örneğini verecektir.
- Ekonomik bunalımların aşılması için, enerji, ulaşım, eğitim, konut, sağlık gibi yatırımlarda ekolojiye, doğaya, kültürel değerlere ve insana zarar vermeyecek yatırımlar öngörmektedir.
- Ekolojik sistemin, tüm canlıların sosyal ilişkilerinn insan hak ve özgürlüklerinin, barış içinde yaşamanın korunmasının mücadelesini temel ilke olarak benimsemiştir.
- Kalkınma, ilerleme modellerinde teknolojiyi kullanmada, öncellikle ekolojiyi, deoğal kültürel varlıkları, insan hak ve özgürlüğünü, barışçılığı koruma ağırlıklı bir partidir.
- Üretim gereksiniminde, gerçek gereksinmlere yönelik katılım ve özyönetim ilkelerine dayanan bir üretimin oluşturulmasından yanadır.
- Devletleştirme yerine yerel, merkezi olmayan, taban denetimine dayalı örnek çalışma birimleri oluşturulmasını öngörmektedir.

Bu görüşleriyle Yeşiller Partisi korumacı değil, köktenci ve radikalci bir uç olarak gündemde yerini almaktadır. Sistemi her yönüyle eleştiren Yeşiller, yeni

alternatif arayışlar yaratarak, çevre kavramını en önemli öncelik olarak belirlemişlerdir. Parti programının ve tüzüğünün belirlenmesinin ardından, Yeşillerin gerçekleştirdiği etkinlere değinmek gerekirse; Kuşadası'nı Selçuk'a bağlayan yoldaki asırlık ağaçların yol yapımı nedeniyle kesilmesi üzerine düzenlenen gösterinin Yeşiller Partisi'nin ilk resmî eylemi olduğu söylenebilmektedir[250]. 1988 yılında TEKEL'in İzmir Çamaltı Tuzlası'nda tuz üretimi sırasında, tatlı su dolaşımını engellemesi ve doğal dengeyi bozması üzerine yörede, Yeşiller Partisi öncülüğünde bir gösteri düzenlenmiştir. Yeşiller Partisi tarafından açılan imza kampanyasında üç bin yüz doksan bir kişi, TEKEL'in bu tutumuna ilişkin olumsuz görüşlerini bildirmişlerdir. Bunun üzerine bu arazinin Orman Bakanlığı devredilmesi, yapılan bu imza kampanyasının başarılı olduğunu göstermiştir[251]. Bunun yanında, Yeşiller Partisi'nin resmi web sitesinden alınan 1980 ve 1990 yılları arasında Yeşiller öncülüğünde gerçekleştirilen eylemler şöyledir;

- Ankara'da Güvenpark'ın otopark olmaması için yapılan kampanya

- İstanbul'da Taşkışla'nın otel olmasını engellemek için eylemler

- İstanbul'da Tarlabaşı yıkımlarına karşı girişimler

- İstanbul'da Galata Köprüsü'nün korunması için kampanya

- Büyükçekmece'nin Mimarsinan köyünde Akçimento'ya karşı eylemler

- Köyceğiz Dalyan'da deniz kaplumbağalarını kurtarama eylemleri

- Gökova termik santralına karşı eylemler

[250] Bülent Duru, " Türkiye'de Çevrenin Siyasallaşması: Yeşiller Partisi Deneyimi", **Mülkiye**, Cilt 26, Sayı 236, 2002, s.184
[251] Melih Ergen, **Yeşiller Partisi'nin Olmayan Tarihi**, İzmir, Ege Yayıncılık, 1994, s.28.

- Hasankeyf'in korunması için eylemler

- İzmir Aliağa termik santralına karşı eylemler

- Eşcinsel hakları için yapılan eylemler

- Silahlanmaya karşı eylem ve kampanyalar

- "Demokrasi Hemen Şimdi" kampanyası

- Bodrum Havaalanının yapımına karşı eylemler

- Bodrum-Karaada'da yapılaşmaya karşı eylemler

- Marmaris'te turizm kirliliğini protesto mitingi

- Orhaneli Termik Santrali'ne karşı Orhaneli ve Bursa mitingleri

- "Yeşilden Griye Adım Adım Türkiye" gezisi[252].

1990 yılından itibaren Yeşiller Partisi kendi içerisinde, partinin siyasal ekseni ile ilgili bir çevreci-yeşil tartışması yaşamıştır. Bunun ardından 1991 yılında yapılan kongrede, Cemal Ertuğ başkanlıktan alınmış; yerine Bilge Contepe getirilmiştir. Örgütlenme ve partinin büyümesi konusunda karşılaşılan güçlükler halledilemeyince, 1993'te yapılan ikinci kongrede, üyeliklerin sıfırlanması ve on beş kişilik bir çalışma grubu oluşturulması, kararı verilmiştir. Bir başka anlamda, Yeşiller Partisi siyasal ömrünü tamamlamıştır[253]. Bu kadar erken bir siyasallaşmaya rağmen, birkaç yıl oldukça başarılı yürüyen örgüt, yine aynı olgunlaşmamışlık nedeniyle dağılma sürecine girmiş, içlerinden anti-nükleer hareket, ekolojist ve yeşil gruplar, dergi

[252] Geçmişten" , <<http://www.yesiller.org>> (11.3.2007).
[253] Keleş, Hamamcı ve Çoban, **op.cit.,**s.319.

çevreleri ve inisiyatifler doğmuştur. Batı'ya göre, Türkiye'de süreç tersten işlemiştir. Yurttaş inisiyatifleri ve alternatif hareket yeşil partiyi oluşturmamış, yeşil partinin dağılması yurttaş inisiyatifleri ve alternatif hareketlerin doğmasına ve çoğalmasına neden olmuştur[254]. Duru'nun ise, bu konudaki saptamaları şu şekildedir:

> Yeşiller Partisi, örgütündan bir yıl sonra, içindeki muhalif grubun parti politikasını beğenmeyip sesini yükseltmesi üzerine bölünmenin eşiğine geldi. Parti içerisinde belli başlı iki görüşün çarpıştığını söylenebilir: Kurulu düzen içerisinde gerçekleştirilecek düzeltimlerle çevre sorunlarının üstesinden gelinebileceğini savunanlarla, bu tür sorunların çözüm yolunun ancak gündelik yaşamda, toplum ve yönetim biçiminde kökten değişikliklerden geçtiğine inananlar. Yönetimdekiler -gerçekçi, doğal olarak da uzlaşmacı tutumlarını yansıtan bir deyişle "realos" olarak anılanlar- "fundiler" olarak adlandırılan hizip tarafından, düzen partilerinden farklı davranmamakla, yalnızca çevreci politikalar üretmekle suçlandı. İzmir kökenli Yeşillerin öncülüğünde gelişen bu "aykırı" sesler, daha köktenci politikalar üretilmesini, insan hakları, Kürt sorunu, feminizm, savaş karşıtlığı gibi konularda daha etkin bir tutum takınılmasını istiyordu[255].

Yaşanılan ayrılıklar, parti içi sorunlar, ekonomik uyuşmazlıklar, ideoloji farklılıkları, partiyi kapanma eşiğine getirmiş, bunun yanında, parti, bütçesi ile ilgili eksik işlemler nedeniyle 1991 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılma ihtarı almıştır. Yeşiller Partisi sorunlarını çözememiş ve 1994 yılında Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılmıştır[256]. O dönemki Milliyet Gazetesi'nin bu olayla ilgili yorumu şu şekilde dile getirilmektedir:

> Anayasa Mahkemesi, tüm uyarılara karşın, 1988 kesin hesaplarını bildirmediği ve ihtarlara yanıt vermediği gerekçesiyle Yeşiller Partisi'nin kapatılmasına oy çokluğu ile karar verdi. Mahkeme Yeşiller Partisi'nin 1988 için yalnızca merkezi teşkilatının hesaplarını bildirip, taşra teşkilatınınkileri bildirmediği ve verilen sürelerde bunu yerine getirmediği için ihtar vermişti[257].

Ender Eren ise bu durumu şu cümleleriyle açıklamaktadır:

---

[254] Ümit Şahin, "Bir Sivil Toplum Teması Olarak Çevrecilik; Ekolojik Hareketlerin Siyaset Dışına İtilmesi", **Sivil Toplum Dergisi**, Sayı 20, 1997.
[255] Bülent Duru, " Türkiye'de Çevrenin Siyasallaşması: Yeşiller Partisi Deneyimi", **Mülkiye**, Cilt 26, Sayı 236, 2002, s. 189.
[256] Ertürk, **op.cit.,** s. 312.
[257] **Milliyet Gazetesi**, "Yeşiller Partisi Kapatıldı", 11.2.1994.

> Çok bilinen, çok söylenen, ama bir türlü gerçekleşemeyen ana konu: "Yeşiller Partisi'nin parti içi demokrasidir". Bunun bizlerin önünde duran en önemli hadise olduğunu iktidara gelmiş geçmiş partilerin kongrelerinde görüyoruz. Parti içi demokrasi anlayışı salt delegelerin baskı altında kalmadan oylarını kullanmaları değil, farklı politik akımların ve grupların partide yer almaları ve birbirlerini köreltmeden alternatif politikalarını hayata geçirip toplumsal mücadeleye katkıda bulunmalarıdır. Tabii değinilmeden geçilemeyecek bir konu da Yeşiller Partisi döneminin Türkiye'deki Kürt sorunuyla eş zamanlı olmasıydı. Medya milli medya olduğunu bu dönemde ispatlamış ve yeniye de kendini kapatmıştı. Kendi içindeki baskılara yenik düşen ve yeni dönem olaylara adapte olamayan Yeşiller Partisi bu nedenlerden dolayı kapatılmıştır[258].

Ümit Şahin'e göre, Yeşiller Partisi'nin kapanmasının ardında yatan sebep, sermayenin kendisidir. Şahin bu görüşünü şu şekilde dile getirmiştir:

> Ekolojist olmayan, hatta birer çevre örgütü oldukları bile söylenemeyecek olan büyük sermaye destekli bazı vakıf ve dernekler, çevre hareketinin tabandan örgütlenmesini sistemin işleyişi içinde olabilecek en garantili yöntemle engellediler. Bu türden örgütlerin en büyük ve tipik örneği Eylül 1992 yılında kendini gösteren, "Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı"dır (TEMA).Erozyonla mücadele ve ağaçlandırma amacıyla kurulmuş, örgüt amacında bile klasik çevreci taleplere yer vermeyen, hatta nükleer santral ihalalelerine giren şirketlerin yöneticilerinin mütevelli heyeti başkanlığı gibi yüksek görevlere gelebildiği bir vakıf olduğu halde, birkaç yılda kendini Türkiye'nin en büyük çevre örgütü olarak ilan etmeyi, bir anlamda Türkiye'de çevreci olmanın tanımı haline gelmeyi başardı. TEMA, bunu elbette arkasındaki büyük sermaye gücü sayesinde başarmıştı. Elbette mesele sadece TEMA değildir. Aynı modele dayanan, yani demokratik olarak denetlenmeyen organlarca yönetilen, hiçbir şekilde şeffaf olmayan, ama sahip olduğu parasal kaynaklar ve ürettikleri projelere buldukları fonlar sayesinde kamuoyunda görünürlük kazanan ve belli bir tabana yayılan çok sayıda örgüt vardır. Bu "çevreci" örgütlerin finansmanının az sayıda büyük şirket ya da belli bazı devletler (ve AB) tarafından sağlanması, çevreci sivil toplumun tekelleşmesi gibi tuhaf bir sonuca yol açmıştır. Bu durumun sonucu, devlet, sermaye ve medya desteğiyle giderek büyüyen bu tür örgütlerin kaçınılmaz bir şekilde büyük bir çekim merkezi oluşturması ve yeşil düşüncenin dayandığı gelenekle herhangi bir bağları olmadığı için ideolojik hegemonya bile kuramadan, normalde ekolojist ve yeşil hareketlerin tabanını oluşturacak dinamizmi bilinçli ya da bilinçsiz olarak engelleme gücüne kavuşmalardır[259].

2. 2008 Tarihli Yeşiller Partisi

Türkiye'de Yeşiller Partisi'nin 1994 yılında kapanmasının ardında, hareketin iç dinamikleri büyük rol vardır. Çevre alanındaki gönüllü örgütlerin, 1990'ların yeşil

[258] Ender Eren, "Yeşil Politikanın Olanakları ve Geleceği", **Üç Ekoloji Dergisi**, Sayı 1, Ekim, 2003.
[259] Ümit Şahin, "Bir Sivil Toplum Teması Olarak Çevrecilik; Ekolojik Hareketlerin Siyaset Dışına İtilmesi", **Sivil Toplum Dergisi**, Sayı 20, 1997.

hareket üzerindeki etkisi büyük olmuştur. Önce 1996'da İstanbul'da toplanan ve gönüllü örgüt hareketlerine büyük canlılık kazandıran Habitat zirvesi, daha sonra da 1999 depremini izleyen fon akışı, gönüllü örgütlerin sayısını arttırmış ve bunları güçlendirmiştir. Aynı yıllarda Türkiye'de de örgütlenen ve destekçilerin dışında gelir kaynağı olmayan, yani fon akışına bağlı olarak çalışmayan Yeşil Barış Örgütü (Greenpeace) bile, bir süre örgütün klasik eylemci çizgisini izlediyse de, daha sonra hızla profesyonelleşmiş ve diğer çevreci örgütlerinin önünde, bir de bu yönüyle model oluşturmaya başlamıştır[260]. Gelişen bu süreçten destek alan, 2000'li yıllara kadar partisiz olan Yeşiller, ekolojik soruna ilişki savlarını "Ağaçkakan" dergisinde ve Aydınlık gazetesinin Bilim ve Ütopya Pazar ekinde yayımlayan SOS Akdeniz Bürosu etrafında toplamaktadırlar[261]. 2000'li yıllarla beraber yeşil siyaset; "Yeşiller", "Yeşil Hareket", "Yeşiller Partisi Girişimi" isimleri altında tekrar etkinlikler göstermeye başlamaktadır. 2001 yılından itibaren, her Aralık ayında yeşil hareketin çağrısıyla, Türkiye'nin ekoloji, yeşil ve çevre hareketlerini destekleyen ve aktivist grupları bir araya getiren "Yeşil Diyalog" toplanatıları düzenlenmiş[262], 2003 yılından itibaren "Üç Ekoloji" adlı dergi yayın hayatına girmiştir. 22-23 Ekim 2005 tarihlerinde, Ukrayna'nın başkenti Kiev'de yapılan Avrupa Yeşil Partisi 3. Konsey toplantısında gözlemci üye statüsünü elde eden Türkiye'deki partisiz Yeşillerin yapmış oldukları girişimler, takdir görmüştür. Ardından 18 Aralık 2005'te İstanbul'da düzenlenen 4. Yeşil Diyalog toplantısında, iki buçuk yıl içerisinde Yeşiller Partisi'nin tekrar kurulması için düşünceler ortaya atılmış ve parti kurulma hazırlıklarının başlanması yönünde, karar alınmıştır. Yine, kararlarına göre, kapsamlı

[260] **Ibid**
[261] Arnd Michael Nohl, **op.cit.**
[262] Fevzi Özlüer, "Yeşil Diyalog ve Gelecek", <<http://www.ekolojistler.org>> (20.12.2006).

bir program, kendini çok iyi tanımlayan bir kurumsal yapı ve kimlik, son olarak da kuvvetli bir ekip, parti kurulması için en önemli aşamaları oluşturmaktadır. Toplantıya katılan Yeşillere göre, partinin kurulması için planlanan ekip, herkesten önce gençlerle ve deneyimlerini aktarmakla çok önemli bir role sahip yaşlı Yeşiller ve eski Yeşil Parti üyelerinden oluşmalıdır [263].

Türkiye'de ikinci olarak bir Yeşiller Partisi 30 Haziran 2008 tarihinde 40 kişilik bir bir kurucular grubunun başvurusuyla kurulmuştur[264]. 2008 tarihli Radikal Gazetesi partinin örgütünu şu cümleleriyle açıklamaktadır:

> ANKARA - Türk siyasi hayatına Yeşiller Partisi de katıldı. Türkiye'nin 57. siyasal partisi olarak kurulan Yeşiller Partisi'nin örgüt dilekçesi, İçişleri Bakanlığı'na verildi. Bir süredir partinin örgüt çalışmaları için yoğun çaba harcayan Bilge Contepe ile Ümit Şahin tarafından, 40 kurucu üyenin imzasını taşıyan dilekçe İçişleri Bakanlığı'na verildi. Günebakan çiçeğini parti amlemi olarak belirleyen Yeşiller Partisi yetkilileri, amaçlarının alternatif yeşil yaşam politikalarıyla tıkanan politikanın ve demokrasinin önünü açmak olduğunu söylediler. 6 yıldır partileşme süreci yürüttüklerini ifade eden yetkililer, genel başkanlık sistemi yerine partinin eşsözcülük kurumu tarafından yönetileceğini bildirdiler. Yüzden fazla sanatçının da destek verdiği ifade edilen partide ayrıca yüzde 50 kadın kotası da bulunuyor[265].

2008 yılında kurulan Yeşiller Partisi'nin kurucuları, parti kurma sebeplerini şu düşüncelerle açıklamaktadırlar: "Daha fazla eziliyor, dünyamız yeni bir savaş sarmalına sokuluyor. Yoksulları, çiftçileri, kendine yeten toplulukları yok sayan küreselleşme politikaları tüm ülkelere dayatılıyor".

> Endüstriyel tüketim toplumu doğayı ve toplumu yıkıma sürüklüyor. Sadece yediğimiz yiyecekler, içtiğimiz su, soluduğumuz hava değil toplumsal yaşam da kirleniyor, tahrip oluyor (edilmiş oluyor). Yoksulluk, eşitsizlikler ve ayrımcılık artıyor. Şiddet toplumun her alanında yaygınlaşıyor, kadınlar Ekonomik ilişkiler toplumsal yaşamın tek ölçütü haline geliyor, kâr uğruna ekosistem, insan ilişkileri ve geleceğimiz ağır bir tehdit altına sokuluyor[266].

---

[263] Ümit Şahin, "Yeşiller Partisi: Nasıl Bir Parti, Nasıl Bir Gelecek?", **Yeşil Gazete**, Aralık, 2005.
[264] Keleş, Hamamcı ve Çoban, **op.cit.,**s. 329.
[265] **Radikal Gazetesi**, "Yeşiller Partisi Kuruldu", 30.6.2008.
[266] Keleş, Hamamcı ve Çoban, **op.cit.,**s.330.

Partinin temel ilkelerini; "1. Doğaya uyum, 2. Sürdürülebilirlik, 3. Küresel Mücadele, 4. Erkek Egemenliğinin Reddi, 5. Şiddetin Reddi, 6. Doğrudan Demokrasi, 7. Yerellik, 8. Adil Paylaşım, 9. Özgür Yaşam, 10. Çeşitliliğin Korunması" başlıkları oluşturmaktadır[267]. Bu ilkelerle hareket eden parti, Türkiye siyasi partiler yasası ile de çatışmaktadır. "Kadınlar(ın) partinin tüm seçilmiş kurullarında yüzde elli temsil kotasına sahip (Parti tüzüğü m.4.c)" olduğu, partide eş sözcülük ilkesi ile örgütlenmesi, genel başkanlık gösterilmesinin zorunluluğu ile çatışmaktadır[268].

Partinin 2008 yılında kurulmasıyla, tekrar alevlenen Türkiye'de nükleer santral kurulmasına ilişkin haberler ve ihale duyuruları, partinin en önemli etkinliğini oluşturmaktadır. 26 Nisan 2008'de henüz parti kurulmadan, Kadıköy'de yapılan "Nükleer Santral İstemiyoruz" mitingi, 3 Eylül-24 Eylül 2008 arası "Uyumuyoruz" söylemi, "Nükleer İhaleyi Durdurun" etkinlikleri, en önemlileri arasındandır. Bu kampanyalar sırasında, halktan toplanan imzalar milletvekillerine postalanmıştır. Etkinlik döneminde, yirmi dört saat açık kalan Beyoğlu Yeşil Ev'de düzenlenen panel, oturum ve film gösterileri ile nükleer santrale karşı bilinçlendirme çalışmaları yapılmış, sanatçı ve aydınları ağırlayan Yeşil Ev, internetten sürekli yayın yapmıştır. 31 Ekim-1 Kasım 2008'de Batı Avrupa Yeşil Partilerinden ve Avrupa Parlamentosu Yeşiller grubundan temsilcilerin katıldığı "Karadeniz Yeşilleri Toplantısı", 29 Kasım 2008'de Ankara'da "Ekolojik Kentler Yerel Yönetimler Toplantısı"[269], bunun yanında; 7 Kasım 2009'da Bursa'da düzenlenen "Yeşil Diyalog Toplantısı", 11

[267] Yeşiller Parti Programı ve Temel İlkeler <<http://www.yesiller.org>> (17.7.2008).
[268] Ramazan Kaya, "Bir Ekoloji Hareketi Olarak Yeşiller Hareketi; Türkiye'de Yeşiller Partisi", <<http://www. modernwish-academic.com>> (6.11.2009).
[269] **Ibid**

Kasım 2009'da Ankara Yeşil Ev'de "Ekolojik Tarım Söyleşisi", 14 Kasım 2009 tarihinde Eskişehir'de düzenlenen "Yeşil Konferans", 23 Kasım 2009'da gerçekleştirilen "Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO) Söyleşişi", partinin diğer etkinlikleri arasındandır. Yeşiller Partisi'nin yürütmüş olduğu imza kampanyaları ise, Yeşiller Partisi Kadıköy İlçe Örgütü tarafından başlatılan "Plastik Torbaya Hayır", "İklim Değişikliğini Durdur Yaşamı Sürdür", "Üçüncü Köprü Çözüm Değil"den oluşmaktadır[270]. Korumacı Çevre gruplarından, köktenci ve radikal tutumlarıyla ayrılan Yeşiller Partisi, uyguladıkları siyaseti, çevre öğesini temel alarak yapmaktadırlar. Bu amaçla eylemlere, toplantılara ve kampanyalara devam eden Yeşiller Partisi, Türkiye'de ve Dünya'da çevre duyarlılığının yanı sıra; ekoloji biliminin verilerinden hareket eden, bütüncül değişim isteyen, sistemi sorgulayan ve ekolojik sabotaj yöntemleriyle çevre konusundaki duyarlılıklarını farklı bir noktaya çekmek isteyen, siyasi bir partidir.

C. DEĞERLENDİRME

Batı'da 1960'lı yıllarla gelişim gösteren yeni toplumsal hareketlerden olan çevre hareketleri, Türkiye'de yirmi yıllık bir gecikmeyle, 1980'li yıllar itibariyle kendini göstermeye başlamıştır. Türkiye'de 80'li yıllara kadar var olan çevre hareketleri, daha çok yerel düzeyde ortaya çıkan eylemlerin bütünüdür. Burada, çevre hareketlerinin gerçekleştirilmesindeki temel hedef; doğa korumayı amaç haline getirmekten çok, o yörede yaşayanların kendi özel alanlarına karışılmasını engelleme çabalarıdır. Özellikle 12 Eylül 1980 Askeri Müdahelesi'nden sonra ortaya çıkan baskıcı ortam, her ne kadar çevre hareketlerinin gelişimini engelleyici bir durum olarak gözükse de, aslında bu dönemin çevre hareketlerinin gelişimine katkı

[270] Ayrıntılı bilgi için bknz: <<http://www.yesiller.org>>

sağladığı ve diğerlerine göre zararsız olan çevreciliğin bu döneme borçlu olduğu görülmektedir[271]. 80'li yıllar, Türkiye'de çevrenin bir değer olarak gözükmesine ve çevre korumanın araç değil, amaç olarak ülke gündeminde yer edinmesini sağlamıştır. 1980'li yıllardan itibaren çevre öğesi, yasal düzenlemelere konu olmuş, çevrecilik hareketlerinin gelişimine kaynaklık etmiştir. Çevre hareketleri özellikle sanayileşmenin getirisi olan serbest piyasanın, Türkiye'de etkili olmaya başlaması ile adını sıkça duyurmaya başlamıştır. Serbest piyasa, yeni yatırımların ülke ekonomisinde söz hakkına sahip olması sonucunu doğurmuştur. Bu yatırımların oluşumunda, yörenin ekonomiye kazandıracağı potansiyel önem üzerinde durulmuştur. Çoğu yabancı ortaklı şirketlerden oluşan ve bu şirketlerin Türkiye'nin ekolojik anlamda önemli yörelerinde gerçekleştirmek istediği yatırımların büyük bir kısmı, altın madenciliği, nükleer santraller ve hidroelektrik santrallerin, ülke ekonomisine yapacağı katkı doğrultusunda gerçekleştirilmek istenmiştir. Türkiye'nin ekolojik öneme sahip bu alanlarında yürütülmek istenen yatırımlarda, çevre öğesi ihmal edilmiş, hatta ilgili makamlardan en kolay yoldan faaliyete başlama izni alınmıştır. Bu girişimler ülkede, çevre hareketlerinin gelişimine katkıda bulunmuştur. Önce yapımına başlanmak istenen yerde yaşayan halkın tepkilerine yol açan faaliyetler, ardından kamuoyunun gündeminde ses getirmeye başlamıştır. Yerelden bölgesele, bölgeselden ulusala ve hatta uluslararası düzeye doğru bir tepki olarak yön çizen çevre hareketlerinin asık amacı, artık salt çevre değerinin korunması olmuştur. Bu süreçte çevreyi bir değer olarak konu edinen ve bu nedenle kimi faaliyetlerin gerçekleştirilmesini önlemek amacıyla girişilen, imza kampanyaları, protestolar gibi çeşitli başka girişimlerde bulunan çevreciler, hukuki yollardan da haklarını aramaya

[271] Duru, **op.cit.,**s.88.

başlamışlardır. Çevre adına verilen bu büyük savaşta, sonuç kimi zaman çevrecilerin, kimi zamanda haksız kazançlar elde etmek isteyen şirketlerin yanında olmuştur. Bölge İdare Mahkemelerinden Danıştay'a kadar uzayan hukuki süreçte, çevreyi koruma adına alınan birçok karara, Devlet'in ilgili birimlerinden destek alan yatırımcılar, faaliyetlerine devam ederek karşı çıkmakta; çevreciler ise isyanlarından vazgeçmemektedirler. Çevre hareketlerine gene eylemler, imza kampanyaları, toplantılar, protestolar ile devam eden çevreciler, uluslararası makamlara da başvurarak seslerini duyurmaya çalışmışlardır. Bu girişimler, zaman zaman çevre adına olumlu sonuçların doğmasına yol açmış ve kimi faaliyetlerin gerçekleştirilmek istenen bölgelerde yapımına engel olmuştur.

Türkiye'de çevre hareketlerinin gelişim sürecinde gönüllü örgütlerin yeri çok önemlidir. 1970'li yıllar itibariyle kurumsallaşmaya başlayan gönüllü örgütler, 1980'li yıllara gelindiğinde çevre hareketleri içerisinde kamuoyunda ciddi yankılar uyandırmayı başarmışlardır. Bu örgütler, çevre bilinci adına oluşturdukları fikirleriyle birbirlerinden ayrılırken, çevreyi korumak için verilen savaşta, ayrı kulvarlarda yer almışlardır. Araştırmalara ve yapılan incelemelere göre, Türkiye'de ve dünyada ilkeleri ve ideolojileri gereği Korumacı ve Radikaller olmak üzere ayrılan iki farklı gönüllü çevre örgütü bulunmaktadır. Bu gönüllü grupların çalışmalarıyla gelişen çevre hareketleri, 2000'li yıllar itibariyle uluslararası bir boyut kazanmıştır. Türkiye'de şubeleri ile birlikte sayısı dört yüze yakın gönüllü çevre örgütü bulunmakta ve bu örgütlerin temel hedeflerinde; çevreyi koruma bilinci yatmaktadır. Yukarıda bahsedilen ekonomik yatırımların engellenmesi aşamasında, bazı gönüllü çevre örgütlerinin çalışmaları da önemli yerler tutmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE GÖNÜLLÜ ÇEVRE ÖRGÜTLERI ve YASAL DAYANAKLARI

Bu bölümde, Türkiye'deki Gönüllü Çevre Örgütlerinin yasal dayanaklarından bahsedilmeye çalışılmıştır. Gönüllü çevre örgütlerini şekillendiren yasal dayanakların, Türkiye'de nasıl bir tablo çizdiği vurgulanmak istenmiştir.

I. TÜRKİYE'DE GÖNÜLLÜ ÇEVRE ÖRGÜTLERİNİN GELİŞİMİ

Gönüllü çevre örgütleri, Dünyada ve Türkiye'de belirli yasal dayanaklar çerçevesinde şekillenmiştir. Bu bölümde, yasal dayanakların, gönüllü çevre örgütleri üzerindeki etkileri irdelenmeye çalışılmıştır.

A. Gönüllü Çevre Örgütlerinin Hukuki Çerçevesi

Türkiye'de tüzel kişilik sahibi olan gönüllü örgütlerin iki türü olduğundan bahsedilebilir: Bunlar, dernekler ve vakıflardır. Tüzel kişilik kavramı, ortak amaca "kişilik" giysisini giydirir ve böylece amaca hizmet edenlerin doğal ömürlerinin sona ermesi olgusundan etkilenmeksizin, amacın sürdürülmesi de güvenceye bağlanmış olur[272]. Bir de, tüzel kişiliğe sahip olmayan, daha önce de platformlar örneğinde görüldüğü gibi, kâr amacı gütmeyen, ancak kişilerin mal ve emeklerini bir araya getirdikleri örgütler bulunmaktadır. Genel olarak tüzel kişiliğe sahip olmayan bu

[272] Hüseyin Hatemi, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Derneklerin Gelişimi", İstanbul, İletişim Yayınları, Cilt.1, s.198-204.

örgütere, gönüllü faaliyetler adı verilmektedir[273]. Türkiye'de tüzel kişiliğe sahip, gönüllü örgütlenmelerin hukuki çerçevesini belirleyen kurallar şöyledir:

1. 1982 Anayasası'nda Gönüllü Örgütler

Gönüllü örgütlerle ilgili düzenlemelerin, Anayasa ve Uluslararası Sözleşmelerdeki yeri değerlendirilecek olunursa; 1982 Anayasası'nın "Kişinin Hakları ve Ödevleri" isimli ikinci bölümünün "Düşünce ve Kanaat Hürriyeti" başlıklı 25. maddesi, "Düşünceyi Açıklama ve Yayma Hürriyeti" başlıklı 26. maddesi, dernek kurma özgürlüğünün bir uzantısıdır. 1982 Anayasası'nda dernekler ile ilgili, "Toplantı Hak ve Hürriyetleri" isimli ve "Dernek Kurma Hürriyeti" başlıklı 33. madde yer almaktadır. Bu maddenin birinci cümlesi, dernek kurma özgürlüğünden bahsetmektedir; ancak bunu izleyen diğer hükümlerde, bu özgürlüğün nasıl sınırlanacağı vurgulanmıştır. Bu yorumlar aynı şekilde vakıflar için de geçerlidir. Bu yorumların ışığında, 1982 Anayasası'nın 33. maddesi şöyledir:

> Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir. Dernek kurma hürriyeti ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâk ile başkalarının hürriyetlerinin korunması sebepleriyle ve kanunla sınırlanabilir. Dernek kurma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir. Dernek kurma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir. Dernekler, kanunun öngördüğü hallerde hâkim kararıyla kapatılabilir veya faaliyetten alıkonulabilir. Bu madde hükümleri vakıflarla ilgili olarak da uygulanır.

1982 Anayasası'nın "Kişinin Hakları ve Ödevleri" ismini alan ikinci bölümünün 34. maddesi "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı" başlığını taşımaktadır. Bu maddede: "Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri

[273] Gökhan Antalya, "Örgütlenme Yasalarına Kurumsal Bakış", **Sivil Toplum Örgütleri ve Yasalar-Etik-Deprem**, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Numune Matbaacılık, 2000, s.14.

yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.” hükmü yer almaktadır. Hüküm, gönüllü örgütlerin de kendi fikirleri doğrultusunda, çeşitli özgürlüklere sahip olduklarını vurgulamaktadır. Bunun yanında, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının, maddede belirtilen birtakım gerekçelerle sınırlandırılabileceği vurgusu yapılmaktadır Anayasa’nın “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” isimli üçüncü bölümünün 48. maddesi “Çalışma ve Sözleşme Hürriyeti” başlığını taşımaktadır. Bu maddeye göre; “Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir. Özel teşebbüsler kurmak serbesttir.” hükmü yer almaktadır. Herhangi bir sınırlama koymayan bu hüküm, herkese dilediği alanda söz sahibi olma hakkı tanımıştır.

Anayasa’nın 82. maddesi, dernek ve vakıfların mesleki örgüterde, görev alamayacaklarını belirtmiştir.

> Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Devlet ve diğer kamu tüzelkişilerinde ve bunlara bağlı örgüterde; Devletin veya diğer kamu tüzelkişilerinin doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak katıldığı teşebbüs ve ortaklıklarda; özel gelir kaynakları ve özel imkânları kanunla sağlanmış kamu yararına çalışan derneklerin ve Devletten yardım sağlayan ve vergi muafiyeti olan vakıfların, kamu kurumu niteliğindeki meslek örgütleri ile sendikalar ve bunların üst örgütlerinin ve katıldıkları teşebbüs veya ortaklıkların yönetim ve denetim kurullarında görev alamazlar, vekili olamazlar, herhangi bir taahhüt işini doğrudan veya dolaylı olarak kabul edemezler, temsilcilik ve hakemlik yapamazlar.

Anayasa’nın 108. maddesi ise, Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak kurulan Devlet Denetleme Kurulu’nun, dernekler ve vakıflar üzerindeki denetleme yetkisinden bahsetmektedir.

1982 Anayasası’nın 90. maddesine göre uluslararası antlaşmalar kanun hükmündedir ve bunlara Anayasa ile güvence altına alınmıştır. Bu nedenle gönüllü örgütlerin yasal dayanaklarında uluslararası antlaşmalara da yer verilmesi gereklidir. Gönüllü örgütleri bünyesinde barındıran en geniş antlaşma, 10 Aralık 1948 tarihli

"İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi"dir. 18. ve 19. maddeleri, düşünce ve ifade özgürlüğünü bir hak olarak tanımlarken, 20. maddesi, herkesin barış amacıyla toplanma ve örgütlenme hakkına sahip olduğu vurgulanmıştır. Bunun yanında, 4 Kasım 1950 tarihli Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanan "İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetini Korumaya Dair Sözleşme"sinin 11. maddesi "Dernek Kurma ve Toplantı Özgürlüğü" başlığını taşımaktadır. Bu maddede: "Herkes asayişi bozmayan toplantılar yapmak, dernek kurmak, ayrıca çıkarlarını korumak için başkalarıyla birlikte sendikalar kurmak ve sendikalara katılmak haklarına sahiptir." ibaresi yer almaktadır. Hukuksal bir bağlayıcılığı olmamakla birlikte, 16 Kasım 1990 tarihli Fransa'nın Limoges kentinde yapılan bir toplantının ardından yayınlanan Limoges Bildirgesi de, gönüllü çevre örgütlerinin önemini vurgulamıştır. Bu toplantı, 1992 tarihli Rio Zirvesi'sine hazırlık amacıyla gerçekleştirilmiştir. Toplantıda ve ardından yayınlanan bildiride devletlere derneklerle ilgili yasal düzenlemeler iyileştirme ve gönüllü çevre örgütleri için uluslararası bir tüzüğün geliştirilmesinin gerekliliğine değinilmiştir[274].

2.Dernekler

Dernekler, 2001 tarihli 4721 sayılı "Medeni Kanun"un 56-100 maddeleri arasında düzenlenmiştir. Bu tarihte 4.10.1983 tarihli, 2098 sayılı "Dernekler Kanunu" ön plandadır. Ardından, 4.11.2004 tarihli 5253 sayılı Dernekler Kanunu gündemde yerini almıştır. Aynı konu ile ilgili birden çok yasa olduğundan, öncelikli

[274] **Ibid.,s.138.**

özel nitelikli olan 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun hükümlerinde verilmekte; burada bir boşluk bulunduğu takdirde Medeni Kanun hükümleri uygulanmaktadır[275].

Medeni Kanunun 56. maddesinde yapılan tanıma göre dernek; "Gerçek veya tüzel en az yedi kişinin kazanç paylaşma dışında belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları, tüzel kişiliğe sahip kişi topluluklarıdır". Dernekleri düzenleyen iki büyük yasadan birincisi olan Medeni Kanun (m.57), derneklerin örgütlenmesi açısından serbest örgütlenme ilkesini benimsemiş[276]; ancak madde 59'da örgüt bildirisinin ve tüzüğünün, mahallin en büyük mülki amirine verilmesi koşulunu getirmiştir. 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu ise (m.3), 4721 sayılı Medeni Kanunu'nda olduğu gibi, serbest örgütlenme, ilkesini benimseyerek, 2098 sayılı Kanuna çeşitli değişiklikler getirmiştir. Gene 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun 3. maddesinde, tüzel kişilerin dernek kurabilme ve kurulan derneklere üye olabilme yetkisinden bahsetmektedir. Bu hükme bağlı olarak, işletmeler, kooperatifler ve STK'lar kendi kolektif çıkarlarını temsil etmek üzere şemsiye örgütler ve üst örgütler kurabilmektedir[277]. Dernekler Kanunu (m.4) ve Medeni Kanun (m.58), dernek kurmadan önce, tüzük hazırlamayı zorunlu kılmıştır. Bu tüzükte, "derneğin adı", "amacı", "gelir kaynakları", "üyelik koşulları", "organları" ve "örgütü" ile "geçici yönetim kurulunun" gösterilmesi zorunlu kılınmıştır. Dernekler Kanunu'nun 24. maddesinde, "Dernekler, gerekli gördükleri yerlerde dernek faaliyetlerini yürütmek amacıyla temsilcilik açabilirler." hükmü ile derneklere temsilcilik hakkı verilmiştir.

---

[275] Duru, **op.cit.,**s.129.
[276] **Ibid**
[277] Nilda Bullain ve Filiz Bikmen, " Türkiye'de STK'lar ve Kamu Sektörü Arasında İşbirliğine İlişkin Yasal Çerçevenin Değerlendirilmesi", Türkiye'de STK'lar ve Kamu Sektörü Arasında İşbirliğinin Geliştirilmesi ve STK'ların Demokratik Katılım Düzeyinin Güçlendirilmesi Projesi, << http://www.tusev.org.tr>>, (1.3.2006), s.7.

25. maddede ise; "Dernekler, amaçları ile ilgisi bulunan ve kanunlarla yasaklanmayan alanlarda, kendi aralarında veya vakıf, sendika ve benzeri sivil toplum örgütleriyla ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere ve yetkili organlarının kararı ile platformlar oluşturabilirler. Platformlar, kanunların dernekler için yasakladığı amaç ve faaliyet konuları doğrultusunda kurulamazlar ve faaliyet gösteremezler. Bu yasağa aykırı hareket edenler hakkında, bu Kanun ve ilgili kanunların cezaî hükümleri uygulanır." hükmü getirilmiştir. Bu hükümden de anlaşılacağı üzere, derneklere platform kurma veya kurulan platformlara katılma yetkisi verilmiştir. Ancak burada bahsedilen platformlar, derneklerden bağımsız, tüzel kişiliği bulunmayan faaliyetler olarak öne çıkmaktadır. Derneklerin faaliyetleri ile ilgili olarak hem Medeni Kanun'da hem de Dernekler Kanunu'nda çeşitli düzenlemeler getirilmiştir. Medeni Kanun, 90. maddesi ile ; "dernekler, amaçlarını gerçekleştirmek üzere, tüzüklerinde belirtilen çalışma konuları ve biçimleri doğrultusunda faaliyette bulunurlar" hükmü getirilmiş; Dernekler Kanunu'nun 26. maddesi ile faaliyetlerin gerçekleşmesi için açılması planlanan tesisler, izne tabii tutulmuştur. 1982 Anayasası ile sendika ve derneklere siyaset yapma yasağı getirilmiş, toplu sözleşme ve grev hakkı sınırlanmış, memurların sendikalardan sonra, dernek kurmaları da yasaklanmıştır[278]. Buna bağlı olarak, Dernekler Kanunu'nun 5. Bölümü "Yasaklar" başlığını taşımaktadır. Kanunu'nun 29. maddesine göre; derneklerin ambelemlerinde, faaliyetlerinde, örgüt adlarında hiç bir siyasi parti ile bağlantıları olmaması gerektiği vurgulanmıştır.

[278] Ercan Oktay ve Şerife Pekküçükşen, "Yerel Yönetimlerin Demokratikleşmesinin Bir Aracı Olarak Sivil Toplum Örgütleri- Türkiye İçin Kısa Bir Değerlendirme", Sayı.16, 2009. <<http://iibfdergi.kmu.edu.tr>>, (11.6.2009).

3.Vakıflar

Vakıflar, 2001 tarihli ve 4721 sayılı Medeni Kanun'un 101-117 maddelerinde düzenlenmiştir. Bunun yanında, 20.2.2008 tarihli 5737 sayılı yenilenen "Vakıflar Kanunu"da yasalarda yerini almıştır. Aynen derneklerde olduğu gibi, Vakıflar Kanunu da özel niteliklidir ve onda bir boşluk bulunduğu takdirde Medeni Kanun hükümleri uygulanır. Vakıflar, zenginlerin taşınmaz mal ve nakit bağışlayarak, ihtiyaç sahiplerine hizmet etmeleri şeklindeki, hayırseverlik (filantropi) temelli örgüterden oluşmaktadır.

Medeni Kanunun 101. maddesinde, vakıf tanımı yapılmıştır. Bu tanıma göre, vakıflar, "Gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarıdır." Vakıflarda, derneklerden farklı olarak üyelik olmaz. Vakıflar, Vakıflar Kanunu'nun 4. maddesinde belirtildiği üzere, özel hukuk tüzel kişiliğine sahiptirler. Vakıflar, yoksulluğu ortadan kaldırmak amacıyla kâr maksadı gözetmeksizin okullar, hastaneler, aşevleri yaptırıp işletmeyi ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunan çesitli hizmetleri yapan örgütlerdir[279]. Belirtilen bu faaliyetleri dernekler üstlense de, vakıfları derneklerden ayıran fark, vakıfların yapmakta oldukları hizmetlerin, gelecekte de devam etmesidir. Vakıflar Kanunu'nun 6. maddesine göre, vakfedilen mülk veya para vakfın mütevelli heyetince vakfın amacına uygun olarak yönetilmektedir. Vakfa ayrılan bu maddî imkân, vakfedenler veya varisleri tarafından geri alınamaz ve vakıf, yöneticileri tarafından bir daha kapatılamaz hale gelir. Bütün vakıflar, Vakıflar Kanunu'nun 3. maddesinde belirtildiği gibi Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından denetlenmektedir. Vakıflar Kanunu'nun 7. maddesinde

[279] Davut Aydın, Ali Çarkoğlu, Murat Çizakça ve Fatoş Gökşen, **Türkiye'de Hayırseverlik: Vatandaşlar, Vakıflar ve Sosyal Adalet**, İstanbul, TÜSEV Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı Yayınları, 2006, s.21-25.

belirttiği gibi, vakfın on yıllık bir süre boyunca idarecisiz kalan bir vakfın, yönetimi doğrudan doğruya Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne geçmektedir. Bunların dışında vakıf ve dernek arasındaki en büyük fark şudur: Dernekler kazanç paylaşma dışında, belli bir sosyal amacı gerçekleştirmek üzere kurulmuşlardır. Vakıflar ise, belli bir mal tahsisi suretiyle resmi senetlerinde belirtilen amaçlarını toplum yararına gerçekleştirmek üzere kurulan, hayır amaçlı örgütlerdir. Dernekler kişi topluluklarıdır, vakıflar ise mal topluluğudur.

Bunların yanında, 22.1.2004 tarihli 5072 sayılı "Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Örgütleri ile İlişkilerine Dair Kanun" düzenlenmiştir. Bu Kanun'un amaç kısmında; "Kamu kurum ve örgütlerini, kamu hizmetlerini veya personelini desteklemek üzere kurulan dernekler ve Türk Medenî Kanununa göre kurulan vakıflar ile bunların kamu kurum ve örgütleri ile ilişkilerini düzenler ve kapsar" hükmü yer almaktadır. Kanunu'nun 2. maddesi özetle; dernek ve vakıfların kamu kurum ve örgütlerinin isimlerini almamaları, bu kurumların hizmet binalarında faaliyet göstermemeleri ve kamu görevlilerinin dernek ve vakıflarda yer almamaları, gerektiğini belirtmiştir. Bu hükümlere uyulmadığı takdirde madde 3'te belirtilen ceza hükümlerinin uygulamaya sokulacağına değinilmiştir.

B. Türlerine Göre Gönüllü Çevre Örgütleri

Daha önceki bölümlerde değinildiği üzere bu tezin yazarı, 1995 yılında Bülent Duru tarafından, gönüllü çevre örgütleri için yapılan sınıflandırmayı, araştırma ve çalışmaları doğrultusunda, 2000'li yıllarda da benzer şekilde geliştiğini görerek temel almıştır. Yapılan çalışmalar doğrultusunda, Türkiye'de iki türlü gönüllü çevre örgütü olduğu kanısına varmıştır. Bunlar Radikaller (ekolojistler, köktenciler) ve

Korumacılar (liberaller, çevreci)lerdir. Türkiye'deki Radikaller, Türkiye'nin çevre siyasetini esaslı bir biçimde ve bitişik siyaset alanlarıyla ilişkilendirerek eleştirmektedirler. Onlar bu durumu şöyle özetlemektedirler: "Merkezî ya da yerel iktidarlar karşısındaki biz 'Sivil Toplum Savunucuları' içtiğimiz sudan soluduğumuz havaya, konuttan sağlığa, tüketimden eğitime, kültürden ekolojiye kadar günlük hayatta karşılaşılan her türlü sorunun tepeden değil tabanda tartışılıp, referandum sonucu planlanmasını istiyoruz"[280]. Böylece Radikaller, siyasetlerini kişisel hedeflerin yeniden tanımlanması üzerine oluşturmaktadırlar. Politikanın önceliği, kalkınma yerine hayat kalitesi ve çevre öğesinin temel alındığı bir yaşam olacaktır. Onlara göre bu düşünce ancak endüstri toplumunun ve teknolojinin reddi ile mümkün olacaktır. Bu anlamda da daha önceki bölümlerde bahsedilen Sosyal Hareketler, Radikal Çevre Örgütlerinin içinde yer aldığı grubu ifade etmektedir. Siyasi arenadan boy gösteren bu yönüyle önceden Radikallerden farklı, Yeşil Toplumcular olarak ayrı bir konumunda değerlendirilen Yeşiller Partisi ve yeşili, siyasetin gündemine taşıyan diğer gönüllü örgütler de, günümüzde sahip olduğu ideolojiler ekseninde, Radikaller içerisinde yer almaktadırlar. Yeşiller Partisi'nin bu konudaki ideolojilerine daha önceki bölümlerde değinilmiştir.

Diğer bir gruptan olan Korumacılar, Radikallerin ideolojilerini eleştirel bir gözle değerlendirmiştir. Türkiye'deki Korumacılardan olan Türkiye Çevre Vakfı'nın bu konudaki düşüncelerini, şu sözleriyle açıklamıştır: "Türkiye Çevre Vakfı, geride bıraktığı sürede; çevre konularının şu veya bu şekilde bir uç anlayışa mal edilmesi düşüncesine de şiddetle karşı çıkmış ve bugün, haklılığını herkese kabul ettirmiş bulunmaktadır. Vakfın inancı; çevrenin, hemen her siyasî ve sosyal akımın, üzerinde

[280] Nohl, **op.cit.,**

birleştiği tek nokta olduğu ve olması gerektiği şeklindedir"[281]. Benzer sözler ve görüşler, Türkiye Tabiatını Koruma Derneği'nin (TTKD) bir bülteninde, "derneğin amacı" başlıklı bölümün ilk cümlesi olarak yer almıştır: "Türkiye Tabiatını Koruma Derneği politika yapmaz, örgütündan bugüne kadar kendini politik olaylardan uzak tutabilmiş nadir gönüllü örgüterden biridir"[282]. Verilen bilgilerin ışığında, Korumacılardan oluşan bu örgütler, çevre korumasını apolitik olarak kavramaktadır. Korumacılar ağırlıklı olarak, çalışmalarında türlerin ve doğanın korunmasıyla uğraşmaktadırlar. Farklı türlerin (kuş, kaplumbağa, soğan bitkileri) korunması ve doğa alanlarına ilişkin çeşitli projelerin yanında; türsel olarak tehdit altında olan bitki ve hayvanlar hakkında halkı bilgilendirmeye çalışmaktadırlar[283]. Genel olarak özetlemek gerekirse, Korumacılar, çevre sorunlarıyla uğraşmaktan çok, onun korunması ile ilgili konularda yoğunlaşmaya ağrılık vermişlerdir. Onlara göre doğanın korunması, endüstri toplumu paradigmasıyla bir çelişki oluşturmaz. Çevre bozulması, sanayi gelişiminin özünden ziyade; onun tamir edilebilir yetersizliklerinin sonucudur. Korumacılar, Türkiye'deki egemen siyasî söylemi benzer biçimde tanımlamaktadırlar. Bu Korumacılar, siyasî tartışmalarda, köktenci ve radikal eleştiriciler olmaktan çok, danışman ya da "anlayış gösteren" ve kendi başına olayları şikâyet eden, çevreciler arasında yer almaktadırlar.[284]. Bu anlamda da daha önceki bölümlerde bahsedilen Baskı grupları, Korumacı Çevre Örgütlerinin içinde yer aldığı grubu ifade etmektedir.

Çevre hareketlerinin birbirinden ayrılmaması gerektiğine dair yürütülen birtakım tartışmalar da mevcuttur. Örneğin, Akın Atauz, "kimin, çevreci hareketlerin

---

[281] **Ibid**
[282] Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, **Tanıtım Bülteni - 35. Yıl**, Ankara, 1990, s. 7.
[283] Nohl, **op.cit.,**
[284] **Ibid**

içinde veya dışında olduğunu değerlendirmeye ve bir ayıklamaya kalkışmanın herhangi bir anlamı olabilir mi? Bu alanda olan, olduğunu düşünen, ordaymış gibi yapan, orada olduğuna inandırmaya çalışan her birim, bu kavramın ülkedeki durumu açısından, bir anlam işaret etmektedir. Önemli olan bu anlamları yorumlayabilmek, ondan bir değerlendirme öğesi türetebilmek "demektedir[285].

1. Çevre Korumacılar

- Türk Tabiatını Koruma Derneği (TTKD)

1955 yılında kurulan TTKD, Türkiye'de doğa ve çevre konularında çalışan en eski derneklerden birisidir. Derneğin tüzüğünde genel amaç; "Başta step ve dağ ekosistemleri, ormanlar, tarım alanları, toprak ve su kaynakları, çayır ve meralar, denizler, göller, akarsular, sulak alanlar, mağaralar olmak üzere ülkenin tüm doğal kaynaklarının ve barındırdıkları ekolojik süreç ve döngüler ile biyolojik çeşitliliğin ekosistem bütünlüğü içerisinde sürdürülebilir kalkınma amaçlı olarak korunması ve kullanımı; kent, çevre ve kalite konularında toplumu bilinçlendirmek, kent tabiatını korumak amaçlı eğitim, panel, seminer vb. etkinlikler yapmak ve geziler düzenlemek" biçiminde belirtilmiştir[286]. Dernek, Bakanlar Kurulunun 7.6.1963 gün ve 6/1844 sayılı kararıyla, Uluslararası Tabiat ve Tabiat Kaynaklarını Koruma Birliği ile işbirliği yapma iznini almıştır. Yine aynı yıl, Bakanlar Kurulunun 6/2383 kararıyla, "Kamu Yararına Dernek" olarak kaydedilmiştir[287]. Derneğin şu anda, , Şanlıurfa, Kars, Aksaray, Antalya, Antalya/Kepez, Antalya/Alanya, Aydın, Balıkesir, Bitlis/Ahlat, Çanakkale, Datça/Palamutbükü, Isparta, Isparta/Eğirdir, İzmir,

[285] Akın Atauz, "Çevreci Hareketlerin Türkiye'yi Sarsmayan On Yılı", **Birikim Aylık Sosyalist Dergisi**, Sayı.17, 1994.
[286] Türkiye Tabiatını Koruma Derneği Tüzüğü, Madde.2, Derneğin Amacı. <<http://www.ttkder.org.tr>> (23.6.2009).
[287] **Ibid**

Karabük/Safranbolu, Kütahya, Muğla, Muğla/Datça, Çankırı, Erzincan/Kemaliye, Konya, Niğde, Trabzon'nda şubeleri bulunmaktadır[288]. Derneğin iletişim kurduğu uluslararası örgütler ve bu örgütlerin niteliği şöyledir: Avrupa Konseyi "Centre Naturopa" Haber Merkezi'nin Türkiye temsilcisidir. "Türkiye Milli Komisyon" üyesidir. Derneğin diğer ilişkide bulunduğu örgütler şunlardır:

-IUCN,

-Doğal Hayatı Koruma Derneği (WWF),

-Uluslararası Su Kuşları ve Sulakalanlar Araştırma Bürosu (IWRB), Birleşmiş Milletler Çevre Programı'dır[289]. Dernek tarafından yayımlanan dört adet kitap bulunmaktadır. Bunlar:

-2008 tarihli "Su Samurunun Türkiye'deki Durumu III. Sempozyum (Uluslararası Katılımlı) Bildirileri",

-2006 tarihli "Yaban Hayatı Ticareti"

-2002 tarihli, "Su Samurunun Türkiye'deki Durumu II. Sempozyum",

-2000 tarihli "Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı"'[290]. Derneğin kırk dördüncü yayın yılını tamamlamış "Tabiat ve İnsan" adlı bir dergisi bulunmaktadır. Derneğin tamamlamış olduğu projeler şunlardır:

-"Tarım Çevre Etkileşiminde Sürdürülebilir Su ve Toprak Kullanım Projesi"

---

[288] **Ibid**
[289] Duru, **op.cit.,**s.110.
[290] Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, <<http://www.ttkder.org.tr>>, (23.6.2009).

-“Kastamonu’da Öğretmenlerin ve Yerel Yöneticilerin Biyolojik Çeşitlilik ve Çevre Koruma Bilincinin Geliştirilmesi Projesi”

-“Tehdit Altındaki Bitki Türlerinin Bulundukları Ekosistemlerin Korunması ve Yönetimi Projesi”, “Sultan Sazlığı Araştırma ve Yönetim Planı Projesi”.

Bunun dışında devam eden projeleri ise “Her Okula Bir Ihlamur Ağacı Projesi”, “Ankara Keçisi Irkının Devamlılığının Sağlanması İçin Yetiştiriciliğinin Desteklenmesi Projesi”dir[291]. TTKDd’nın “Kastamonu’da Öğretmenlerin ve Yerel Yöneticilerin Biyolojik Çeşitlilik ve Çevre Koruma Bilincinin Geliştirilmesi Projesi”, Derneğin 1995 yılında başlattığı ve 2002 yılında tamamladığı önemli projeleri arasındandır. Bu proje Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nca (UNDP) desteklenmiştir. Projenin genel amacı; özellikle köylerde görev yapan ve yöre halkıyla iç içe yaşayan öğretmenlerin biyolojik çeşitlilik konusunda bilgilerinin arttırılması, yerel sivil toplum örgütleri ile yerel yönetimlerin bu konuda işbirliğinin geliştirilmesidir. Proje sürecinde katılımcılarla Küre Dağları’nda eğitim gezileri düzenlenmiş ve proje sonunda öğretmenlere çalışmalarında kullanmak üzere “Biyolojik Çeşitlilik ve Çevre Koruma Rehberi” dağıtılmıştır[292].

- Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL)

1990 yılında, doğal kaynakları, kültürel mirası ve insanı bir bütün olarak ele alıp, doğal ve kültürel çevreyi korumak amacıyla “kent-havza-bölge-ülke” ölçeğinde projeler geliştirmek adına vakıf statüsünde ÇEKÜL kurulmuştur. ÇEKÜL, doğal çevre projelerini

[291] **Ibid**
[292] **Ibid**

- “Kelkit Havzası Ekolojik Tarım ve Yerel STK'ların Doğa Koruma Kapasitelerinin Geliştirilmesi Projesi/Niksar Ekolojik Tarım Çalışması (NET)”

- “7 Ağaç Ormanları Projesi”, “77 m² Toprak Kurtarma Projesi 92 Ormanı Projesi”

-“Bahçesaray Cevizlerini Yaşatalım, Çoğaltalım Projesi”

-“Bahçesaray Geofitlerini Koruma ve Çogaltma Projesi”

-“Biyoçeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Projesi”

- “Beriköy Projesi”, “Diyarbakır Üniversitesi Kampüsü Ağaçlandırması”

“Küçük Menderes Havzası Koruma Çalışmaları”, “TEM Otoyolu Ağaçlandırması” çalışmalarıyla desteklemiştir. Kültürel çevre projelerini ise; “7 Bölge 7 Kent Projesi”, “Kendini Koruyan Kentler Projesi”, “Sinan'a Saygı Projesi”, “GAP Bölgesi’nde Kültürel Mirasın Gelişimi Projesi” çalışmalarıyla desteklenmiştir[293]. Bu projelerin en önemlilerinden biri, doğal çevre projelerinden olan 7 Ağaç Projesi’dir. Bu proje bir kampanya ile desteklenmiş bir projedir ve ÇEKÜL tarafından 1994 yılında başlatılmıştır. Projenin genel amacı; kent ormanları yaratmak, toprağı ve su havzalarını korumak, bireyin her yıl tükettiği kadar ağacı doğaya geri vermesini sağlamaktır. 2011 yılına kadar, 900.000 gönüllüyle toplam 3.5 milyon fidan sayısına ulaşılmıştır. Projenin uygulandığı pilot iller; Antalya, Bursa,

[293] **Birlikte 20. yıl**, Çekül Vakfı, İstanbul, 2010, s. 8-48.

Bilecik, Çanakkale, Diyarbakır, Edirne, Elazığ, İstanbul, İzmir, Kars, Kocaeli, Mardin, Muğla, Sivas, Şanlıurfa ve Van'dır[294].

- Tarihi Kentler Birliği (TKB)

Avrupa Konseyi'nin "Avrupa Bir Ortak Miras" kampanyasının 25. yılı kapsamında 7-8 Ekim 1999 tarihinde gerçekleştirilen "Avrupa Tarihi Kentler Birliği" toplantısına, Türkiye'de davet edilmiştir. Toplantının ardından Bursa Büyükşehir Belediyesi bünyesinde "Tarihi Kentler Birliği" örgüt çalışmalar başlatılmıştır. Bunun üzerine Tarihi Kentler Birliği, Türkiye'nin tarihi ve kültürel zenginliğini korumak, kimlikli kentler yaratmak amacıyla Mimarlar Odası Genel Merkezi ve ÇEKÜL Vakfı'nın öncülüğünde 2000 yılında, ilk olarak, Bursa'da kurulmuştur[295]. Tarihi Kentler Birliği, "tarihi kent dokularını, kentsel, kültürel mirası koruma ve imar konularında Birliğe üye belediyeler arasında işbirliği ve deneyim alışverişi sağlama" amacıyla çalışmaktadır. Bu Birliğin 2010 yılı itibariyle 300 üyesi vardır. Kurucular, birliği kurmadaki genel amaçlarını şu sözlerle ifade etmektedirler: "Kültür varlıklarımızı ve kimliğimizi koruma ve yaşatma görevini merkezi idareden alarak yerel yönetimlere teslim etme fikrini savunan ve yaptığı çalışmalarla yerel yönetimlerin bütününde yeni bir bakış açısı, gayret ve heyecan uyandıran birliğimiz, çalışmalarını Anadolu üzerinde yoğunlaştırmaktadır"[296]. Birlik, gerçekleştirdikleri proje ve toplantılarıyla, koruma olgusunu tek bina ölçeğinden sokak ölçeğine, giderek kent-havza-bölge-ülke ölçeğine taşımayı, kimlikli kentlerde kimlikli yurttaşları oluşturmayı, katılımcı kentliyi yaratmak düşüncesiyle, kamu ve özel

[294] **Ibid**.,s.11.
[295] Tarihi Kentler Birliği ,<<http://www.tarihikentlerbirligi.org>>, (17.8.2003).
[296] Tarihi Kentler Birliği, 2009 Yılı Faaliyet Raporu, 2009, s.2
<<http://www.tarihikentlerbirligi.org>>

kesimle işbirliği içinde, yerel güçler ve sivil insiyatifleri de işin içine katarak sorumluluğu paylaştırmayı amaçlamaktadır[297]. Bu birliğin projelerinde genel olarak tarihsel ve kültürel değerlerin yaşatılması, gelecek kuşaklara aktarılması ve bütünsel koruma amaçlanmaktadır ve bu amaca yönelik de birçok kentte eğitim çalışmalarına ağırlık vermiştir[298]. Tarihi Kentler Birliği, toplantılarının ardından aldığı kararları, bildirgeler yayımyarak, toplumu haberdar etmektedirler[299].

Tarihi Kentler Birliği 2000 yılında, "Tarihi Evleri Koruma Haftası" nedeniyle Sivas ve Divriği'de bir proje başlatmıştır. Projeye Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nden, dekanlık tarafından seçilen 5 öğrenci, Türkiye Tarihi Evleri Koruma Derneği, Divriği Belediyesi, Divriği Tabiat Varlıklarını Koruma ve Sosyal Yardımlaşma Dernekleri ve gönüllü destekler sayesinde, Şubat ayı 2000 yılında Abdullah Paşa, Ayan Ağa Konakları'nın, Cumhuriyet İlkokulu binasının rölöveleri hazırlanmıştır. Proje kapsamında "Divriği Evlerini Yaşatma Projesi" tasarlanmıştır[300]. Bu projede korunma olgusu bir ev ile başlayıp, bir sokak ardından da kent boyutuna kadar ulaşmıştır[301].

Gerçekleştirilen etkinliklerin yanında, Temmuz 2004'te kabul edilen 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası'nın hazırlanmasında TKB'nin rolü önemli yer tutmaktadır. "Geçmişten Geleceğe Yerel Kimlik Dergisi", "Tarihi ve

[297] Tarihi Kentler Birliği ,<<http://www.tarihikentlerbirligi.org>> (17.8.2003).
[298] Mehmet Özhaseki, TKB'den Önce, TKB'den Sonra, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi**, Sayı. 24,
[299] Tarihi Kentler Birliği, 2009 Yılı Faaliyet Raporu, 2009, s.8.
<<http://www.tarihikentlerbirligi.org>>
[300] **Kendini Koruyan Kentler-3-Sivas**, Çekül Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 49.
[301] Tarihi Kentler Birliği,<<http://www.tarihikentlerbirligi.org>> ,(17.8.2003).

Kültürel Mirası Koruma Projeleri ve Özendirme Yarışması", "200 Ortak 200 Eser Programı", TKB'nin çalışmalarından bazılarını oluşturmaktadır[302].

- Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA)

TEMA Vakfı, 11 Eylül 1992 tarihinde, Karaca Arboretum'un kurucusu, BM Çevre Ödülü sahibi Hayrettin Karaca ve Tekfen Holding kurucu ortaklarından, Türk-B.D.T. İş Konseyleri Başkanı, Nihat Gökyiğit tarafından kurulmuştur. Hayrettin Karaca'nın 1980 yılında Türkiye'nin ilk özel arboretumunu kurması, TEMA'nın kurulmasının ardında yatan düşünce biçimini oluşturmuştur[303]. Hayrettin Karaca TEMA'yı kurmadan önce, 5 Ağustos 1992 yılında Cumhuriyet Gazetesine Türkiye'deki çevre durumu ile ilgili şu sözleri söylemiştir:

> Türkiye'nin denizlere, derelere, barajlara akıttığı toprağın içindeki değerler, madensel elementler ve gübrenin değeri Türkiye bütçesine eşit belki de. Eğer denizlere akıttığımız bu toprağı hesap edecek olursak, Türkiye'yi yeniden ihya ederiz. Bu kadar büyük bir toprak kaybı vardır Türkiye'nin, fakat biz bunu kayıp olarak hesap etmeyiz. Toprak için ölürüz, bir karış toprağı kimseye vermeyiz deriz, karışla vermeyiz ama kepçeyle veririz. Bugün Yeşilırmak, Kızılırmak, Doğu Karadeniz'deki bütün dereler bulanık değil çamur olarak akıyor. Çoruh'a dökülen bütün çaylar, Çoruh kayalarının üzerinden toprağı sökerek akıyor. Bu toprak benim değil artık, Rus toprağı. Batum bu giden topraklar yüzünden denizden 2.5 kilometre geride kalmış durumda. Kayalar bizim, toprak bizim değil[304].

Bu sözlerin ardından, Hayrettin Karaca ve yakın dostu Nihat Gökyiğit, TEMA'yı kurmuşlardır. TEMA Vakfı'nın hedefleri; toprak erozyonunun neden ve sonuçlarını, siyasilere, kamuoyuna, özel ve resmi örgütere anlatmak, orman, çayır, mera ve tarım alanlarının, su ve bitki gen kaynaklarının, doğanın korunması ve erozyonun önlenmesi konusunda, devlet politikalarının oluşumunu sağlamak ve toprak erozyonu

[302] **Kendini Koruyan Kentler-3-Sivas**, Çekül Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 28.
[303] Tema Vakfı, <<http://www.tema.org.tr>> ,(2.9.2003).
[304] **Ibid**

nedeniyle hızla yok olan tarım alanlarının ve meraların verimliliğinin arttırıldığı koşulda, kırdan kente göçün önlenebileceğine ve çevre sorunlarının azalacağına inanmaktadır[305]. TEMA Vakfı, Mera Yasası"nın TBMM'de 1998 yılının Şubat ayında "oybirliği" ile kabul edilmesi ve yasanın hazırlanma sürecinde etkili olmuştur. TEMA'nın örgüt şemasında, Türkiye'de uygulamış ve uygulamakta olduğu projeler, beş başlık altında değerlendirilmektedir. Bunlar; "Koruma Projeleri", "Orman Projeleri", "Eğitim Projeleri", "Uluslararası Projeler" ve "Teşkilatlanma Projeleri"dir TEMA, çevre eğitimi, kırsal kalkınma amaçlı erozyon önleme projeleri, köy-kent projeleri ve ağaçlandırma gibi ses getiren projeleri yürütmektedir. Özellikle TEMA'nın Çevre ve Orman Bakanlığı işbirliği ile 1998 yılından bu yana sürdürdüğü "10 Milyar Meşe Palamudu Kampanyası" önemli projeler arasındandır[306]. Hayrettin Karaca ile yapılan bir röportajda, Karaca, proje ile ilgili düşüncelerini şu sözler ile belirtmektedir:

> Erozyonu önlemek için başlatılan ve dünyanın en büyük ağaçlandırma kampanyası olan bu kampanya ile Türkiye'nin çeşitli bölgerine 10 milyar meşe palamudu dikilmesi hedeflenmektedir.Bu kampanyada ağaç cinsi olarak meşe seçildi. Çünkü çınarın, kavağın hatta çamın yetişmediği alanlar olabilir. Ama Türkiye'de meşenin yetişmediği alan yok. Sonra meşenin saçak kök sistemiyle toprağı tutma görevi yanında kazık kökleriyle de erozyonun tesbit çivisi olma özelliği vardır. TEMA bu kampanya ya 1.000.000 TL, 5.000.000 TL ve 10.000.000 TL verip katılanlara sertifika veriyor. İşte bu kampanyaya katılarak alacağımız katılım sertifikası da bence çocuklarımıza gelecek için bırakacağımız en anlamlı miras olacak[307].

-Türkiye Çevre Vakfı (TÇV)

Türkiye Çevre Vakfı, Medenî Kanun hükümlerine göre çalışan, kâr amacı olmayan, bağımsız bir gönüllü örgüttur. Prof. Dr. Cevdet Aykan, Serbülent Bingöl,

---

[305] **Ibid**
[306] **Hürriyet Gazetesi**, "TEMA Vakfı'ndan '10 Milyar Meşe Projesi", 26.5.2005.
[307] "Hayrettin Karaca ile Söyleşi",
<<http://www.agaclar.net>> (5.12.2005).

Müslih Fer, Ertuğrul Soysal, Dr. Necmi Sönmez, Engin Ural ve Altan Ünver tarafından 1 Şubat 1978 yılında kurulan Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, 1991 yılında Türkiye Çevre Vakfı adını alarak faaliyetlerine devam etmiştir. Vakfın amacı, Türkiye'nin daha sağlıklı ve daha güzel bir çevreye sahip olabilmesi, şeklinde belirtilmiştir[308]. Vakıf, yasal mevzuatı etkileme ve idari örgütlenmeleri açısından Türkiye'de çeşitli başarılara imza atmıştır. TÇV, devlet bünyesinde çevre ile ilgili bir müsteşarlık kurulması fikrini ortaya atmış ve bu fikrin uygulanabilmesi için kararlılık göstermiştir. TÇV'nin fikri ve takipçiliğinin sonucu olarak, 12 Ağustos 1978 tarihinde "Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı" kurulmuştur. Ardından, Türkiye'deki çevre konularının hukuki bir boşluk içinde olduğu noktasından hareket eden TÇV, 1981 yılında çevre konusunda hazırladığı kanun taslağını ilgili makamlara sunmuş ve yapılan değişikler sonucunda, 12 Ağustos 1983 tarihinde "Çevre Kanunu"nun oluşumuna öncülük etmiştir. Bunun dışında, 1982 Anayasası'nına 56. maddesi ile çevre konusunda bir hüküm girmesi de TÇV'nin çalışmaları sonucunda gerçekleşmiştir[309]. 1981 yılında Türkiye'nin ilk çevre sorunları envanterini yayınlayan TÇV, kendi ülkesinin böyle bir envanterini yayınlayabilen dünyadaki ilk gönüllü örgüttur. Birçok ülkede devletçe yürütülen bu hizmeti üstlenen TÇV, envanterin yeni baskılarını iki yılda bir yayınlamaktadır. Türkiye Çevre Vakfı'nın faaliyetleri; araştırma, yayın ve kamuoyu aydınlatma şeklinde devam ederken, Vakfın bugüne kadar yayınladığı ve çevre konusunun hemen her yönünü işleyen kitaplar, Türkiye'deki çevre literatürünün temelini oluşturmaktadır. Türkiye Çevre Vakfı, 2011 yılına kadar yüz seksen beş kitap yayımlamıştır[310]. Sürdürülebilir kalkınma ve

[308] Türkiye Çevre Vakfı Yapısı ve Hizmetleri <<http://www.cevre.org.tr>> (17.7.2010).
[309] Dinçer, **op.cit.,**s. 118.
[310] Türkiye Çevre Vakfı Yapısı ve Hizmetleri

biyolojik zenginlikler gibi kavramların Türkiye'de yerleşmesini sağlayan TÇV; Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilâtı ve Dünya Bankası gibi uluslararası örgütlerle yakın ilişki içerisindedir. "UNEP Türkiye Komitesi", çalışmalarını TÇV'nin hukuki yapısı içinde sürdürmektedir. Hizmetlerini, proje esasına dayalı finansman destekleri ile gerçekleştiren TÇV; şartlı veya şartsız bağış kabul etmekte, "Hâle ve Nail Oraman Burs Fonu"ndan öğrencilere burs vermektedir. Vakıf'taki çevre ihtisas kütüphanesi, belirli düzeydeki araştırmacılara açık ve üç binden fazla kitap barındırmaktadır. Vakfın yayınladığı kitaplar, "Türkiye Çevre Vakfı Döner Sermaye İşletmesi"nce satılmaktadır. Bu işletme, çevre ile ilgili konularda danışmanlık hizmeti de vermektedir. Üç ayda bir yayımlanan "TÇV Haber Bülteni", Vakfın çalışmalarını duyurmaktadır. TÇV'nin çalışma alanı içerisinde; Avrupa Birliği'nin politikaları, Gümrük Birliği'nin çevre yönünden neler getirdiği, serbest ticaret anlaşmaları, genel olarak gönüllü örgütlerin demokratik sistemdeki yeri, yenilenebilir enerji, karbon emisyonları, biyolojik çeşitlilik gibi konular bulunmaktadır[311]. Özellikle sadece çevrecilik konusuyla ilgilenen Vakıf, hiçbir siyasal gruba ve uç akımlara bağlı olmadan çalışmalarını sürdürdüğünü belirtmektedir[312].

-Doğal Hayatı Koruma Derneği (DHKD) (Doğal Hayatı Koruma Vakfı)

1975 yılında Doğal Hayatı Koruma Derneği (DHKD) olarak kurulan Doğal Hayatı Koruma Vakfı 1995 yılında vakıf statüsü alarak yapısını güçlendirmiştir. DHKV, 2000 yılında dünyadaki doğa koruma örgütlerindan biri olan Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF) nin ülkemizdeki temsilcisi olarak WWF-Türkiye unvanını

<<http://www.cevre.org.tr>> (17.7.2010).
[311] **Ibid**
[312] **Ibid**

elde etmiştir. Vakıflaşmadan önce, 1986'da "Kelaynak'tan haberler" adlı bir bülten yayımlayan DHKD, adını duyurmaya yönelik ilk kampanyasını “Turkish Times” (Türkiye'de yayımlanan bir ingilizce gazete) da gerçekleştirmiştir. 1990 yılında, Bakanlar Kurulu kararıyla "kamu yararına çalışan dernek" statüsü kazanmıştır. Derneğin genel amacı; “Türkiye'nin olağanüstü zengin bitki ve hayvan türleri ile bunların doğal yaşam alanlarının değerinin farkına varılması, koruma altına alınması” olarak olarak belirtilmiştir. Vakıf bu amaçla; koruma projeleri yürütmekte; ilgili yasaların uygulanabilmesi için lobi faaliyetleri sürdürmekte, yerel ya da merkezi yöneticiler ve şirketlerle işbirliği yapmaktadır. Derneğin 1975 yılından bu yana düzenlemiş olduğu bazı etkinliklere bakılacak olunursa:

-Köyceğiz-Dalyan İztuzu sahilinde yapımına başlanan büyük bir turizm kompleksinin inşaatı, Vakıf olmadan önce DHKD’nin mücadelesi ile durdurulmuş ve 1988 yılında Dalyan "Köyceğiz-Dalyan Özel Koruma Bölgesi" olarak koruma altına alınmıştır.

-Uluslararası Kuşları Koruma Derneği (ICBP) Türkiye de dahil olmak üzere Avrupa'nın Önemli Kuş Alanları'nı belirlemek amacıyla, bir çalışma yapmış ve bu çalışmanın Türkiye bölümü DHKD tarafından gerçekleştirilmiştir.

- Vakıf, “Avrupa'nın Önemli Kuş Alanları" kitabı ve bu çalışmanın Türkiye bölümünü oluşturan "Türkiye'nin Önemli Kuş Alanları" kitabı yayımlamıştır.

-1994 yılında Türkiye'nin Önemli Kuş Alanları (ÖKA) Projesi'ne başlanmıştır. Bu proje sonunda Türkiye'de kuş türleri bakımından önemli bazı alanlar koruma altına alınmış ve yeni ÖKA'ları belirlenmiştir.

-Göksu Deltası, Seyfe Gölü, Burdur Gölü, Sultan Sazlığı ve Manyas Gölü'nün Özel Çevre Koruma Bölgesi, ilan edilmesinde büyük rol oynamıştır.

-Hacettepe Üniversitesi'nin işbirliği ve yüz altı gönüllünün katkılarıyla "Deniz Kaplumbağası Yuvalama Kumsalları Değerlendirme Projesi"ni gerçekleştirmiştir.

-Birleşmiş Milletler Çevre Programı-Özel Koruma Alanları Bölgesel Faaliyet Merkezi (RAC/SPA), T.C.Çevre Bakanlığı ve DHKD'nın işbirliğiyle Türkiye'de ilk defa Deniz ve Kıyı Koruma Alanları izleme Programlarının Oluşturulması ve Uygulanması Amacıyla Ulusal Eğitim Programı gerçekleştirilmiştir.

-DHKD 'Doğadaki Ayak izlerimiz' kitabını yayımlamıştır.

-Türkiye'nin Önemli Bitki Alanları Projesi kapsamında "Türkiye'nin 122 Önemli Bitki Alanı" kitabı yayımlanmıştır[313].

-Doğa Derneği

Doğa Derneği, 2002 yılında kurulmuştur. Merkezi İngiltere'de bulunan Dünya Kuşları Koruma Kurumu'nun (Bird Life İnternational), Türkiye ortağıdır. 2005 yılında Doğa Derneği Doğa Koruma Politikaları Koordinatörü olan Gökmen

[313] Doğal Hayatı Koruma Vakfı, <<http://www.wwf.org.tr/>>, (27.2.2010).

Yalçın, Derneğin, Türkiye'deki önemli doğa alanlarının korunması konusunda daha kapsamlı çalışmaları yürütebilmek ve Avrupa Birliği sürecinde ihtiyaç duyulacak mevzuat değişikliklerine yardımcı olmak amacıyla, kurulduğunu belirtmiştir[314]. Derneğin merkezi Ankara'da bulunmakta, iletişim ve kampanya çalışmaları İstanbul ofisinden yürütülmektedir. Bunun yanında, Birecik, Bursa, Burdur ve Hasankeyf'de, Derneğin temsilcileri vardır[315]. Projelerini, eğitim çalışmaları ve doğayı koruma amacıyla yürüttüğü çalışmalarla devam ettirmektedir. Dernek, 1 Ekim 2008 tarihinden itibaren üç aylık aralarla "Doğa Dergisi"ni çıkarmaktadır. İlk sayısında "Hasankeyf Yok Olmasın", "İstanbul'un Doğası Koruma Altında" gibi çeşitli söylemlerle dikkatleri üzerine çeken bu dergiye, sanat camiasından da destekler gelmiştir. Tarkan Tevetoğlu'nun Doğa Derneği için "Uyan" adlı bir şarkı yapması ve Orhan Gencebay'ın sazı ve sesiyle bu şarkıya eşlik etmesi, ciddi yankılar uyandırmıştır[316]. Şarkı, Tuzgölü, Hasankeyf gibi yok olmaya başlayan daha birçok önemli doğa alanlarının korunması amaçlı, toplumu uyandırma ve bilinçlendirme çağrısıdır[317]. Bununla birlikte; "Türkiye'nin Önemli Doğa Alanları", "Türkiye'nin Kelebek Rehberi", "Türkiye ve Ortadoğu'nun Kuşları" isimli yayınları da bulunmaktadır. Bu proje kapsamındaki çalışmalarda genel olarak, koruma, geliştirme ve iyileştirme ilkeleri temel hedef olarak belirlenmiştir. Tamamlanmış çalışmalarından bazıları şunlardır: "Birecik Bozkırlarının Yerel Katılımla Korunması Projesi", "Kırmıtlı Sulak Alanı'nda Kırsal Kalkınma için Kuş Gözlem Turizmi

[314] Şeyhmus Diken, **Türkiye'de Sivil Hayat**, Sivil Toplum Geliştirme Programı, Ankara, 2005, s. 86.
[315] Doğa Derneği, <<http://www.dogadernegi.org>> , (9.3.2003).
[316] **Doğa Dergisi** ,"Tarkan ve Orhan Gencebay ile Doğa Üzerine Sohbet", , Sayı.1, Ekim-Kasım-Aralık 2008, s. 8-9.
[317] **Ibid**

Geliştirme Projesi", "Gediz Deltası'nın Koruma Durumunun İyileştirilmesi İçin Bölge Yerleşkelerinde Sürdürülebilir Turizmin Oluşturulması Projesi"dir[318].

-Doğa ile Barış Derneği

Dernek, 9 Haziran 1993'te, başta çevre olmak üzere tüm sorunların çözümü için bilgili, bilinçli, örgütlü toplum oluşturabilmek amacıyla kurulmuştur.

-Hızla artan nüfus, buna bağlı olarak çarpık kentleşmenin neden olduğu doğal ortamların yok olması

-Şehir içindeki yeşil alanların normalin çok altına düşmesi karşısında gerekli koruma bilincini geliştirmek

-İnsan eli ile değişmekte olan iklim konusunda halkı bilgilendirmek

-Türk Boğazlarının ve Karadeniz su havzasının sorunları karşısında ulusal ve uluslararası koruma çalışmalarına katılmak ve yön vermek Derneğin başlıca amaçları arasındadır[319]. Derneğin projeleri; "Yaygın Çevre Anketleri ile Duyarlı Kişilerin Tespiti", "Sanatçılarla Birlikte Çevre Şölenleri", "Kalitesiz Kömür Kullanılmaması için Eğitim Çalışmaları", "Okullara Yönelik Çevre Çocuk Kulüpleri", "Çevre Yürüyüşleri", "İstanbul'un Kadıköy Belediyesi ile Birlikte Her Çocuğa Bir Fidan Kampanyası" gibi benzeri etkinliklerden oluşmaktadır. Dernek bu etkinlikleri sırasında devlet ile birlikte yerel yönetimler, özel sektör, çeşitli guruplar ve diğer sivil toplum örgütleri ile dayanışma içerisindedir[320].

-Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı (ÇEVKOR)

ÇEVKOR, 1991 yılında, İzmir'de Ege ve Dokuz Eylül Üniversitelerindeki öğretim üyeleri tarafından kurulan vakıftır. Vakfın amacı, doğal, tarihi, ve kültürel

[318] Doğa Derneği, <<http://www.dogadernegi.org>>, (9.3.2003).
[319] Doğa ile Barış Derneği,<<http://www.dogailebaris.org.tr>>, (7.2.2011).
[320] **Ibid**

varlıkların korunması, geliştirilmesi, yaşatılması, çevre kirliliği meydana getirmeyecek sistemlerin teşviki ve geliştirilmesi, toplumun her kesiminde çevre bilincinin arttırılması ve bu konuda eğitim çalışmalarının yapılmasıdır. Vakfın faaliyetleri şunlardan oluşmaktadır:

- Ekoloji Yaz Okulları
- Çevre Eğitimi Kitapları
- Bilimsel ve Popüler Dergiler
- Çevre Gazete ve Bültenleri
- Ulusal ve Uluslararası Sempozyum ve Kongreler
- Temizlik, Ağaç Kesimine Son, Her Balkona Bir Kuş Yuvası gibi kampanyalar
- Dokümanter TV Dizileri
- Ağaçlandırma Çalışmaları
- Çevre Başarı Ödülleri
- Genç Ekologlar Eğitim Programı
- Çevre Araştırma Projeleri, Çevre Sloganları, Çevreci Edebi Eserler gibi konularda çeşitli yarışmalar
- Avrupa Birliği Projeleri

Vakıf düzenli olarak "Ekoloji Dergisi", "Ekoloji Magazin Dergisi", "Uluslararası Elektronik Biyolojik Bilimler Dergisi" ve "Ekolojik Teknik Dergisi"ni çıkarmaktadır. Vakıf ayrıca, çevre eğitimi ile ilgili çeşitli kitaplar da hazırlamıştır. Bunlardan en önemlileri şunlardır: "Çevre Eğitimine Giriş", "Çevre Eğitiminde Temel Kavramlar", "Okul Öncesi Çevre Eğitimi"dir[321].

[321] Çevre Koruma ve Araştırma Vakfır, <<http://www.cevkor.org.tr>>, (5.3.2001).

2. Radikaller

Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de daha önceki bölümlerde değinildiği gibi, Radikal çevre grupları arasında yer alan, çevreye karşı gösterilen faaliyetleri partileşerek ve sistemi reddederek gerçekleştiren Yeşiller Partisi'nin yanı sıra; onlarla benzer tezleri savunan, partileşme sürecine girmeden, seslerini çeşitli eylemler ve kampanyalarla duyurmaya çalışan, birtakım radikal çevre grupları da vardır.

-Greenpeace (Yeşilbarış Örgütü)

Greenpeace, 15 Eylül 1971 tarihinde ABD'nin, Aleut Adalarında gerçekleştirilen nükleer denemelere karşı mücadele eden on iki kişinin çabasıyla doğmuştur. Bu ekipte sosyal hizmet görevlisi olan Bill Darnell'ın önerisi üzerine "ekolojik endişelerinden ve nükleer enerji kullanımından kaynaklanan kaygılardan arınmış bir dünya özlemleri ile bağlantılı bir isim" anlamına gelen Greenpeace (Yeşilbarış) ismini kendilerine seçmişlerdir ve Kanada'nın Vancouver şehrinde örgütlenmişlerdir. Bu örgüt, çevrenin gelecek kuşaklar için korunması konusunda birtakım faaliyetler yürütmektedir. Greenpeace, küresel çevre suçlarına ve sorunlarına tanıklık ederek, yeşil ve barışçıl bir gelecek için çözümler bulmak amacıyla şiddet içermeyen, yaratıcı eylemlere başvuran, kampanya yürüten bağımsız bir çevreci sivil toplum örgütüdür. Bu örgüt siyasi bağımsızlık ilkesine bağlıdır. Çevresel tehditlerini ortaya çıkarırken ve çözümler üretirken Greenpeace'in belirli bir ortağı yoktur. Greenpeace geliştikçe, siyasi lobi çalışmaları ve bilimsel araştırmalarla doğrudan eylem tarzını güçlendirmiştir[322]. Örgütün faaliyetleri arasında eylemler,

[322] Greenpeace, <<http://www.greenpeace.org/turkey/about/history>>, (07.08.2005).

kampanyalar yer almaktadır. Greenpeace'in dünyada yürüttüğü kampanyalar sonucu kazandığı bazı küresel başarılar şu şekilde belirtilmiştir:

-1971 yılında ilk Greenpeace eyleminin ardından ABD'nin Alaska'daki nükleer denemelerinden ve 1975 yılında da Fransa atmosferdeki atom bombası denemelerinden vazgeçmiştir.

- 1982 yılında Kanada'daki eylemler sonucunda, Avrupa Komisyonu yavru fok kürkü ithalatını yasaklamıştır.

-1996 yılında Dünya çapında her türlü nükleer silah ve Atom Bombası denemeleri yasaklanmıştır.

- 2001 yılında Birleşmiş Milletler'in "Kalıcı organik kirleticilere kaynakta son verilmesi" için hazırladıgı taslak, yüz elli bir ülke tarafından imzalanmıştr.

- 2004 yılında Greenpeace ve diger çevre grupları, Rusya'nın Kyoto Protokolu'nu imzalayarak, dünya üzerinde küresel iklim değişikliğini engellemek üzere yapılan ilk anlaşmanın geçerlilik kazanmasını sağlanmıştır.

-2005 yılında Greenpeace ve yerli Wichi halkının uzun bir süre boyunca yürüttüğü mücadele sonunda, bazı ünlülerin de devreye girmesiyle Kuzey Arjantin'in ormanlarını koruma yolunda önemli adımlar atılmıştır.

- 2006 yılında Greenpeace'in Arctic Sunrise gemisinin, üç gün boyunca Probo Koala gemisini ablukaya almasının ardından; Estonya bu gemiyi incelemeye almıştır. Toksik atıkları nedeniyle binlerce kişinin zehirlenmesine ve sekiz kişinin ölümüne neden olan gemiye düzenlenen ilk resmi eylemi, Greenpeace tarafından gerçekleştirilmiştir. Greenpeace eyleminden önce gemi, atıklarını boşaltmış, Estonya'ya sorunsuzca geri dönmüş ve Örgüt tarafından

gerçekleştirilen eylemlerden sonra gemiye atık boşaltımı nedeniyle ceza uygulamasına gidilmiştir.

-2007 yılında Greenpeace diğer çevre grupları ile birlikte bir buçuk milyon imza desteği almış ve Arjantin'in ilk federal Orman Koruma Kanunu'nu kabul ettirmiştir. Yeni yasa, ülke çapında yerli ormanların kesilmesine bir yıllık moratoryum getirmiştir.

-2009 yılında Greenpeace'in altı ay süren 'Kömürden Kurtul' kampanyasının ardından Yunanistan Kalkınma Bakanı, kömür enerjisini ya da nükleer enerjiyi Yunanistan'ın çevreye dost bir geleceğinin parçası olarak görmediklerini belirtmiştir. Yunan hükümeti bunun yerine uzun vadeli enerji planını kömür kullanmamak ve yenilenebilir enerji ve enerji verimliliğini teşvik edecek şekilde hazırlayacaktır.

-2010 yılında Greenpeace ve sekiz adet STK'nın birlikte yürüttüğü, yedi yıllık bir kampanyanın sonucunda orman koruma alanı anlaşması olan "Kanada Boreal Ormanı Anlaşması" hayata geçmiştir[323].

1995 yılı Aralık ayında, Akdeniz'i tehdit eden kirliliğin ürkütücü düzeylere ulaşması sonucunda, Greenpeace-Akdeniz kurulmuştur. İdari merkezi Malta'da olan Greenpeace-Akdeniz, bölge ofisi olmayan Türkiye, İsrail ve Lübnan'da şu amaçları benimseyen çalışmalar yürütmektedir: "Fosil yakıtların tüketimine ve nükleere karşı çıkarak, temiz enerjileri desteklemek, iklim değişikliğiyle mücadelede yenilenebilir enerji kaynaklarının benimsenmesini sağlamak ve denizler kampanyası ile Akdeniz'de bir deniz rezervleri ağı oluşturarak türü tehlike altında olan mavi yüzgeçli

[323] **Ibid**

orkinosları korumak"[324]. Ancak, 1997 yılında İstanbul'da açılan Greenpeace-Akdeniz Ofisi ile Greenpeace, Türkiye'de de artık kurumsallaşmış ve eylemlerini aktif bir şekilde gerçekleştirmeye başlamıştır. Türkiye'deki Greenpeace-Akdeniz Ofisi'nin çalışma alanları şu şekildedir:

- Akdeniz'in korunması
- Bölgenin nükleer silahlardan arınması
- Çevrenin toksik atıktan korunması
-"Temiz üretim" teknolojilerinin, sanayiler ve sanayiciler tarafından kullanılmasının teşvik edilmesi
-İklim değişikliğinin engellenebilmesi için, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımın sağlanması[325].

Greenpeace, Türkiye'de yürüttüğü kampanyaları ve faaliyetleri: "Enerji, İklim Değişikliği, Nükleer Enerji, Temiz Enerji, Fosil Yakıtlar" olarak sınıflandırmıştır. Greenpeace, Türkiye'de çevre hareketini ilk defa 4 Eylül 1992 yılında gerçekleştirmiştir. Örgütün gemilerinden olan MV Sirius, İzmir Limanı'na nükleer karşıtı bir afişle girmiştir. Örgüt, 1993 ile 2005 yılları arasında Türkiye'de çeşitli çevreci hareket gerçekleştirmiş ve birçok başarılı sonuçlara imza atmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

-2000 yılında Greenpeace, Nükleer Karşıtı Platform ile birlikte yapılan etkinlikler sayesinde, Türkiye'deki nükleer enerji ihalesi iptal edilmiştir.

-2002 yılında Greenpeace örgütünün mücadeleleriyle Fransa'dan gelen Sea Beirut isimli asbestli gemi, Aliağa gemi söküm tesislerine girmeden durdurulmuştur.

[324] **Ibid**
[325] **Ibid**

-2002 yılında Greenpeace'in desteğiyle Akdeniz'deki kirliliği durdurma ve önleme amacı güden Barselona Anlaşması'nın altı protokolünden dördü Meclis'ten geçerek onaylanmıştır.

-2003 yılında yine Greenpeace'in desteğiyle Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere yapılan Tehlikeli Atık Ticareti'ni önleyen Basel Anlaşması'nda değişikliği onaylamıştır.

-2005 yılında yıllar boyu süren lobi faaliyetleri ve Rüzgâr Enerjisi Raporu'nun yayımlanmasının ardından, Türkiye Büyük Millet Meclisi ilk 'Yenilenebilir Enerji Yasası'nı' yürürlüğe koymuştur[326].

-Toplumsal Ekoloji Grubu

Toplumsal Ekoloji Grubu 2000 yılında, sosyal ekoloji gruplarının bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Grup, internet sitesinde ve üç ayda bir çıkarılan 'Toplumsal Ekoloji' dergilerinde kendisini şu şekilde tariflemektedir:

> Toplumsal Ekoloji Grubu gezegenimizi giderek daha fazla tehdit eden ve daha fazla görünür hale gelen ekolojik, politik, ekonomik, bürokratik, sosyal adaletsizlik ve diğer toplumsal problemlerin asıl olarak insanın insan üzerine tahakkümünden ve bunun insansız doğaya yansıtılmasından kaynaklandığını ve bu problemlerin birbirinden bağımsız kısmi çözümlerinin olamayacağını kabul eden, bunlara ilişkin kavrayışlarını bütünsel ve tutarlı kılmayı ilke edinen ve yurttaşlar olarak, doğrudan demokratik kurumların içinde yer alarak veya bunları oluşturarak, bu perspektiften kaynaklanan bir muhalefet ve nihayetinde özgürlükçü ve ekolojik bir toplum kurmayı hedefleyen insanların bir araya geldikleri radikal bir gruptur[327].

Bu grup özellikle, "Akkuyu Bildirisi", "Bergama Direniyor", "Küresel Karşıtı Girişim" hareketlerinde aktif rol üstlenmiştir. Yayınlamış olduğu Toplumsal Ekoloji dergilerinde, sistemi sorgulayan bir tavır üstlenerek, çevre sorunlarının çözümü için

[326] **Ibid**
[327] Toplumsal Ekoloji Grubu, <<http://www.ekoloji.org>>, (2.7.2000).

önerilerde bulunmaktadır. Bunun yanında, yayınlarında genel olarak küreselleşme karşıtı hareketlere, ekofeminizm hareketlerine yer vermektedir[328].

-Çevre Platformları

Türkiye'de 1994 yılı itibari ile çevre sorunlarının çözümüne katkıda bulunmak ve seslerini daha geniş alanlara yayabilmek adına yerel, bölgesel ve ulusal birtakım çevre platformları kurulmuştur. Bu platformlar, tüzel kişiliğe sahip değildirler. Görüşlerini eylem yolu veya toplantılar düzenleyip, kamuoyu yaratarak ifade etmektedirler. Bu platformların düşüncelerini ifade eden, herhangi bir sözcüleri yoktur. Platformlarda çeşitli grup, dernek ve insiyatifler yer almaktadır. Platformlarda, alınan kararları yaşama geçiren bir sekretarya bulunmaktadır. Sekreteryanın çalışma ilkeleri şu şekildedir:

-Toplantılara katılanların listesini hazırlamak ve toplantı süresinde alınan kararları yazılı hale getirmek

-Yapılan çalışmalarla ilgili olarak bilgileri ve belgeleri arşivlemek ve bunları yayınlayarak duyurmak

-Toplantıda kararlaştırılan eylem ve etkinlik kararlarını hayata geçirmek amacıyla; eylem ve etkinlik bölgesindeki grup ve insiyatiflere katkı vermek

Çevre platformlarının bütçeleri, toplantılara katılan kişiler tarafından sağlanır ve toplanan paralarla, sekretaryanın kırtasiye harcamaları karşılanır. Gönüllülük ilkesi ile oluşturulan bu platformlar eylemci yönleri ile kendilerini göstermektedirler. Ümit Şahin'in bu platformlarla ilgili yorumu şöyledir:

> Son zamanlarda yeni isimler bulma telaşıyla gruplar da kendilerine platform ismi vermeye başladılar. Bu bir yenilik, ama aslında değişik grupların, bireylerin, çevrelerin, STK'ların, hatta bir kişinin çıkardığı bir yayın bile olsa dergilerin, birer kurumsal kimlikle tek bir amaç için bir araya geldiği, bir tek sınırlı konu için bir araya geldiği oluşumlardır.

[328] Ayrıntılı bilgi için bknz: **Toplumsal Ekoloji Dergisi**, Sayı.2, Ekim 2002.,

> Aslında genellikle örgütsel bir yapıları yoktur. Sadece amaç çevreyi koruma ve onun değerlerini etraflarıyla paylaşmadır[329].

Bu çevre platformlarından bazıları şöyledir: Akdeniz Çevre Platformu, Batı Akdeniz Çevre Platformu, Doğu Akdeniz Çevre Platformu, Marmara Çevre Platformu, Karadeniz Çevre Platformu, Batı ve Doğu Karadeniz Çevre Platformu ve bu platformların 2005 yıllında bir araya gelerek oluşturdukları Türkiye Çevre Platformu, bunun yanında, 1993 yılında aktif görev üstlenen ve 2004 yılı itibariyle nükleer santrallerin yeniden gündeme gelmesiyle 8 Aralık 2004 tarihinde tekrar bir düzenlemeyle oluşturulan Nükleer Karşıtı Platform, Karadeniz Bölgesi'nde HES'lere karşı 2009 yılında oluşturulan Derelerin Kardeşliği Platformu ve benzer çevre nedenleriyle meydena gelen platformlardır. Bu platformlardan bazılarına örnekler vermek gerekirse:

-Batı Akdeniz Çevre Platformu (BAÇEP)

Muğla ilinde 25 Aralık 1994 yılında faaliyete geçen BAÇEP'in örgütsel amacı, kurulduğu bölgede çevre sorunlarının çözümüne yeşiller, çevre örgütleri ve yöre yaşayanları ile birlikte hareket etmekir. BAÇEP'in kapsadığı iller;, Antalya, Burdur, Denizli, Isparta ve Muğla'dır. Platformların bir sekretaryası bulunmaktadır. BAÇEP'in bağlı olduğu Doğu Akdeniz Çevrecileri (DAÇE) ile birlikte ulusal ve uluslararası çalışma yapan Akdeniz Çevre Platform'u (AKÇEP) üyesidir. BAÇEP'te yer alan grup, dernek ve insiyatifler şöyledir: Gökova Sürekli Eylem Kurulu, Bodrum'l u Gönüllüler Derneği, Muğla Belediyesi Çevre Derneği, Dalyan Çevre Kültür ve Turizm Derneği, S.O.S. Akdeniz Bodrum, TTKD Antalya Şubesi, ve

[329] Ümit Şahin, Yayıma Hazırlayan. Esra Kökkılıç ve Yiğit Aksakoğlu ,"Nükleer Karşıtı Platform Deneyimi", , **Savunuculuk ve Politikaları Etkileme Konferans Notları No.6**, İstanbul, Sivil Toplum Örgütleri Eğitim ve Araştırma Birimi, 2007.
<<http://stk.bilgi.edu.tr>>, (13.5.2007).

benzeri birtakım gruplardır[330]. BAÇEP'in en önemli özelliği, kurulduğu günden bu yana birçok ilde toplantılar düzenleyerek, kamuoyunu Akdeniz Bölgesi'nde oluşan çevre sorunlarına karşı bilinçlendirmeye ve tek güç halinde hareket etmeyi aşılamıştır. Toplantıların konusu genel olarak HES, nükleer santraller, termik santraller ve ormansızlaşmadır. Toplantılar sonucunda açıklanan kararlar, yöre halkının ve çevrecilerin bir sonraki adımlarını belirlemektedir. 2-3 Ekim 2010 tarihinde Marmaris'in Orhaniye Köyü'nde gerçekleştirilen toplantı, BAÇEP'in düzenlemiş olduğu toplantılar içerisinde en çok ses getirenlerden biridir. Toplantıda, başta Martı Marina'daki denizin doldurulmasına gösterilen tepki olmak üzere çok sayıda bölgesel sorun masaya yatırılmıştır. Platform tarafından yazılı olarak duyurulan bildirge metninde şu sonuçlar dikkat çekmektedir:

> Orhaniye Keçibükü Mevkiinde bulunan Martı Marina tarafından, 49 yıllığına kiralanmak suretiyle, "deniz yüzeyinde 68.203,42 m2. lik bir alan doldurulmak suretiyle, 16.356,23 m2'lik alan üzerinde gerçekleştirilmesi planlanan dolgu rıhtım, kazıklı rıhtım, kazıklı iskele, yüzer iskele ve çeşitli kapalı alanlardan ibaret inşaat izni"ne karşı, açılan dava ile yerel halkın inisiyatif örgütlenmesi tarafından sürdürülen mücadeleyi destekliyoruz.Türkiye-Rusya ülke devletlerinin anlaşmasıyla, Akkuyu'da kurulmak istenilen Nükleer Santral projesine sonuna kadar karşı çıkacağımızı ifade ediyor, "Atom karşıtı" mücadeleyi sürdüren Büyükeceli Kasaba halkı ve tüm nükleer karşıtları ile omuz omuza olduğumuzu duyuruyoruz. Muğla iline yapılmak istenen yeni termik santrallara karşı verilen mücadelenin ve eylemlere devam edeceğimizi belirtiyoruz. Alakır'da, Yuvarlakçay'da ve diğer tüm hidroelektrik santrali (HES) projelerine itiraz ediyoruz. Yerel örgüt ve inisiyatif gruplarca yürütülen HES karşıtı mücadeleleri destekliyoruz[331].

Toplantının ardından BAÇEP Sekreterya Sorumlusu Hakkı Çopuroğlu, otel için gerçekleştirilen deniz doldurma işlemine karşı BAÇEP, çevreciler ve yöre yaşayanları imza kampanyaları düzenleyerek yargı yoluna gideceklerini, Mahkeme

[330] Batı Akdeniz Çevre Platformu, <http://www.bacep.8k.com/>>
[331] Ergin Cinmen, "BAÇEP Toplantısı Sonuç Bildirgesi Hazırlandı", **Yeşil Gazete**, (7.10.2010).

tarafından istekleri reddedilirse de haklarını Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde arayacaklarını belirtmiştir[332].

-Nükleer Karşıtı Platform

Türkiye'de genel olarak nükleer karşıtı hareket 1992-1997 arası dönemde aktif olarak görülmüştür. 1992 yılının Eylül ayında Demirel-İnönü hükümetinin nükleer santral kurulmasına ilişkin verdikleri kararın ardından, nükleer karşıtı hareketlenmeler başlamıştır. Yeşiller Partisi İzmir İl Örgütü'nün Yeşiller'den ayrılmadan önce kurdukları ve ayrıldıktan sonra da dernekleşerek devam ettirdikleri S.O.S Akdeniz, nükleer karşıtı hareketlerin sinyallerini vermeye başlamıştır[333]. Hareketin kıvılcımları S.O.S Akdeniz'in çıkardığı "Ağaçkakan" dergisiyle geniş yankı uyandırmaya başlamıştır. 1993 yılı itibariyle derginin çevresinde, Ankara'da elektrik mühendisi olan Arif Künar'ın çağrısıyla nükleere karşı imza kampanyası başlatılmıştır. Anlaşılacağı üzere aslında Nükleer Karşıtı Platform'un doğuşunun ardında, imza kampanyası yatmaktadır. Nükleer karşıtı kampanya döneminde Ankara'da "Nükleer Teknoloji Kurultayı" düzenlenmektedir. Kampanyanın sonunda yaklaşık yüz yetmiş bin imza meclise teslim edilmiştir ve ardından düzenlenen "Nükleer Teknoloji Kurultayına Karşı Nükleer Karşıtı Kongre" çağrısı yapılmıştır. İşte Nükleer Karşıtı Platform'un örgütü, bu kongrenin düzenlenmesinin ardından, 1993 yılında başlamıştır. 1994 yılında platform genişletilmeye çalışılmıştır[334]. Bu dönemdeki asıl büyük hedef, 1994 yılının yaz aylarında Akkuyu'da yeni nükleer

---

[332] "Marmaris'te Denizi Dolduran Yargı Yolu"
<< http://www.haberler.com>>, (4.10.2010).
[333] Ümit Şahin, Yayıma Hazırlayan. Esra Kökkılıç ve Yiğit Aksakoğlu**,** "Nükleer Karşıtı Platform Deneyimi", **Savunuculuk ve Politikaları Etkileme Konferans Notları No.6**, İstanbul, Sivil Toplum Örgütleri Eğitim ve Araştırma Birimi, , 2007,
<<http://stk.bilgi.edu.tr>>, (13.5.2007).
[334] **Ibid**

santralin yapılacağı yerde, santrale karşı çıkmak amacıyla büyük şenlik yapmaktır. Bu kararla, 1994 yılının Ağustos ayında ilk "Akkuyu Buluşması" yapılmıştır. Akkuyu'da gerçekleştirilen şenlik, Nükleer Karşıtı Platform'un desteği, yöre yaşayanların çabaları ve çevrecilerin bir araya gelmesi ile 2000 yılına kadar her yılın Ağustos ayının ilk haftasında tekrarlanmıştır[335]. Yine 1994 yılında, Akkuyu'da alınan karar sonucunda İstanbul'da "2. Nükleer Karşıtı Kongre" gerçekleştirilmiştir. Nükleer Karşıtı Platform, yapmış olduğu toplantı ve kongrelerin yanında, nükleer karşıtı birçok eylemlerde de boy göstermiştir. 1994 yılında İstanbul Nükleer Karşıtı Platform grubu "Akkuyu Postası" isimli bir gazete yayınlamış ve 1996 yılında Çernobil'in onuncu yıldönümü adına tekrar gazetenin ikinci sayısını çıkartmıştır. 1997 ve 1998 döneminde nükleer karşıtı harekette bir düşüş gerçekleşmiştir. 2000 yılında ise Nükleer Karşıtı Platform'un büyük çabasıyla, Ecevit Hükümeti, Akkuyu İhalesi'ni iptal etmiş ve nükleer karşıtı hareket sevindirici bir başarıya ulaşmıştır.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Hükümeti'nin 2004 yılı itibariyle nükleer santrallerinin yapımını tekrar gündemine almasıyla, 8 Aralık 2004 tarihinde Nükleer Karşıtı Platform yeniden harekete geçmiştir.

Özellikle Akkuyu Nükleer Santral yapımının tekrar gündeme gelmesi, Platformun eylemlerini belirlemede etkili olmuştur[336]. Bu eylemler, 2006 ve 2010 yılları arasında nükleer santrallerin yapımına dair basın açıklamalarıyla başlamıştır. 2006 yılında Platform, AKP Hükümeti'nin Nükleer Santral Kurulumuna İlişkin Yasa Tasarısı'nı Meclis'e sunmasının ardından, "Nükleer Tasarıya Hayır" başlıklı bir basın açıklamsında bulunmuştur. Bu basın açıklamasına göre:

[335] **Ibid**
[336] "Nükleer Lobi Kapıda Sakın Açma- Nükleer Karşıtı Platform Yeniden İşbaşında" Greenpeace, <<http://www.greenpeace.org>>, (5.2.2005).

> AKP Hükümeti, tüm uyarıları ve halktan gelen tepkileri yok sayarak, nükleer santral kurulumuna ilişkin hazırladığı yasa tasarısını TBMM'ye sevk etmiştir. Tasarı, Nükleer Karşıtı Platform'un bugüne kadar dile getirdiği kaygılarında ne kadar haklı olduğunu ortaya koymuştur. Türkiye'nin nükleer santrale ihtiyacı yoktur. Hidrolik, kömür, rüzgar, jeotermal, güneş ve diğer yenilenebilir enerji kaynakları dikkate alındığında Türkiye'nin 482-569 milyar kilovatsaat olan potansiyeli, 2020 değil, 2030'lardaki elektrik ihtiyacını karşılamak için bile yeterlidir. Nükleer teknoloji dışa bağımlıdır. Türkiye'nin imzaladığı ikili anlaşmalar ve diğer uluslararası düzenlemeler, zaten böyle bir teknolojiye sahip olunması önünde engeldir. Teknoloji olarak nükleer silah yapımından söz ediliyorsa, bu yalnızca ülkemiz için değil, dünya için bir felaket senaryosudur. Nükleer Karşıtı Platform, hükümeti tasarıyı geri çekmesi ve nükleer santral hayaline son vermesi için uyarmaktadır. Bu çerçevede, yurt çapında toplanan on binlerce imza, 24 Kasım 2006 tarihinde TBMM'ye iletilerek, halkın nükleer santral istemediği bir kez daha yetkililere aktarılacaktır[337].

Platform, 2007 yılında "Nükleer Karşıtı Bilim Adamları Bildirisi", 2008 yılında "Sonuç Belli: Çernobil", 2009 yılında "AKP Hükümeti Rusya ile Nükleer Pazarlığı Yapamaz", "24. Yılında Çernobil Faciasını Unutturma", şeklinde çeşitli basın açıklamalarında bulunmuştur[338]. Basın açıklamalarının temelinde; nükleer santrallere ve felaketlere karşı hayır çağrısı yapılmaktadır. Basın açıklamalarının yanında Platform, 26 Haziran 2010 tarihinde Mersin'de "Nükleer Santrale Hayır" mitingi düzenlemiş, birçok ilde nükleer karşıtı düşüncelerini belirten afişler asmışlardır. Ayrıca belirli tarihlerde çeşitli illerde, Platform'un Eşgüdüm Toplantıları ve Yürütme Kurulu toplantıları gerçekleştirilerek, yöre yaşayanlarını ve çevrecileri bilgilendirilmek hedeflenmiştir[339]. Nükleer Karşıtı Platform'un bileşenleri arasında; Arkadaş Çevre Grubu, Batı Akdeniz Çevre Platformu (BAÇEP), Batı Karadeniz Çevre Platformu (BAKÇEP), Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL), Doğa ile Barış Derneği, İskenderun Çevre Koruma Derneği, Marmara

[337] "Nükleer Tasarıya Hayır", Nükleer Karşıtı Platform 2006 Yılı Basın Açıklaması Nükleer Karşıtı Platform, <<http://www.nukleerkarsitiplatform.org>>, (24.6.2010).
[338] Nükleer Karşıtı Platform, <<http://www.nukleerkarsitiplatform.org>>, (24.6.2010).
[339] **Ibid**

Çevre Platformu (MARÇEP), Elektrik Mühendisleri Odası, Yeşiller ve benzerleri bulunmaktadır[340].

-Derelerin Kardeşliği Platformu

2008 yılı Haziran ayında Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Kurulması planlanan HES'lere karşı hukuksal mücadele devam ederken, HES'lere karşı yeni bir platform oluşturulmuştur. Özellikle Rize'de Fırtına, İkizdere, Çayeli-Senoz, Hemşin ve Fındıklı'daki vadiler üzerinde kurulması planlanan HES'lere karşı, bu bölgelerde yaşayan yurttaşların ve çevrecilerin girişimi ile "Derelerin Kardeşliği Platformu" kurulmuştur. Platform'un örgütüna ilişkin yapılan yazılı açıklama şöyledir:

> Elektrik enerjisi ile elde edilecek karın 100 katına yakınının doğa turizmi ile elde edilebileceğinin altı çizilen açıklamada, bu gerçeği görmezden gelen zihniyet Fındıklı Abu Çağlayan Deresi'nin üzerinde HES kurmak için yalan makinesi gibi çalışıyor. Çayeli Senoz Çataldere de farklı taktiklerle şu anda büyük bir katliam yapıyor. Ağaçlar kesiliyor, derenin suyu kurutuluyor. İkizdere vadisinde 16 santral birden kurmak için harekete geçildi. Müthiş bir pastayı pay etmek isteyen ülkenin yol inşaatı ve Tekstil konularında devasa holdingleri birden bire Enerji uzmanı olup, bu devasa pastadan pay alıyorlar. Bütün bunlar ülkedeki elektrik enerjisinin açığını kapatmak için yapılıyor. Rüzgar ve güneş enerjisinden sonra belki de doğru yollardan biri de HES olabilir. Hiç kimse buna karşı koyamaz. Ama bu cennet vadilere can veren, hayat veren bu derelerin üzerine HES kurmakla bu ülkeye iyilik değil, ihanet ediliyor. Yıllardır hizmet götürülmeyen bu vadilere HES değil, doğa turizmini teşvik ederek gelin. Bu vadileri, bu dereleri koruyarak yapacağınız her türlü yatırımda o bölgede yaşayan insanlarında istihdamını düşünerek yapın. Eko tarım, arıcılık, termal otel yatırımları desteklenerek ekonomik gelişim sağlanabilir, tarihi konaklar korunarak tarihi ve kültürel mirasa sahip çıkılabilir[341].

"Derelerimize dokunma", "Vadimize dokunma" sloganı ile yola çıkan Derelerin Kardeşliği Platformu'nun amaçları arasında; her geçen gün kuraklaşan dünyada Karadeniz'in gürül gürül akan derelerini korumak ve yöre insanının dışa göçünü

[340] **Ibid**
[341] **Yeni Viçe Haftalık Bağımsız Siyasi Halk Gazetesi**, "HES'lere Karşı Derelerin Kardeşliği Platformu",17.6.2008.

önlemek için bölgede doğa turizmini teşvik etmek, yatmaktadır[342]. Diğer platformlarla aynı özelliklere sahip olan "Derelerin Kardeşliği Platformu"da, çeşitli toplantılar, basın açıklamaları yaparak, halkı dereleri koruma konusunda bilgilendirme, uyarma ve yüreklendirme çabaları vermişlerdir[343]. Platform'un çabaları, daha önceki bölümlerde belirtilen Mahkemece Rize'deki HES'ler için verilen kararları etkilemiş ve sonuç çevrecilerin lehine olmuştur.

D. Çevre ile İlgili Diğer Gönüllü Örgütler Listesi

Türkiye Çevre Vakfı'nın hazırlamış olduğu Türkiye Gönüllü Örgütler Rehberinde yüz yirmi bir adet çevreci gönüllü örgütün adı vardır. 2003 yılında çevreci gönüllü örgütlerin son sayısının ne olduğunu gösteren bir araştırmaya rastlanmamıştır. Ancak yapılan bir araştırmaya göre, yerel düzeyde ve bölge çapında var olan gönüllü çevre örgütlerinin şubeleri ile birlikte sayısı yaklaşık dört yüzdür[344]. Yukarıda belirtilen çevre örgütlerinin yanında, sıkça adından bahsettiren çevreci gönüllü örgütlerin bazıları şunlardır:

-Çevre Duyarlılığı Grubu

-Av ve Yaban Hayatını Koruma Geliştirme ve Tanıtma Vakfı

-Çevre Koruma ve Ambalaj Atıklarını Değerlendirme Vakfı (ÇEVKO)

-Doğa ile Barış Derneği, Deniz Temiz Derneği (TURMEPA)

-Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu (TÜRÇEK)

-Türkiye Deniz Araştırmaları Vakfı (TÜDAV)

[342] **Ibid**
[343] Derelerin Kardeşliği Platformu, << http://derelerinkardesligi.org/>>, 12.5.2010.
[344] Ayrıntılı bilgi için bknz: <<http://www.ekolojikgezi.com>>

-Türkiye Çevre Eğitim Vakfı (TÜRÇEV)

-Bodrum Gönüllüeri Derneği, Doğa Tarihi Araştırma Derneği

-Çevre Gönüllüleri Derneği

-Yeşil Artvin Derneği

-Doğa Sevenler Derneği

-Dünya Dostlar Derneği

-Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği

-Kalite Derneği, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği

-Su Altı Araştırma Derneği, Kuş Araştırmaları Derneği

-Ekoloji Grubu

-Türkiye Hayvanları Koruma Derneği

-Türkiye Ormancılık Derneği

-Türkiye Tarihi Evleri Koruma Derneği

-Türkiye Toprak İlmi Derneği

-Türkiye Turing Otomobil Kurumu

-Türkiye Ziraatçılar Derneği

-Türkiye Bitki Koruma Derneği

-Çelik Gülersoy Vakfı

-Ege Çevre Sağlığı Derneği

-Veteriner Hekimler Derneği ve benzerleridir. Bunların yanında, özellikle 2000'li yıllarda kurulan, özellikle yerel düzey ve bölgesel düzeyde hareket eden ve çevre sorunlarını radikal ve köktenci gözden değerlendiren platformlarda, gönüllü çevre örgütleri arasında yer almaktadır. Bunlar: Çevre ve Tanıtım Platformu(ÇETAP), Yerel Gündem 21 Çevre Platformu ve benzerlerinden oluşmaktadır.

II. TÜRKİYE'DEKİ GÖNÜLLÜ ÇEVRE ÖRGÜTLERI ÜZERİNDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Bu çalışmada amaca dönük örneklem yöntemi uygulanmıştır. Bu yöntem, açık uçlu derinlemesine mülakat yoluyla gerçekleştirilmiştir. Bu yöntemin seçilme amacı; gönüllü çevre örgütlerinin çevre kavramına bakış açılarını, birbirleri ve hükümet ile ilişkilerini, çevre sorunlarının çözümü için önerdikleri politikaları detaylı bir şekilde açıklamaya yardımcı olmasındandır. Yapılan araştırmanın temelinde; Korumacı ve Radikal olarak ayrılan çeşitli çevre gönüllü örgütlerinin yapıları, işleyişleri, birbirleri ile ilişkileri, çevre sorunlarına bakış açıları, hükümet ile ilişkileri, önerdikleri çevre politikları, siyasal görüşleri ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Yine bu bölümde, sorulara verilen yanıtlar, ayrıntılı bir şekilde incelenerek, çevre örgütlerinin genel yapısı değerlendirilecektir. Sorular: Korumacı Çevrecilerden; Doğa Derneği, ÇEKÜL Vakfı ve TEMA Vakfı'na yöneltilmiştir. Bu Korumacı örgütlerin seçilme nedenleri arasında; çalışmanın yazarının bu örgütler ile daha önceki yıllarda çeşitli projelerde bir arada bulunmasından kaynaklanmaktadır. Radikal çevrecilerden ise; Greenpeace-Akdeniz, Yeşiller Partisi ve Ege Çevre ve Kültür Platformu seçilmiştir. Greenpeace-Akdeniz, çevreyi koruma adına ekotaj yöntemine başvurduğu ve bununla birlikte Türkiye gündeminde gerçekleştirmiş olduğu eylemler ile adını duyuran bir örgüt olduğu için seçilmiştir. Ege Çevre ve Kültür Platformu tezde ayrıntılı olarak değinilen Bergama hareketine öncülük ettiği ve radikal görüşleri ile çevre kavramını biçimlendirdiği için seçilmiştir. Bunun yanında; radikal yaklaşımları ile çevre korumayı temel alan bir parti olan Yeşiller Partisi, her ne kadar gönüllü çevre örgütü olarak değerlendirilmese de, yapmış olduğu eylemler ve savunduğu

politikalar doğrultusunda, radikal çevre örgütleri ile benzerlik göstermesinden dolayı, bu örgütler arasında incelenmiş ve seçilmiştir.

Seçilen gönüllü çevre örgütleri ile yapılması planlanan görüşmelerde,daha detaylı bilgi alabilmek amacıyla, örgütlerin üst düzey yöneticileri ile bilgi alışverişinde bulunulması planlanmıştır. Buna bağlı olarak da mülakata gidilmeden önce bu üst düzey yöneticiler ile iletişime geçilmiştir. Gerçekleştirilen iletişimler sonucunda Doğa Derneği'nden, Engin Yılmaz ile görüşülmüştür. Engin Yılmaz, 2010 yılından bu yana Doğa Derneği Politika Koordinatörü ve 2010 Ekim ayı itibari ile de Doğa Derneği Genel Müdür Vekili'dir. ÇEKÜL Vakfı'ndan Metin Sözen ile iletişime geçilmiştir. Metin Sözen, Vakfın kurucu başkanıdır. Prof. Dr. Metin Sözen'in yanı sıra, Emel Sarıgül ile görüşülmüştür. Emel Sarıgül, ÇEKÜL Vakfı 7 Ağaç Birimi'nde gönüllü olarak çalışmaktadır. TEMA Vakfı'ndan Ahet Şarkış ile görüşülmüştür. Ahet Şarkış, TEMA Vakfı'nda teşkilatlanma birim sorumlusu ve eğitmen olarak çalışmaktadır. Greenpeace Akdeniz'den Dr. Uygar Özesmi ile görüşülmüştür. Uygar Özesmi, Greenpeace Akdeniz Örgütü'nün genel direktörüdür. Yeşiller Partisi'nden Ümit Şahin ile görüşülmüştür. Ümit Şahin, 2008 tarihli Yeşiller Partisi'nin kurucuları ve eş sözcüleri arasındadır. Ege Çevre ve Kültür Platformu'ndan Avukat Senih Özay ile görüşülmüştür. Senih Özay EGEÇEP'nun üyelerindendir. Daha önceki zamanlarda da İzmir Bergama El Ele Hareketi ve Yeşiller Partisi'nde çeşitli görevlerde bulunmuştur. Özay'ın ardından "Biz Toprağı Bilirik" adlı kitabın yazarı Üstün Bilgen Reinart ile görüşülmüştür. EGEÇEP'nun üyelerinden olan Reinart, Bergama hareketi içerisinde de yer almış ve bu konuda çeşitli eserler vermiştir. En son olarak da Ertuğrul Barka ile iletişime geçilmiştir.

EGEÇEP'nun üyeleri arasından olan Barka, çevre sorunları, ekoloji kavramı ve çevre politikaları çerçevesinde yerel ve ulusal gazetelerde çeşitli yazılar yazmaktadır.

Örneklem yöntemi için hazırlanan sorular şu şekildedir.

1- Adınız- Soyadınız?

Üyesi olduğunuz veya onun için çeşitli çalışmalarda bulunduğunuz gönüllü çevre örgütünun adı nedir?

2- Üyesi olduğunuz gönüllü çevre örgütünda çalışmalarınızı temel olarak hangi alanda yoğunlaştırıyorsunuz?

3- Üyesi olduğunuz gönüllü çevre örgütünun amaçları nelerdir?

4- Üyesi olduğunuz gönüllü çevre örgütünun çalışmalarını hangi tür faaliyetlerde bulunarak gerçekleştiriyorsunuz?

5- Üyesi olduğunuz gönüllü çevre örgütü, "çevre sorunları" kavramını nasıl tariflemektedir?

6- Üyesi olduğunuz gönüllü çevre örgütünun, aynı amaçlı diğer örgütlenmelerle ilişkileri ne yöndedir?

7- Sizce çevre sorunlarının çözümünde nasıl bir örgütlenme türü daha başarılı olabilir?

8- Üyesi olduğunuz gönüllü çevre örgütünun hükümet ile ilişkileri ne yöndedir?

9- Hükümetin çevre sorunlarının çözümü için uygun gördüğü politikalara, gönüllü çevre örgütünun bakış açısı nasıldır? Hükümet ile bu anlamda bir ilişkiniz bulunmakta mıdır ve hükümetin çalışmalarını nasıl değerlendirirsiniz?

10- Üyesi olduğunuz gönüllü çevre örgütünun herhangi bir siyasal görüşe yakınlığı var mıdır?

11- Çevre sorunlarının çözüm yolu için önerdiğiniz politikalar nelerdir?

A. Gönüllü Çevre Örgütlerinin Amaçları, Çalışma Alanları ve Etkinlik Türleri

1. Doğa Derneği

Doğa Derneği'nden Engin Yılmaz ile yapılan görüşmeye göre; Doğa Derneği'nin genel amacı; su hakkı ve doğa hakkı, anayasal bir hakka dönüştürmektir. Bu yönde de hukuksal mücadele içinde yer almak, temel amaçlar arasındadır.

Doğa Derneği'nin genel olarak çalışma alanı; doğa-insan ayrımı, doğaya ilişkin algı olarak belirtilebilir. Bununla beraber Türkiye'deki su politikası üzerine yoğunlaşmak, doğa başlığında çeşitli eğitimler vermek, endemik türlerin yaşamlarını yörelerinde yürütebilmeleri adında projeler düzenlemek de, Doğa Derneği'nin temel çalışma alanları kapsamına girmektedir. Engin Yılmaz bu konuyu şu şekilde özetlemektedir:

> "Doğa Derneği gibi sivil toplum örgütleri, çevreyi koruma adına kısmi korumalar sağlayabilirdik, mikro düzeyde öneriler getirebilirdik. Ama çevre artık öyle bir duruma geldi ki, makro düzeyde öneriler getirmek durumundayız. Çünkü son zamanlarda artık çevre kavramının mikro değil, makro düzeyde bir sorun olduğu ortadadır".

Doğa Derneği etkinliklerini, su politikaları üzerinden yoğunlaştırmaktadır. Dernek, Türkiye'deki su politikalarını ve doğal tahribatı engellemek adına bir araya gelmiş insanlardan oluşan, Türkiye Su Meclisi'nin kurucuları arasındandır. Bu anlamda çeşitli projeler hazırlayarak, Türkiye'deki su politikalarının düzenlenmesini hedeflemektedir. Dernek, yerel düzeyde örgütlenmelere katılarak HES projelerinin durdurulması yönünde eylem girişimlerinde yer almaktadır. Bunun yanında, 2010

yılında hazırlanan ve onay beklenen "Tabiat ve Biyoçeşitlilik Koruma Kanunu Taslağı"na karşı çıkmak adına Çevre ve Orman Bakanlığı bünyesinde yer alan Çevre Komisyonun'da aktif rol üstlenmiştir. Dernek, ayrıca Nisan 2011'de yerelden bölgesele, bölgeselden ulusala HES projelerinin doğa tahribini önlemek adına gerçekleştirilmesi planlanan "Anadolu'yu Vermeyeceğiz" yürüşü içerisinde yer almayı planlamaktadır.

Doğa Derneği'nin çevre koruma amacıyla gerçekleştirmiş olduğu etkinlikler ayrıntılı bir biçimde bilgilendirme broşürlerinde ve Derneğin internet sayfasındaki verilerinde yer almaktadır[345].

2. ÇEKÜL Vakfı

ÇEKÜL Vakfı'ndan Emel Sarıgül ile yapılan görüşmeye göre; ÇEKÜL Vakfı, çalışmalarını; doğal kaynakları, tarihsel kültürel mirası ve insanı, bir bütün olarak ele alıp yürütmektedir. Bu durum ÇEKÜL Vakfı'nın vizyonu, kurucu başkanı Metin Sözen tarafından şöyle özetlenmektedir:

> "Kamuoyu duyarlılığını güçlendirerek, kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel değerlere ve kimliklere sahip çıkılmasını sağlamak…Bu varlıları özgün niteliğine dokunmadan, benzersiz kimliğini bozmadan ortaya çıkarmak, korumak, iyileştirmek, çağdaş bir anlayışla işlevlendirmek ve yaşatmak… Bir miras,bir belge olarak geleceğe güçlü aktarmak…".

ÇEKÜL Vakfı'nın genel amacı; Türkiye'nin 1950'li yıllardan bu yana karşı karşıya olduğu kültürel kimlik bunalımını ve çevre sorunları altında da ezilmeye başlayan dünyayı korumaktır. Bunun yanında, geçmişten günümüze ve geleceğe uzanan değerlere sahip çıkmak, çevre ve kültür öncelikli bir gündem oluşturmaktır.

[345] Doğa Derneği, <<http://www.dogadernegi.org>>, (9.3.2003).

ÇEKÜL Vakfı etkinliklerini, doğal ve kültürel çevreyi korumak adına, kent-havza-bölge-ülke ölçeğinde projeler geliştirmekte ve uygulamaktadır. Vakıf, projelerini hayata geçirirken, toplumun tüm kesimlerinin ortak bir amaç doğrultusunda ve güçbirliği içinde katılımlarına öncülük etmekte, bu kesimler arasındaki eşgüdümü sağlamaktadır. Bir başka deyişle, kamu-yerel-sivil-özel birlikteliğine öncelik vermektedir.

ÇEKÜL'nın çevre koruma amacıyla gerçekleştirmiş olduğu etkinlikler ayrıntılı bir biçimde bilgilendirme broşürlerinde ve vakfın internet sayfasındaki verilerinde yer almaktadır[346].

3. TEMA Vakfı

TEMA Vakfı'ndan Ahet Şarkış ile yapılan görüşmede vardığımız sonuç şudur ki, TEMA Vakfı, çalışmalarını genel olarak eğitim alanında yoğunlaştırmaktadır. Vakfın temel hedefi; eğitim çalışmalarına ağırlık vererek, kamuoyu oluşturmaktır. TEMA Vakfı'na göre; erozyon ile kaybolan toprak bilincini halka, eğitim yoluyla kazandırmak, temel amaçlardan biridir. Vakıf, okul öncesi, ilköğretim, lise ve üniversite öğrencilerine eğitimi, öncelikli bir etkinlik alanı olarak bilmiştir. Eğitimde üzerinde durulan konular genel olarak; toprağın korunması ve yeşillendirilmesi, suyun korunması ve bilinçli kullanılması, çevrenin temiz tutulması ve kirletilmemesi, şeklinde konu başlıklarından oluşmaktadır.

TEMA Vakfı'nın amacı; insan kaynaklı erozyona karşı kamuoyu oluşturmaktır. Bu noktada da ise insanları eğiterek; çevre bilincini aşılamak, çevre

[346] **Birlikte 20. yıl**, Çekül Vakfı, İstanbul, 2010, s. 8-48.

kültürünü öğretmek ve çevre farkındalığı yaratmak Vakfın amaçları doğrultusundadır.

TEMA Vakfı, yapılan görüşmeye göre etkinliklerini, eğitim üzerinden yoğunlaştırmaktadır. Bunun yanında, eğitime katkı sağlamak amacıyla, küçük, örneklendirme projeleri hazırlayarak, toplumu bilinçlendirmeye davet etmektedir. Hazırlanan projelerin gönüllü projeler olduğunu belirten Ahet Şarkış, 2010 yılında Vakıf tarafından düzenlenen "Her Öğrenciye Bir Fidan Kampanyası" projesininin de bu amaçlı bir çalışma olduğunu belirtmektedir.

TEMA Vakfı'nın çevre koruma amacıyla gerçekleştirmiş olduğu etkinlikler ayrıntılı bir biçimde bilgilendirme broşürlerinde ve vakfın internet sayfasındaki verilerinde yer almaktadır[347].

4. Greenpeace-Akdeniz

Greenpeace-Akdeniz'den Dr. Uygar Özesmi ile yapılan görüşme sonucunda, Greenpeace-Akdeniz, çalışma alanını iki düzeyde yoğunlaştırmaktadır. Bunlardan ilki; iklim değişikliği, diğeri ise; Akdeniz'in korunmasıdır. Bununla birlikte iklim değişkliği altında üç adet çalışma programı bulunmaktadır. Bunlar; Kömür Karşıtı Kampanya, Nükleer Karşıtı Kampanya ve Enerji Devrimi için Geliştirilen Kampanya'dır. İklim değişikliği altında geliştirilen üç adet çalışma programını Uygar Özesmi, şöyle açıklamaktadır:

> "İklim değişikliği altında birinci çalışma alanımız, Kömür Karşıtı Kampanya'dır. Çünkü iklim değişikliğinin başlıca nedeni, kömürlü termik santrallerdir. Dolayısıyla enerji devrimi seneryolarımıza göre; artık Türkiye'de hiç bir yeni kömürlü termik santralin yapılmaması gerekiyor. Onun için kömüre karşı kampanya yürütüyoruz. İkincisi, Anti-Nükleer yani nükleer karşıtı kampanya. Nükleer karşıtı kampanyayı yürütmemizin

[347] Tema Vakfı, <<http://www.tema.org.tr>> ,(2.9.2003).

> nedeni ise; bütün çevresel zararlarının ve ekonomik mantıksızlığının yanı sıra, fiyatının çok pahalı olması ve içerdiği bütün çevresel ve sağlık risklerinin yanı sıra, yenilenebilir enerji kaynakları ve enerji verimliliği yatırımlarının önündeki en büyük engel oluşu. İklim değişikliğinde diğer bir alan ise; enerji devrimi senaryosu. Türkiye'de sürdürülebilir bir enerji yol haritasının çizilmesi ve uygulanması için enerji devriminin hayata geçirilerek, yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği konusunda gerekli adımların atılması için kampanya yürütüyoruz".

Greenpeace-Akdeniz çalışma alanlarından diğeri Akdeniz'in korunmasıdır. Akdeniz'in Korunması konusunda ise sürdürülebilir bir balıkçılığın ve koruma altında olan deniz rezervlerinin kurulması için kampanyalar ve çalışmalar yürütmektedir.

Yapılan görüşme sonucunda, Greenpeace-Akdeniz'in temel amacı; yeşil ve barış dolu bir dünya yaratmak için önerdikleri politikaların hayata geçirilmesi ve uygulanması için gerekli olan kampanya çalışmalarını yürütmek ve çevre suçlarına karşı doğrudan eylemler gerçekleştirmektir.

Greenpeace-Akdeniz etkinlik türlerini kampanyalar ve eylemler aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Yapılan görüşme sonucunda kampanyaların ve eylemlerin şu süreçlerden oluştuğu gözlemlenmektedir: Araştırma, belgeleme, aydınlatma, kamuoyu oluşturma, çevre suçlarına karşı durma, çözümler üretme ve bu çözümlerin hayata geçmesi için örnekler oluşturma, gerekli hukuki ve politik kararların alınmasını sağlama, ardından da bunların uygulandığını takip etme.

Greenpeace-Akdeniz'in çevre koruma amacıyla gerçekleştirmiş olduğu etkinlikler ayrıntılı bir biçimde bilgilendirme broşürlerinde ve vakfın internet sayfasındaki verilerinde yer almaktadır[348].

[348] Greenpeace, <<http://www.greenpeace.org/turkey/about/history>>, (07.08.2005).

5. Yeşiller Partisi

Yeşiller Partisi kurucularından olan Ümit Şahin ile yapılan görüşmeye dayanarak, Yeşiller Partisi, genel olarak çalışma alanını; çevrecilik, doğanın korunması, enerji politikaları, tarım, ekolojik yaşam, iklim değişikliği, nükleer enerjiye karşı mücadele olarak belirlemiştir.

Siyasal bir parti olan Yeşiller Partisi'nden Ümit Şahin'e göre Yeşiller Partisi'nin amacı; siyaset alanında iktidar sahibi olmaktır. İktidar da olmasalarda temel amaçlarının, siyasal alanda çevre adına mücadele etmek olduğudur. Ümit Şahin'in bu konudaki yorumu şu şekildedir:

> Bütün siyasi partiler gibi Yeşil Parti'nin amacı da iktidar olmaktır. Şu aşamada ülkenin bütün temsili mekanizmalarında, parlamentolarında, yerel yönetimlerinde yer alacak temsilcilerin seçilmelerini sağlamaktır. Ancak Türkiye'de demokratik bir siyasi sistem olmadığı için demokratik bir algılayış geliştikten sonra, mesela genel seçimlerde %10 barajı kaldırıldıktan sonra siyasi partiler yasası değiştirildikten sonra, yeni bir Anayasa düzenlendikten sonra, Yeşiller Partisi gerçek anlamda parti olarak görevini yapmaya başlıyacaktır. Ama bunun dışında yine bütün dünyada Yeşiller iki ayaklı bir harekettir. Bir ayakları parlamentodadır (girebildikleri zaman), bir ayakları da her zaman sokaktadır. Yani biz de öyleyiz. Ama bunun yanında, bizim için sokak her zaman içinde olabileceğimiz bir yerdir. Sokakta insanların arasında mücadele etmek, kampanyalar örgütlemek ve bu şekilde yeşil düşünceyi yaymak, ekolojik bilinci yaymak, ekolojik yaşam algısını yaymak bunların hepsi bizim amacımızdır.

Yapılan görüşme sonrasında Yeşiller Partisi'nin etkinlik türlerinin, toplantılar, konferanslar düzenleyerek, Yeşil Gazete'yi çıkartmak olduğu görülür. Çeşitli yerlerde çevrenin korunması amacıyla yazılar yayınlamak, kampanyalar yapmak, birtakım çevre platformlarıyla iş birliği içerisine girmek, olarak belirlenmiştir. Bu platformlara örnek olarak da "Nükleer Karşıtı Platform" ve "GDO'ya Hayır Platformu" verilmiştir. Bunun yanında, Doğa Derneği gibi "Tabiat ve Biyoçeşitlilik Koruma Kanunu Taslağı"na karşı çıkmak adına Çevre ve Orman Bakanlığı bünyesinde oluşan Çevre Komisyonun'da yer almışlardır.

Yeşiller Partisi'nin çevre koruma amacıyla gerçekleştirmiş olduğu etkinlikler ayrıntılı bir biçimde bilgilendirme broşürlerinde ve vakfın internet sayfasındaki verilerinde yer almaktadır[349].

6. EGEÇEP

Avukat Senih Özay, Ertuğrul Barka ve Üstün Bilgen Reinart ile yapılan görüşmelere dayanarak, "yereldeki çevresel ve ekolojik sorunlara karşı direnen oluşumların gönüllü birlikteliği ve merkezileşmesiyle oluşan" EGEÇEP çalışma alanını; doğa koruma ve doğa adına mücadele etmek olarak belirlemiştir.

Yapılan görüşmeler sonrasında, EGEÇEP'in genel amaçları; "doğayı ve insanı her türlü hoyratlıktan korumak", "sürdürülebilir kalkınma politikalarına karşı, yaşamın sürdürülebilirliğni savunmaktır".

Platform'un etkinlik türlerinin, şunlardan oluştuğunu söyleyebiliriz: "Uluslararası paralel örgütlerle dayanışma, sivil itaatsizlikler denemeleri, seçimlerde oy esirgeme, bileşenlerin gereksinim ve istemlerine göre hukuksal ve teknik destek sağlama, paneller, konferanslar, halkı bilgilendirme toplantıları ve söyleşiler düzenleme".

EGEÇEP'nun çevre koruma amacıyla gerçekleştirmiş olduğu etkinlikler ayrıntılı bir biçimde bilgilendirme broşürlerinde ve vakfın internet sayfasındaki verilerinde yer almaktadır[350].

Gönüllü çevre örgütlerinin amaçları, çalışma alanları ve etkinlik türlerini belirlemek amacıya Korumacı ve Radikal örgütlere yöneltilen sorular doğrultusunda,

[349] Yeşiller Partisi, http://www.yesiller.org/, (17.7.2008).
[350] EGEÇEP, http://www.egecep.org.tr/ (8.12.2009).

genel olarak Korumacı ve Radikal Çevre Örgüteri, genel amaçlarını çevre koruma olarak belirtmektedirler. Bunun yanında, Korumacılar, çevreyi koruma amacıyla yürüttüğü etkinlikleri, Radikallere göre daha yumuşak, hükümeti karşılarına almayan yöntemlerle gerçekleştirdikleri gözlemlenmektedir. Radikaller ise genel olarak, seslerini duyurabilmek amacıyla, gerektiği yerde hükümeti karşılarına alarak, ekotaj yöntemlerini benimseyerek eylemlerini, Korumacılardan farklı olarak gerçekleştirdikleri gözlemlenmektedir. Bu farklılıklar da Korumacı ve Radikaller arasındaki ayrımları gözler önüne sermektedir.

B. Gönüllü Çevre Örgütlerinin Diğer Çevre Örgütleri ile İlişkileri

1. Doğa Derneği

Doğa Derneği gerektiği yerlerde diğer örgütlenmeler ile işbirliğine gidildiğini vurgulamaktadır. Bunu en yalın biçimde, "Tabiat ve Biyoçeşitlilik Koruma Kanunu Taslağı" na karşı çıkmak amacıyla oluşturulan Tabiat Kanunu İzleme Girişimi'nde görüldüğünü belirtmektedir. Ayrıca, eski zamanlara göre daha rahat işbirliği içerisine girdiklerini; ancak zaman zaman da olsa aynı amaçlı, fakat farklı düşünce sahibi olan gönüllü çevre örgütlerinin bir araya gelmekte zorlandığını belirtmektedir. Bu düşüncelerini de şu sözler ile ifade etmektedir:

> Gerektiği yerlerde diğer örgütlenmeler ile görüşüp, bilgi alışverişinde bulunuyoruz. Mesela son olarak Alakır için düzenlenmesi planan bir paydaş toplantı da ilk davet bize Greenpeace'ten geldi. Ardından biz hemen WWF ve TEMA ile bu durumu paylaştık. Mart 2011'de toplantı da hep birlikte bir araya gelinecek. Eskiye göre çok daha iyi anlaşıyoruz. Ancak bazı zamanlarda da sorunlar çıkmıyor değil. Bu yüzden içimizde herkesin bir arada yer aldığı toplantılara dair korkularımız var. Bunu bizi düşündürmeye iten sebep de; evet, herkes aynı amaçta, herkes çevreyi korumak ve gelecek nesillere onu en doğru şekilde aktarmak istiyor; ama gelin görün ki bir araya gelindiğinde olay hiç de böyle bir düzen sergilemiyor. Kendi örgütlenmeleri içerisinde bile sorun yaşayan örgütler, ki biz de buna dahiliz, bir diğerine kendi görüşünü benimsetmeye çalışıyor. Toplantılar mutlaka olaylı sonuçlanıyor. Bir araya gelmekte, beraber hareket etmekte zorlanıyoruz.

Doğa Derneği'nden Engin Yılmaz'ın örgütlenme konusundaki önerisi ise şöyledir:

> Yerelden, bölgesele, bölgeselden ulusala tek bir çatı etrafında toplanmak gerekmektedir. Aynı amaçlı örgütler, hedeflerini gerçekleştirmek için bir araya gelmeyi bilmeleri lazımdır. Renkli, fakat aynı dünyanın insanları tek bir ağızdan aynı sloganı atmalıdır.

2. ÇEKÜL Vakfı

Yapılan görüşmeler sonucunda ÇEKÜL Vakfı; uzmanlık alanları farklı da olsa aynı amaca hizmet eden sivil toplum örgütlerinin dayanışma ile faaliyetlerini yürütmetlerinin daha doğru olacağını savunmaktadır. Bu nedenle, benzer amaçlı diğer örgütlenmelerle zaman zaman bir araya geldiklerini söylemektedir. Özellikle "3. Köprü Yerine Yaşam Platformu" ile ortak zeminde çalışmalarını sürdürdüklerini belirtmiştir. Bunun yanında, Tabiat Kanunu İzleme Girişimi, Anadoluyu Vermeyeceğiz Grubu,Türkiye Su Melisi gibi belirli çalışma gruplarının da aralarında yer aldığını vurgulamıştır.

ÇEKÜL Vakfı'ndan Emel Sarıgül'ün örgütlenmelere ilişkin önerisi de şu şekildedir:

> Toplum yararına faaliyetlerde bulunarak, bu yönde kamuoyu oluşturmak en önemli amaç olmalıdır. ÇEKÜL Vakfı da sorunları ancak çözümüne katılarak ve çoğulculuk-katılımcılık kültürünü geliştirerek çözebileceği inancındadır. Bu nedenle Vakıf kent-havza-bölge-ülke ölçeğinde şekillenmektedir. Yerel halkı bilinçlendirmeden ve koruma duygusunu harekete geçirmeden elde edilecek başarının kalıcı olmayacağını düşünülmektedir.

3. TEMA Vakfı

TEMA Vakfı gerektiği yerlerde diğer çevre örgütleri ile işbirliğine girdiğini belirtmektedir. Ama bunu ifade ederken, bir araya gelmekte güçlük çektiklerinin altını da çizmektedir. Yeşiller Partisi ve Greenpeace ile ilişkileri sorulduğunda Ahet Şarkış, apolitik olan TEMA'nın siyasal görüşe sahip diğer örgütler ile bir araya gelmekte zorlandıklarını belirtmekte ve bunu da şu cümleler ile ifade etmektedir:

> Greenpeace ve Yeşiller Partisi olayı politik yönde geliştirmezler ise, onlar ile ilişkilerimiz gayet iyi olucak. Mesela biz Yeşiller ile Haliç'in kirliliğine karşı Karaköy'de eylem yapmaya kalktık. Ama görün bakın ki ne yaptılar; onlar eylemi politik yöne doğru çekmeye çalıştılar. Greenpeace'de bu ve benzeri durumları farklı eylem tarzları gerçekleştirerek protesto etmeye başladılar. Kendilerini ağaçlara bağlamak, zincirlemek gibi. Bu eylemler bizim amaçlarımız dışında. Sabote etmek böyle olmamalı. Biz de bu bilinçle TEMA olarak eylemden geri çekilme kararı aldık.

TEMA Vakfi'ndan Ahet Şarkış'ın örgütlenmelere ilişkin önerisi şu şekildedir:

> Türkiye'de çevre sorunlaını yaratan insanların başta eğitilmesi şarttır. Bir araya gelmek en önemli unsur olmalıdır. Aynı amaçlı örgütlenmeler ile hep beraber yürümek, çevre sorununlarının çözüm yollarında TEMA Vakfı'nın önerdiği politikalar arasındandır. Ama günümüz koşullarında herkesin kendi fikrini benimsetmeye çalıştığı bir savaş ortamında aynı amaçlı örgütlenmeleri tek bir çatı altında toplaması çok zordur.

4. Greenpeace-Akdeniz

Greenpeace-Akdeniz'den Uygar Özesmi özellikle kendi projeleri ile ilgilenen diğer örgütlenmeler ile ilişkilerinin iyi olduğunu belirtmiştir. Diğer gönüllü çevre örgütleri ile bir araya gelmede bazı zamanlarda sorunlar yaşandığını vurgulamaktadır. Ama Tabiatı Koruma Kanunu'nu İzleme Girişimi'nde hep beraber aynı amaç için savaştıklarının, altını çizmektedir. Yeşiller Partisi ile sık sık iletişimde olduklarını belirtirken, çevre sorunlarına yönelik çeşitli eylem girişimlerinde

bulunduklarını da söylemiştir. Özellikle Greenpeace-Akdeniz'in işbirliği içerisinde olduğu örgütler, Balık Boyları ile ilgili kampanyaslarda adını duyuran "Fikir Sahibi Damaklar"(Slow Food Convivium), GDO'ya Hayır ve Nükleer Karşıtı Platform, bunların yanında CIVICUS "Vatandaş Katılımı İçin Dünya Çapında İttifak" (Worldwide Alliance for Citizen Participation) şemsiye örgütünde de üye oldukları ve Uluslararası Sivil Toplum Örgütleri Bildirgesi (INGO Charter)'ne de imza atmış olduklarını belirtmektedir.

Greenpeace-Akdeniz'den Uygar Özesmi'nin örgütlenmelere ilişkin önerisi şu şekildedir:

> Bunun için her türlü örgüte ve her türlü örgütlenme türüne ihtiyaç vardır. Biri diğerinden daha üstün veya daha iyidir denilmemelidir. Ancak tabandan güç almayan ve sadece elit bir kesme hitab eden veya sınırlı bir kitlenin desteğini almış örgütlenmelerin başarılı olması çok daha zordur. Bunun için tabana yayılmış ve gücünü tabandan alan örgütlenmelerin daha başarılı olduğunu söylenebilir. Ama bu politika üreten, az sayılı üyesi olan da düşünce grupları da olmayacak anlamına gelmemelidir. Her türlü örgütlenmeye ihtiyaç vardır. Hepsinin var olması gerekmektedir.

5. Yeşiller Partisi

Yeşiller Partisi de gerektiği yerlerde diğer çevre örgütleri ile işbirliği içerisinde olduğunu vurgulamaktadır. Örnek olarak da, Nükleer Karşıtı Platform, GDO'ya Hayır Platformu'nu göstermektedir. Bunun yanında, HES'ler ile ilgili mücadelelere destek verdiklerini açıklamaktadır. En son olarak 2010 yılı Temmuz ayında Greenpeace ve Küresel Eylem Grubu ile birlikte Meclis önünde Nükleer Karşıtı Eylem yaptıklarını vurgularken, Greenpeace-Akdeniz ile birlikte çeşitli ortak eylemler düzenlediklerini belirtmektedir. Diğer çevreci örgütler ile ilişkilerinin daha sınırlı olduğunu vurgulayan Ümit Şahin, bu görüşünü şu sözleri ile dile getirmektedir:

> Diğer çevreci örgütler ile ilişkilerimiz var ama sınırlı. Örnek vermek gerekirse, mesela bir rapor yazmak, politika belgesi hazırlamak, yani böyle bir çalışma yaparken ya da bir kampanya düzenlerken diğer sizin de adlandırdığınız gibi Korumacı Çevre Örgütleri ile yardımlaştığımız oluyor. En son mesela şu anda Ekolojik Anayasa Girişimi olarak bir şey öneriliyor. Ekolojik Anayasa Girişimi için WWF'i, TEMA'yı, Doğa Derneği'ni davet ettik. WWF toplantımıza katıldı. Yani bu tür iş birliklerimiz oluyor. "3. Köprü İçin 2 Milyon İstanbul Kampanyası"nda yine biz örgütledik onları. Tabi bu arada onların yaptıkları çeşitli faaliyetlere biz katılıyoruz. Yani hiç yok değil, ama hani özellikle böyle TEMA gibi büyük daha apolitik çevreci örgütlerle daha sınırlı ilişkilerimiz var. Tabi koruma girişimi için de birlikteyiz. Bu da şu demek oluyor ki Tabiatını Koruma Yasası'na (yeni yasa taslağı) karşı birlikteyiz.

Yeşiller Partisi'nden Ümit Şahin'in örgütlenmelere ilişkin önerisi şu şekildedir:

> Türkiye'de partileşmenin yeri ayrıdır. Yeşiller Partisi'nce en önemlisi, tabana dayalı küçük örgütlenmelerin ağ şeklinde örgütlendiği bir sistemdir. Uygun olan sistem budur ve Dünyada da bu böyledir. Büyük tepeden örgütlenme tarzı yapılar değil, tabandan gelişen, küçük, kendini yöneten, doğrudan demokrasi örneğiyle işleyen örgütlenmeler ve bunların sürekli yatay bir ağ içinde bir arada çalışması, deneyim paylaşması ve gerektiğinde güçlerini birleştirerek büyük bir harekete dönüşmesidir. Siyasetin, bu düzeneğin içinde değil, zemininde olması gerekmektedir. Siyasi parti olarak da bizim bunların siyasi temsilcili olmamız lazımdır.

6. EGEÇEP

EGEÇEP, diğer gönüllü çevre örgütleri ile ilişkilerinin zayıf olduğunu belirtmektedir. Avukat Senih Özay bu ilişkilerini, şu düşüncelerini dile getirerek vurgulamaktadır: "Koordinasyona merkezi olamayan şefliklere pek yüz vermiyoruz. Önemli bulmuyoruz. Otonom gelişmeler, her yöre sorununa o yörenin sahip çıkmasını savunuyor ve militanlık iharcını yanlı buluyoruz". Üstün Bilgen Reinart ise bu görüşünü şu şekilde ifade etmektedir:

> Ne yazik ki, adına "çevre örgütü" diyen, ancak şirketlerin işlerini kolaylaştırmak için var olanlar piyasada çok fazla. Eger sözünü ettiğiniz diğer örgütler, yaşamı yok eden kurum ve şirketlerin göz boyama örgütleri değilse iş birliği içinde oluyoruz. Özellikle Bergama hareketinde bir arada buldunduk. Ancak, maalesef ki bu iş birliğinin geniş yankılar uyandırdığını düşünmüyoruz. O yüzden ilişkilerimiz çok da sağlam diyemeyiz.

EGEÇEP'ndan Ertuğrul Barka'nın örgütlenmelere ilişkin önerisi şöyledir:

> Çevresel sorunların çok büyük bir kısmı, "kalkınmanın sürdürülmesi" sömürgeci politikalarının ürünüdürler. Bu nedenle, mücadelenin sadece gönüllü ve salt çevresel konularla uğraşan örgütlerce başarıya ulaştırılması mümkün değildir. Çevresel örgütler, uzmanlık bilgilerini, siyasal örgütlere aktarabilecek yapıda olmalıdırlar, siyaseten, "yaşamın sürüdürülmesin"nden yana olan siyasal partilerle birlikte hareket etmelidirler. Bu örgütlenmeler geniş çaplı ve büyük olmalıdır.

Gönüllü çevre örgütlerinin diğer çevre örgütleri ile ilişkilerini belirlemek amacıyla Korumacı ve Radikal Çevre Örgütlere yöneltilen sorular doğrultusunda, genel olarak örgütlerin, kendileri ile aynı görüşlere sahip olan diğer çevre örgütleri ile iyi ilişkilerde oldukları gözlemlenmektedir. Bunun yanında da 2 örgüt türü de, çevreyi koruma adına bütün çevre örgütlerinin bir araya gelme amacıyla çeşitli girişimlerde bulunması yönünde ortak görüş bildirmektedirler.

Korumacılar, aynı amaçlı; fakat siyasi görüşlerini etkinlik türlerine yansıtan Radikal örgütler ile ilişkilerinin eski dönemlere göre daha iyi olduğunu belirtirlerken, bir araya gelme uğraşlarında Radikal örgütlerin keskin tavırlarının olumsuz yönlerinden şikayetçidirler. Çevreyi siyasetin gündemine taşımak isteyen Radikaller ise, Korumacıları daha çok hükümetin arkasında yer aldıkları gerekçesinden eleştirmektedirler, siyasi görüşü olmayan Korumacıların ve bir araya gelmedeki zorluğun bu amaçlı olduğunu dile getirmektedirler.

C. Gönüllü Çevre Örgütlerinin Hükümet ile İlişkileri

1. Doğa Derneği

Doğa Derneği'ne hükümet ile olan ilişkileri sorulduğunda, Dernek AKP, CHP (Cumhuriyet Halk Partisi), MHP (Milliyetçi Hareket Partisi) veya diğer partiler ile hiç bir ilişkisi bulunmadığını belirtmiştir. Çevre politikaları bağlamında MHP'nin diğer partilere göre daha duyarlı olduğunu belirten Dernek, apolitik bakış açısıyla siyasetten uzak bir tutumu benimsediğinin de altını çizmektedir. Doğa Derneği,

hükümet ile olan ilişkisinde tek muhataplarının Çevre ve Orman Bakanlığı olduğunu söylemektedir. Stratejik davrandıklarını belirten Doğa Derneği, Çevre ve Orman Bakanlığı ile kimi zaman yakın, kimi zaman da soğuk bir ilişki kurduklarını şu sözleriyle dile getirmektedir:

> Biz apolitiğiz. Gene belirtiyorum biz stratejik davranıyoruz. Öyle de davranmak zorundayız. Bu stratejide de Çevre ve Orman Bakanlığı üzerindeyiz. Muhatabbımız onlar. Kimi zaman yakın ilişki, kimi zaman da soğuk savaş var aramızda. Projelerimizi gerçekleştirmek için Bakanlığın onayı gerekmektedir. Biz onların onayını almadan hareket edemeyiz. Bu da bizi sınırlandıran bir durum. O yüzden devlet ile kötü olmak bizim alehimize. Ama özellikle son 1 yıldır esas muhattap örgütümuz olan Çevre Orman Bakanlığı'nı karşımıza alıyoruz. Bu da şöyle açıklanabilir: şu anda Çevre Orman Bakanı olan kişi, eski DSİ Genel Müdürü'dür. Kendisi bakan olduktan sonra, DSİ'yi de bakanlığa kattı ve DSİ şu anda bütün bakanlığı yuttu. Bununla beraber, misyonu çevre koruması olan bir kurum içine, amacı yatırım olan bir kurum girdi ve bir çıkar çatışması oluştu. Kurumsal çıkar çatışması ile yatırım süreci kazanıldı. Bu yüzden sunulan her projeye yatırım gözü ile bakıldı. Önerdiğimiz birçok proje bize geri döndü. Doğanın korunması, yatırım faaliyetleri ile göz ardı edildi.

Doğa Derneği'ne hükümetin çevre sorunları için önerdiği politikaları nasıl değerlendirdikleri sorulduğunda Dernek, Dünyanın ve Türkiye'nin siyasal görüşü ne yönde olursa olsun, temel yaşama ilişkin ana soru; "çevreyi nasıl koruyacağımızdır?" yönündedir. Dernek, Türkiye'nin dar bir Çevre Kanunu'na sahip olduğunu belirtirken, muhatap örgüt olan Çevre ve Orman Bakanlığı'nın genel olarak yatırıma ilişkin kararlarla ilgilendiğini belirtmektedir. Yani kısacası çevre korumasına ilişkin süreci, algılayışta bir hata olarak değerlendirmekte ve şöyle demektedir:.

> Çevre ve Orman Bakanı Enerji Bakanı'ndan daha ateşli ve hevesli. Şu anda otuz dokuz tane davada, HES'lerin aleyhinde sonuç çıkmasına rağmen, şirketler faaliyetlerin devam etmektedirler ve bu direnmelerini de Çevre ve Orman Bakanlığı'ndan aldıkları destekle yürütmektedirler. AB Mevzuatını desteklerken, ona uyum sürecinde sadece yakıp yıkıyoruz. Sivil toplum örgütü olarak çevre adına yapabileceğimiz birkaç tane şey var. Bunlardan biri hukuki yollara başvurmaktır. Hukuki yollara başvurmak Türkiye'de git gide zorlaşmaya başlamıştır. Çünkü her bilirkişi 12.000-15.000TL gibi rakamlar karşılığında işlerini sürdürmektedir. Bilirkişi heyeti paraları arttırıldı. Bunun yanında, Çevre ve Orman Bakanlığı başka bir atağa geçti. Mevzuat değiştirmeye başladı. Hem koruma statülerini kaldırmak, hem diğer kanunlarda ve yönetmeliklerde değişiklikler yapmak gibi. Gündem de tartışılan en son

> konuda Tabiat ve Biyoçeşitliliği Koruma Kanunu Taslağı ile ilgili. Komisyonlara katılıyoruz bunun için. Karşı çıktığımızı belirtiyoruz, ama bize kimse kulak asmıyor.

2. ÇEKÜL Vakfı

ÇEKÜL Vakfı, hiçbir siyasal güç, devlet kurumu ya da sermaye grubuna bağlı olarak çalışmakta olmadığını belirtirken, hükümet ile olan ilişkisini kamu-yerel-sivil özel birlikteliği kapsamında yürütmekte olduğunu söylemektedir. Vakfa devletin çevre sorunları için önerdiği politikaları nasıl değerlendirdikleri sorulduğunda, Emel Sarıgül'e göre devlet; çevre sorunlarına ilişkin olarak doğru adımları atmamaktadır. Yatırıma yönelik olarak belirlenen politikalar, çevre sorunlarının oluşumunu hızlandırmaktadır. Emel Sarıgül'e göre bu durum şöyle özetlenmektedir:

> ÇEKÜL'ün vakıf olarak her şeye muhalif, aktivist bir yapısı yok. Gelişmelere daha rasyonel ve çözüm odaklı bakıyoruz. Çevre sorunlarına çözüm bulmak amacıyla ortaya konulan önerilerin; sürdürülebilirliği sağlayan, içinde bulunulan yüzyılın koşullarını görmezden gelmeyen koruma öncelikli olması gerektiğini savunuyoruz. Özellikle şu zamanlarda Hükümet, çevreyi zengin kaynakları ile yeni bir ekonomik atılım mecrası olarak görürken, sömürüye oldukça açık ve çıkarılması planlanan yasalarla korunmasız bir duruma sokmaktadır.

3. TEMA Vakfı

Hiç bir siyasal görüşe yakınlığı olmadığını, herkes ile aynı mesafede olduğunu belirten TEMA Vakfı; tek politikasının, geniş bir kamuoyu oluşturmak olduğunu vurgulamıştır. Hükümet ile olan ilişkileri sorulduğunda, Vakıf, muhataplarının başta Çevre ve Orman Bakanlığı, Çevre İl ve İlçe Müdürlükleri, Milli Eğitim Bakanlığı ve Tarım Bakanlığı olduğunu söylemiştir. Devlet ile olan ilişkilerinin genel anlamda iyi olduğunu belirten Vakıf, çevreye karşı suç işlendiğinde de onlara karşı durduğunu da belirtmiştir. Bu durumu Ahet Şarkış şu sözleriyle ifade etmiştir:

> Çevre ile ilgili olumlu kararları takdir etmeyi, olumsuz kararlara da karşı çıkmayı biliriz. Mesela bizim HES'lere bakış açımız şu şekildedir. Türkiye'nin enerjiye ihtiyacı var. Kalkınmaya ihtiyacımız var. Ama bizim hedefimiz çevreyi bozmamak. Biz HES'lere karşı değiliz. O suyun boşa akmaması lazım. Ancak bunun çevre bilinci ile gerçekleştirilmesi lazım. Önüne geleni kırıp yıkmak ile bu iş olmaz. Eğer hükümet bu süre zarfında bunun tedbirini alır, amaçlarını çevre kavramını düşünerek gerçekleştirir ise; buna bir lafımız olmaz. Ancak, Türkiye'de durum bu şekilde gerçekleştirilmiyor. Duyarsız bir tavırla, çevre yıkılarak, enerji elde edilmeye çalışılıyor. İşte biz böyle bir duruma karşı çıkıyoruz. HES yapmak bu değildir. Mesela bugün bir Keban Barajı'nın yapımında iki adet canlı türü, bu bilinçsizlik ile yok oldu. Keban Barajı'na örülen duvar, Caner türü balık türünün yok olmasına sebep oldu.

TEMA Vakfı, hükümetin çevre sorunları için önerdiği politikaları onaylamadığını belirtirken; devletin çevreye dayalı, çevreyi temel alan bir politikası bulunmadığını da düşünmektedir. Vakıf, bu düşüncesini şu şekilde ifade etmektedir:

> Hükümet herhangi bir çevre politakası üretmiyor. Biz onlara TEMA olarak zorlayıcı olmak istiyoruz. Hükümet, yıkıcı davranıyor ve bunun altında yatan temel sebebi de, çevre bilincinin olmayış olarak görüyoruz. Enerji üretmek adına, tabiatı mahvetmeyi kimi zaman tercih ediyorlar. Çünkü, çevre öğesi nedir, nasıl korunur, bunun bilincinde değiller.

4. Greenpeace-Akdeniz

Sol görüşe daha çok yakınlığı bulunduğunu, kapitalist sistem ile çevre sorunlarının önlenemeyeceğini vurgulayan Greenpeace-Akdeniz; devlet ile olan ilişkilerinde, diyaloğa açık olduklarını ve ilişkilerini çok iyi olmasa da bir şekilde sürdürdüklerini belirtmektedir. Hükümet ile olan ilişkilerinde, yeri geldiği zaman takdirkâr**,** yeri geldiği zaman da karşılarında durmayı misyon edinen Greenpeace-Akdeniz'den Uygar Özesmi, bu düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir:

> Hükümet, politikalarında çevreye karşı suç işlediği ve bunun ile ilgili gerekli önlemleri almadığı takdirde karşılarında da bizi bulurlar. Doğru yaptıklarını övmeye, yanlış yaptıklarını da afişe etmeye, ortaya koymaya her zaman için varız ve bunu yapıyoruz. Yani bizim yaptığımız, temelde hükümet ile olan ilişkimizde onların başarılı ve doğru yaptıklarını ve yanlış yaptıklarını ortaya koymak.

Hükümetin çevre sorunları için önerdikleri politikların uygulanmasını, Greenpeace-Akdeniz başarısız bulmaktadır. Bu durumu Uygar Özesmi şu şekilde ifade etmektedir:

> Çevre sorunlarının çözümüne ilişkin politikları hükümet ortaya koyduğu zaman, biz bunlara her zaman için destek olup, bunları da takdir etmesini de biliriz. Ancak maalesef şu andaki hükümet ve geçmiş hükümetlerin de çevre sorunlarının çözümüne ilişkin politikaları zayıf, çevre sorunlarını yaratan politikalar ise mevcut ve çok daha güçlü. Dolayısıyla bizim arzu ettiğimiz şey; çevre politikası diye bir şeyin var olmasından ziyade, çevre anlayışının bütün politikalar içerisinde var olması ve buna göre şekillendirilmesi.

5. Yeşiller Partisi

Kapitalist sistemin karşısında olan Yeşiller Partisi siyasal görüşünü "yeşil ve ekolojist" olarak belirtirken, sol görüşe yakın olduklarını vurgulamıştır. Hükümet ile olan ilişkilerinde muhalif olduklarınının ve çok yakın ilişkilerde bulunmadıklarının altını çizen Parti eş sözcüsü Ümit Şahin bu durumu şöyle açıklamaktadır:

> Muhalifiz. Biz bir muhalefet partisiyiz. Hükümet ile çok yakın bir ilişki kurduğumuzu söyleyemem. Ama kimi zaman birtakım faaliyetlerde bulunabiliyoruz. Mesela Meclis çalışmalarında zaman zaman ilişkilerimiz oluyor. En son Tabiatı Koruma Yasası ile ilgili komisyon başkanı ile görüştük. Bu tür temaslarımız oluyor. Ama sürekli bir ilişkimiz söz konusu değil.

Hükümetin çevre sorunları için önerdikleri politikaları, Yeşiller Partisi onaylamamaktadır. Parti'ye göre devlet, ölçüsüz bir ekonomik kalkınma politikası izlemektedir. Bu durumu Ümit Şahin şöyle özetlemektedir:

> Çok hızlı büyümeyi hedefleyen, bunun için hiç bir çevre koruma bilincine sahip olmayan, mecbur oldukları ölçüde çevreye duyarlı gözüküyormuş gibi uyguladıkları politikaları vardır. Bu yüzden de mevcut hükümetin çok kötü bir sicili var. Sicilinin en kötü olduğu nokta; çevre koruma meselesi. En son Tabiatı Koruma Kanunu ilgili yapmaya çalıştıkları değişiklikler, HES'ler konusunda yaptıklarından belli. Bu hükümetin bir Çevre Bakanı bile yok. Çevre Bakanı tamamen bir baraj bakanı, inşaat bakanı gibi bir Bayındırlık Bakanı gibi davranıyor. Yani bu açıdan çok yıkıcı bir hükümet.

6. EGEÇEP

Siyasal görüş bağlamında kendisini sol cepheye yakın gören EGEÇEP, hükümet ile olan ilişkilerini olumsuz olarak değerlendirmektedir. Bunu da Avukat Senih Özay şu şekilde ifade etmektedir:

> Hükümet ile ilişkilerimiz kötüdür; çünkü hükümet, sanayice zengin oluruz diye doğayı yok etmektedir. Sadece derdi rant sağlamak olan bir hükümet ile ilişkiye girmek, doğaya karşı yapılan en büyük saygısızlıktır. Yeni bir düzen getirilmeli ve çevre siyasetin bir alanına dönüştürülmelidir.

Hükümetin çevre sorunları için önerdikleri politikları, EGEÇEP çok başarısız bulmaktadır. Bu durumu Üstün Bilgen Reinart şöyle açıklamaktadır:

> Hükümetin çalışmaları, çevreyi en kisa zamanda yok etmeye yönelik ne yazik ki. Kisa zamanda satılabilecek her şeyi satmak istiyorlar. Ormanları, kültürel alanları, kıyıları korumadan çıkaran yasalar getiriyorlar. Yabancı yatırımın önünü açmak amacıyla, Anadolu'nun her tarafını madenciliğin ve HES'lerin tahribatina sunmuş durumdalar.

Ertuğrul Barka ise bu durumu şu sözleriyle ifade etmektedir: "Hükümetle ilişkimiz yoktur. Ekolojik sömürgecilik aşamasına gelmiş, küreselleşmiş sermayenin politikalarını uygulamaktadırlar. Çevresel politikaları da elbette bu yöndedir".

Gönüllü çevre örgütlerinin hükümet ile ilişkilerini belirlemek amacıyla sorulan soruların sonucunda, herhangi bir siyasi görüşü benimseyen Korumacıların hükümet ile ilişkileri, çevre korumayı siyasetin gündemine taşıyan ve genel olarak sol görüşü benimseyen Radikallere göre, daha iyi olduğu gözlemlenmektedir. Radikaller ise gerektiği yerde hükümetin desteğine başvursalarda genel olarak hükümetten ayrı düştüklerini belirtmekte ve onlar ile nadir olarak ilişki içerisinde olduklarını vurgulamaktadırlar.

SONUÇ

Kapitalist sistemin çevre üzerinde yaptığı olumsuz etkiler, Türkiye'de 1970'li yıllarla birlikte farkedilmeye başlamıştır. Çevre değerlerin amacına dönük olarak dikkate alındığı ve çevre değeri niteliklerinin göz ardı edildiği, yöre yaşayanlarının geleceğinin düşünülmediği bu süreç, insan ve doğa üzerinde büyük yıkımlara yol açmıştır. Çevre bilincinin henüz gelişim göstermediği 1970'li yıllar Türkiye'si, asıl amacı yatırım ve kâr olan birçok şirketin faaliyetlerine başladığı yer halini almıştır. Yeni oluşan bu düzen de, çevresel değerler yok edilmeye başlamış ve toplumun değişimlere ayak uydurması güçleşmiştir. Yatırımların doğa üzerinde bıraktığı olumsuz etkiler, halkın bilinçlenmesine ve çevre hareketlerinin geç de olsa güçlenmesine yol açmıştır. Bu dönemde, küçük kitleler halinde kendini gösteren çevre hareketleri, 1980'li yıllara gelindiğinde daha geniş alanlara yayılmış; 1990 ve 2000'li yıllarda yerel düzeyden bölgesel düzeye, bölgesel düzeyden ulusal düzeye gelişen bir etki göstermiştir.

Korumacı bir dalga halinde yayılan çevre hareketleri, zaman içerisinde yer yer farklı boyutlarda kendini hissettirmiştir. Bu çalışmada gönüllü çevre örgütleri, Korumacılar (liberaller, çevreci) ve Radikaller (ekolojistler, köktenciler) olmak üzere 2 alanda değerlendirmeye alınmıştır. Daha önceki bölümlerde de değinildiği üzere, insan merkezli bir düşünce sistemine sahip olan Korumacılar, doğanın insan eli ve emri altında olduğuna, onun ihtiyaçları neticesinde şekillenmesi gerektiğine inanırlarken, çevre sorunlarının da insan eli ve teknolojik unsurlarla aşılabileceği düşüncesini savunmaktadırlar. Kapitalist sistemi reddetmeyen Korumacılar, çevre sorunlarının çözümü için devletin çeşitli organları ile iletişim halinde olmaya ve onları karşılarına almamaya dikkat etmektedirler. Korumacılar genellikle çevre

sorunlarının çözümü için onarımcı politikalara başvurmakta ve kısa vadeli çözümler geliştirme yolunu tercih etmektedirler. Radikaller olarak belirlenen ikinci grup ise, çevreyi merkeze alan, çevre korumanın insan yaşamındaki önemine vurgu yapan bir kitledir. Radikaller, çevre sorunlarının oluşumunda kapitalist sistemi sorumlu bulurken, çözüm arayışında sistem değişikliğine gidilmesi gerektiğini, eşit bir düzenin sisteme hakim olması gerektiğine inanmaktadırlar.

Bu çalışmanın ikinci bölümünün ikinci kısmını oluşturan alan araştırması bölümünde, çevre hareketlerinin temsilcileri olan gönüllü çevre örgütlerinin amaçları, çalışma alanları, faaliyetleri, çevre sorunlarına bakış açıları, aynı amaçlı diğer gönüllü çevre örgütleri ile ilişkileri, hükümet ile ilişkileri, hükümetin çevre sorunları için önerdiği çözüm politikalarına bakış açıları değerlendirilmiştir. 2 alana ayrılan gönüllü çevre örgütlerinin yapısal farklılıkları göz önünde bulundurularak, bu örgütlenme türlerinden hangisinin çevre sorunlarına karşı daha duyarlılıkla yaklaştığı ve bu yönde önerdiği çözüm arayışlarının çevre sorunları üzerindeki etkisi değerlendirilmeye çalışılmıştır. Amaca dönük olarak örneklem yöntemi ile yapılan alan araştırmasına katılan gönüllü çevre örgütleri, verdikleri cevaplar ile yukarıda kavramsallaştırılmaya çalışılan amacın, gerçekleştirilmesine katkıda bulunmuşlardır. Bu bağlamda Korumacı ve Radikallerden oluşan gönüllü çevre örgütlerinin yapısal farklılıkları üzerinde de durulmuştur.

Sorular ve alınan cevapların ışığında, gönüllü çevre örgütlerinde çalışanların niteliklerinin, hem Korumacıların hem de Radikallerin eğitim seviyelerinin yüksek olduğu görülmektedir. Alan araştırması sırasında yapılan gözlemlere ve alınan bilgilere göre, Korumacı örgütlerde çalışanların yaş ortalaması, Radikallere göre daha yüksektir. Bu da Korumacı örgütlerin temel taşlarını oluşturan eski kuşağın,

onlar arasında hala söz sahibi olduğunu göstermektedir. Radikal örgütler ise, Korumacılara kıyasla daha genç bir kadro ile çalışmalarını sürdürmektedirler.

Örgütlerin amaçları, çalışma alanları ve faaliyet türlerini oluşturan bir diğer soruya verilen yanıtlar da ise; Korumacıların ve Radikallerin aynı amaçlar doğrultusunda hareket ettiği gözlemlenmektedir. Çevre korumayı temel alan amaçlar, örgütlerin çalışma alanlarını da oluşturmaktadır. Faaliyet türleri açısından ise, örgütlerin işleyişleri birbirlerinden bazı noktalarda farklı; ama belirli alanlarda da benzerlikler gösterdikleri görülmektedir. Korumacılar ve Radikaller amaçları doğrultusunda, projeler yazma, bu projelerini aktarabilecekleri toplantılar düzenleme, çeşitli kampanya girişimlerinde bulunma, eğitimler verme, panellere katılma gibi yöntemleri faaliyet türleri olarak belirlemektedir. Korumacılar Radikallere göre, Devlet ile daha yakın bir ilişki içerisindedir. Ama, bağları 1980-1990'lı yıllara göre, kopuktur. Radikaller ise, kapitalist sistemi reddettikleri ve devletin çevre sorunlarına bakış açılarını doğru bulmadıkları için, bu organlardan uzak olan bir görüntü çizmektedirler.

Örgütlerin birbirleri ile ilişkileri konusunda ise, 1980-1990'lı yıllara göre daha olumlu bir tablo karşısındayız. Korumacıların ve Radikallerin gerekli görülen yerlerde birbirlerinden destek aldıkları görülmektedir. Türkiye Su Meclisi'nin oluşumu, HES'lere karşı 2011 Nisan ayında yapılması planlanan "Anadolu'yu Vermeyeceğiz" yürüyüşü, 2010 yılında hazırlanan "Tabiat ve Biyoçeşitlilik Koruma Kanunu Taslağı" için Tabiat Kanunu İzleme Girişimi ve 2000'li yıllarla yerel düzeyde gelişen ve ulusal düzeye seslenen çevre platformlarında birlikte hareket ettikleri gözlemlenmektedir. Ancak yine de fikir alışverişinde bulunmada ve bir araya gelmede zorluklar yaşadıklarını belirtmektedirler. Korumacılar bir araya

gelmede yaşanan zorluğu, Radikallerin tutumlarından kaynaklandığını söylemektedirler. Korumacılara göre Radikaller, çevre sorunlarının çözüm arayışlarında sert bir tutumu tercih etmektedirler. Özellikle Radikaller tarafından düzenlenen eylemlerin boyutlarını, yıkıcı görmekte ve çevre koruma adına yanlış bir uygulamaya gittiklerini belirtmektedirler. Apolitik bir yaklaşımı benimseyen Korumacılar, çevreyi siyasetin gündemine taşımak isteyen genel olarak sol görüşlü Radikalleri eleştirmekte ve çevrenin siyasal bir sorun olmadığının altını çizmektedirler. Radikallere göre çevre, siyasetin ana gündem maddesini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda gerçekleştirdikleri eylemlerde, çevrenin bozulmasına dur demek için, gerektiği durumlarda, sert çıkışın bir çözüm yolu olacağı inancındadırlar. Bunun yanında, Korumacılar ve Radikallere göre, 2000'li yıllarda yerel düzeyden bölgesel düzeye, bölgesel düzeyden ulusal düzeye çevre hareketleri daha genişlemiş, toplumun çevre koruma bilinci artmıştır. Bu anlamda çevre sorunları için nasıl bir örgütlenmeye gereksinim vardır sorusuna, iki farklı türdeki örgüt de aynı cevabı vermiştir. Örgütler, çevre sorunlarının aşılması gereken bir durum olduğu ve bunun için de tabana yayılmış ve gücünü tabandan alan örgütlenmelerin tek bir çatı altında, aynı amaca doğru yürümesi gerektiği fikrinde buluşmuşlardır. Bu durum için de çeşitli girişimlerde bulunan gönüllü çevre örgütleri, ortak zeminlerde toplantılar düzenleyerek, eylem girişimlerinde bulunarak bir araya gelme çabası göstermektedirler. Bu da çevre sorunlarının çözüm arayışında, çevre hareketlerinin sergildeği olumlu bir gelişimdir.

Gönüllü çevre örgütlerine hükümet ile olan ilişkileri sorulduğunda,verdikleri yanıtlarda, Korumacıların hükümet ile daha yakın ilişki kurudukları gözlemlenmektedir. Yalnız bu ilişkilerin her zaman olumlu olmadığını, zaman zaman

aralarında ciddi problemler yaşandığını belirten Korumacılar, çevre sorunlarının çözüm yollarında hükümeti her kararına boyun eğmenin doğru olmadığı kanısındadırlar. Radikaller ise, çoğu durumlarda hükümet ile anlaşamadıklarını, ama aralarındaki bağın da kopmaması gerektiğine inanmaktadırlar. Korumacıların ve Radikallerin ortak savı, Türkiye'deki çevre sorunlarının hükümet dahil bütün toplumun ortak sorunu olduğu ve herkesin bu konuda duyarlı davranması gerektiği yönündedir. 1980-1990'lı yıllara göre, 2000'li yıllarda hükümete karşı bu anlamda oluşan tutumda değişiklik vardır. Önceden çevre sorunları bireylerin sorunu iken; şimdi toplumun çözmesi gereken bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda da gönüllü çevre örgütlerinde bir birliktelik söz konusudur. Son olarak, gönüllü çevre örgütlerine hükümetin çevre sorunlarının çözümü için önerdiği politikaları nasıl değerlendirdikleri sorulduğunda, verilen cevaplar iki örgüt türünün de aynı noktada buluştuğunu göstermektedir. Korumacılar da Radikaller de, hükümetin çevre sorunları için önerdiği politikaları olumsuz değerlendirmektedirler. Hükümetin sadece yatırım amaçlı faaliyetlerde bulunduğunu, bunun da büyük çevre yıkımlarına yol açtığını söylemektedirler. Verilen hukuk mücadelelerinin, alınan yargı kararlarının hükümetin yanlış politikaları doğrultusunda şekillendiğini belirtmişler ve buna bir dur denmez ise, içinden çıkılmayacak sorunların doğacağının altını çizmişlerdir.

Yapılan açık uçlu derinlemesine mülakat neticesinde, tezin giriş bölümünde öne sürülmüş olan varsayımlar ve bu varsayımlar sonucunda oluşturulan sorulara çevre örgütlerinin verdiği cevaplar benzer nitelikler taşımaktadır. Tezin giriş bölümünde oluşturulan varsayımlardan ilki, Türkiye'deki gönüllü çevre örgütlerinin Korumacılar ve Radikallerden oluştuğu yönündedir. Tezde ayrıntılı yapılan

araştırma sonucunda 2 türlü örgütün çevre korumada etkili olduğu gözlenmektedir. Bunun yanında Yeşiller Partisi, her ne kadar bir parti olarak faaliyetlerini devam ettirsede siyasi görüşleri ve eylemleri doğrultusunda tezin yazarı tarafından Radikal örgütler arasında değerlendirilmeye alınmıştır. İkinci varsayım, gönüllü çevre örgütlerinin çalışma alanlarının, çevre korumacılığı yönünde olduğudur. Bu varsayım da alan araştırmasında yer alan "Gönüllü çevre örgütlerinin amaçları, çalışma alanları ve etkinlik türleri"ni belirlemek kapsamında sorulan sorulara verilen yanıtlar genel amacın çevre koruma yönünde olduğu sonucunu göstermiştir. Üçüncü varsayım, Türkiye'deki çevre hareketinin yerel düzeyeden bölgesel düzeye, bölgesel düzeyden ulusal düzeye geniş bir yelpaze içerisinde yer aldığı yönündedir. Bu görüşte özellikle çalışmanın alan araştırması bölümünde yer alan "Gönüllü Çevre örgütlerinin amaçları, çalışma alanları ve etkinlik türleri" başlığı amacıyla sorulan sorular ve alınan cevaplar ile desteklenmektedir. Bu anlamda da gönüllü çevre örgütlerinin bir araya gelip oluşturdukları, "Türkiye Su Meclisi", "Anadolu'yu Vermeyeceğiz" yürüyüşü, çevre platformları gibi etkinlikler, yerel düzeyden ulusal düzeye çevre hareketlerinin gelişimine katkıda bulunduğu ve eski yıllara göre gönüllü çevre örgütlerinin bir araya gelme çabaları içerisinde olduğu sonucunu doğurmaktadır.

Yukarıda da belirtildiği üzere, 2000'li yıllarda çevre konusu bireysellikten çıkıp, ülke sorunu haline gelmeye başlamıştır. Bu yönde de çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Yerel düzeyden başlayan çevre hareketleri, toplumu bir araya getirmiş, Korumacı ve Radikal Çevre Örgütleri bu bağlamda aynı amaç doğrultusunda birlikte hareket etmek için özen göstermeye başlamışlardır. Gönüllü çevre örgütleri ve ilgili yörelerde yaşayanlar, hükümetin yargının olumsuz kararlarına rağmen devam eden yatırım amaçlı faaliyetlerine karşı tepki göstermekte

ve bunları durdurmak amacıyla birlikte hareket etmenin olumlu olacağı görüşünde birleşmektedirler. Her ne kadar bu süreç tam anlamıyla bir birlikteliği beraberinde getirmese de, en azından bunun için bir çaba sarfedildiği ve toplumun bu konuda bilinçlendiği görülmektedir. Radikallere göre, Korumacıların, çevre sorunlarına daha olumlu, daha yumuşak bir politika izlemekte olmalarına karşın, Radikaller, faaliyetleri ve düşünceleri ile çevre bilincinin gelişimine büyük katkılar sağlamıştır. Radikaller, gerçekleştirmiş oldukları faaliyetler ile geniş kitlelerde derin yankılar uyandırmayı başarmışlardır. Bu çalışma; Korumacı ve Radikal olarak iki alanda değerlendirilen gönüllü çevre örgütlerinin, siyasal görüş ekseni dışında, çevre sorunlarının çözümü için kendileri dahil yöre yaşayanları ile birlikte aynı çatı altında toplanmaya çalıştıklarını ve aynı amaç doğrultusunda hareket ettiklerini, göstermiştir. Bu bağlamda, Türk çevre hareketinin gelecekte ortak bir zeminde gelişebileceğini, çevre kavramının siyasal bir eksende yoğrulabileceğini, iki alanda incelenen Korumacı ve Radikal dalganın çevre sorunlarının çözümü için bir araya gelebileceği değerlendirmesinde bulunabilirim.

KAYNAKÇA

AİHM 3.Dairesi'nin 46117/99 nolu "Taşkın ve diğerleri/Türkiye" kararı.

Akarsu, Bedia ,"İnsan ve Çevre", **Logito,** Sayı:2, Güz 1994, s.28.

Alpagut, Berna, Yayıma hazırlayan: Ruşen Keleş, "Doğal Çevre ve İnsanın Evrimi", **İnsan Çevre Toplum,** Ankara, İmge Kitabevi, 1997, s.115.

Amin, Samir, **Büyük Kargaşa, Yeni Toplumsal Hareketlerin Krizi**, İstanbul, Alan Yayınevi, 1991.

Antalya, "Gökhan , "Örgütlenme Yasalarına Kurumsal Bakış", **Sivil Toplum Örgütleri ve Yasalar-Etik-Deprem**, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Numune Matbaacılık, 2000, s.14.

Arat, Zeynep , "1970'lerden Sonra Çevrede Kurumsal Yapının Gelişimi", **Türkiye'de Çevrenin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2000, s.166-172.

Arnd Michael Nohl, "Türkiye'de Hükümet Dışı Örgütlerde Ekoloji Sorunsalı", **Birikim Aylık Sosyalist Dergisi**, Sayı 17, 1994, s.23-27.

Atauz, Akın "Çevreci Hareketlerin Türkiye'yi Sarsmayan On Yılı", **Birikim Aylık Sosyalist Dergisi**, Sayı.17, 1994, s.17-22.

Aydın, Davut, Çarkoğlu, Ali, Çizakça, Murat ve Gökşen, Fatoş, **Türkiye'de Hayırseverlik: Vatandaşlar, Vakıflar ve Sosyal Adalet**, İstanbul, TÜSEV Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı Yayınları, 2006.

Aygün, Banu ve Şakacı, Bilge Kağan, "Türkiye'de Çevreye Doğrudan Odaklı Çevreci Hareketler ve Çevresel Yaklaşımları Üzerine Bir Deneme", Ankara, 38. **ICANAS**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Bildiri Özetleri Kitabı, Abstract, 10-15.09.2007.

Ayvaz, Zafer ve Tekalan, Ş. Ali ," Çevre Koruma Çalışmalarında Gönüllü Örgütlerin Yeri ve Önemi", **Çevre Dergisi**, Sayı: 5, 1992, s.4.

Azrak, Ali Ülkü , "Türkiye'de İdari Yargının Bağımsızlığı", **Anayasa Yargısı Dergisi**, 25 (2008), s.233.

Bayer, Yalçın, "HES'lerin Katliamı", **Hürriyet Gazetesi**, 4 Temmuz 2010.

Berber, Mehmet Emin, "HES'ler Yargıya İnat Çoğalıyor", **Cumhuriyet Gazetesi**, 20.4.2010.

Birlikte 20. yıl, Çekül Vakfı, İstanbul, 2010.

"Bergama'nın Türkiye'ye Faturası Büyük", **Radikal Gazetesi**, 16.10.2010.

Bora, Tanıl ,(der), **Yeşiller ve Sosyalizm**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1. Baskı, 1988.

Bora, Tanıl ,"'68: İkinci Eleme", **Birikim Aylık Sosyalist Dergisi**, Sayı. 109, 1998, s.28.

Bowler, Peter, **Doğanın Öyküsü**, Çev. Meltem Mater, İstanbul, İzdüşüm Yayınları, 2001.

Burkett, Paul, **Marx ve Doğa al-yeşil bir perspektif**, Çev. Ercüment Özkaya, Ankara, Epos Yayınları, 2004.

Capra, Fritjof, **Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası**, Çev. Mustafa Armağan, İstanbul, İnsan Yayınları,

1992.Carson, Rachel, **Sessiz Bahar**, Çev. Çağatay Güler, Ankara, Palme Yayıncılık, 2004.

Connely, James and Smith, Graham , "Politics and the Environment From Theory to Practice", Routledge, Londra, 1999.

"Koza'ya ÇED Kıyağı", **Cumhuriyet Gazetesi**, 27.2.2009.

Çaha, Ömer , "Türkiye'de Çevre Politikalarının Oluşumunda Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü", Geleceğin Turizmi Olarak Soft Turizmin Rekabet Avantajları, Ören/Muğla, 1995.

Çoban, Aykut , "Çevreciliğin İdeolojik Unsurlarının Eklemlenmesi", **SBF Dergisi**, Cilt: 57 Sayı: 3, 2002, s.3-30.

Çoban, Aykut, Der. D. Yıldırım ve E. Haspolat "Sürdürülebilir Kalkınma Tartışması Ekseninde Bergama Köylü Direnişi", **Değişen İzmir'i Anlamak**, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2010, s.561-599.

D. Netzley, Patricia**, Environmental Groups**, Lucent Books, San Diego, 1998.

Danıştay, 10. Daire, 24.6.1986, E. 1985/2739, K. 1986/1451.

Danıştay, 6. Daire, 16.12.1986, E. 1986/1323, K. 1986/1135.

Danıştay, 6. Daire, 9.5.1988, E. 1988/477, K. 1988/646.

Danıştay, 10. Daire, 28.4.1992, E. 1990/2278, K. 1992/1672.

Danıştay, 6. Daire, 13.5.1997, E. 1996/5477, K. 1997/2312.

Danıştay, İdari Dava Daireleri, 7.10.2004, E. 2004/2163, K. 2004/788.

Dasmann, Raymond F.,"Conservation of Natural Resources", **Dictionary of History Ideas**, 1973,1:470.

Daver, Bülent, **Siyaset Bilimine Giriş**, Ankara, Sevinç Matbaası, 3. Baskı, 1972.

Demir, Ömer ve Acar, Mustafa, **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, İstanbul, Ağaç Yayınları, 1992.

Demirer, Göksel N., Torunoğlu, Ethem ve diğerleri, **Ve Kirlendi Dünya**, İstanbul, Öteki Yayınları, 1997.

Diken, Şeyhmus**, Türkiye'de Sivil Hayat**, Sivil Toplum Geliştirme Programı, Ankara, 2005.

Dinçer, Meral, **Çevre Gönüllü Örgütleri**, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, 1996.

"Doğa Bilimin Öncüleri", **Çevre Kütüphanesi**, Ankara, Tema Vakfı, 2010,s.7-8.

Doğa Dergisi, "Tarkan ve Orhan Gencebay ile Doğa Üzerine Sohbet", Sayı.1, Ekim-Kasım- Aralık 2008, s.8-9.

Duru, Bülent, **Çevre Bilincinin Gelişim Sürecinde Türkiye'de Gönüllü Çevre Örgütleri**, Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi, Kent ve Çevre Anabilimdalı, Yüksek Lisans Tezi, 1995.

Duru, Bülent , " Türkiye'de Çevrenin Siyasallaşması: Yeşiller Partisi Deneyimi", **Mülkiye**, Cilt 26, Sayı 236, 2002, s.8.

Eliaçık, R. İhsan, "Özgürlük Ahlakı", **Söz ve Adalet Dergisi**, İstanbul, Yıl:1, Sayı:3, Nisan 2008, s.10.

Engels, "Maymunun İnsanlaşmasındaki Emeğin Payı" ,Marx-Engels Werke, s.452, Engels'den aktaran: H. Yeşil, **Doğa ve İnsan**, İstanbul, Dönüşüm Yayınları, 1996,s.14-15.

Eren, Ender , "Yeşil Politikanın Olanakları ve Geleceği", **Üç Ekoloji Dergisi**, Sayı 1, Ekim, 2003.

Ergen, Melih**, Yeşiller Partisi'nin Olmayan Tarihi**, İzmir, Ege Yayıncılık, 1994.

Ergil, Doğu, **Toplum ve İnsan**, Ankara, Turhan Kitabevi, 1984.

Erkal, Mustafa, **Sosyoloji**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 3. Baskı, 1987.

Erol, Kemal , "Gönüllü Örgütlerin Türk Hukuk Sistemindeki Yeri ve Avrupa Mevzuatı ileKarşılaştırılması", **Gönüllü Örgütler Konferansı**, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Ankara, 1995,s.153.

Ertürk, Hasan, **Çevre Bilimleri**, Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2009.

Fuentes, Marta ve Gunder, Frank A. "Toplumsal Hareketler Üzerine On Tez", **Birikim Aylık Sosyalist Dergisi**, Sayı: 16, 1990, s.29-41.

Garner, Robert , **Environmental Politics**, Prentice Hall, Londra, 1996.

Görmez, Kemal**, Çevre Sorunları**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtımı, Şubat 2007.

Görmez, Kemal, "Zihniyet ve Çevre Sorunları", **Karınca Kooperatif Postası**, Sayı:652, Nisan 1991, s.28.

Güneş, Yusuf, "Conservation and Preservation Movement And Their Influences On Environmetal Legislation In The USA", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No: 31, 2004, s.53.

Haber Türk Gazetesi, "Senoz'daki HES'e Durdurma Kararı", s. 23, 12.2.2011.

Haber Türk Gazetesi, "Macahel Vadisi'ne HES Yapılmasına İptal Kararı", s. 23, 9.2.2011.

Hamsici, Mahmut**, Dereler ve İsyanlar**, Ankara, Nota Bene Yayınları, 2010.

Henry David Thoreau, **Sivil İtaatisizlik ve Pasif Direniş**, Çev. Hakan Arslan, Ankara, Vadi Yayınları, Bası: 2, 1999.

Hobbes**,** Thomas, **Leviathan**, Çev. Selim Lim, İstanbul, Tazım Taşkent Klasik Yapıtlar Dizisi, Yapı Kredi Yayınları, 2005.

Horuş, Mehmet, "20. Yılında Bergama Davası", **Elektrik Mühendisliği Dergisi**, Sayı: 436, Haziran 2009,s.81.

İlkay, Yasemin , "Kızılay Meydanı'nın Politik-Sembolik Anlamı: 1960-1964 Yılları Arasında DP KarşıtıHareket", **Mülkiye Dergisi**, Cilt.XXXII, Sayı.26, 2008,s.140-141.

İzmir 1. İdare Mahkemesi, 2.7.1996, E. 1994/643, K. 1996/538.

İzmir 1. İdare Mahkemesi, 23.1.2002, E. 2001/239.

J. Dalton, Russell , " Batı Avrupa'da Çevreci Hareketin Gelişimi", Çev. İsmail Aydıngün, **Ada Kentliyim**, Cilt: 3, Sayı:11, 1997, s.82.

Jardins, Joseph R. Des ,**Çevre Etiği** Çevre Felsefesine Giriş, Çev. Ruşen Keleş, Ankara, İmge Kitabevi, 2006.

Johnson, Victoria and Nurick, Robert, Behind Headlines: The ethics of The Population and The Environment Debate, International Affairs, .Vol:71, N:3, 1995.

Kalaycıoğlu, Ersin, **Çağdaş Siyasal Bilim Teori Olgu ve Süreçler**, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım, 1984.

Karaca, Hayrettin , "Gönüllülük Anlayışı İçinde Sürdürülebilir Kalkınma Değil, Sürdürülebilir Yaşam- Yeni Bir Paylaşma Düzeni", **Gönüllü Örgütler Konferansı**, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Ankara, 1995, s.68-69.

Karavit, Caner "AKADEĞİL Mİ?", **Oditoryum**, 18.4.2002.

Keleş, Ruşen, Hamamcı, Can ve Çoban, Aykut, **Çevre Politikası**, Ankara, İmge Kitabevi, 6. Baskı, 2009.

Keleş, Ruşen ve Ertan, Birol, **Çevre Hukukuna Giriş**, Ankara, İmge Kitabevi, 2002.

Kendini Koruyan Kentler–3-Sivas, Çekül Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010.

Keleş, Ruşen, Yayıma Hazırlayan. Ruşen Keleş, "Çevre ve Siyaset", **İnsan Çevre Toplum**, Ankara, İmge Kitabevi, 1992, s.147-189.

Kılıç, Selim, "Çevreci Sosyal Hareketlerin Ortaya Çıkışı, Gelişimi" , Sona Ermesi Üzerine Bir İnceleme, Ankara Üniversitesi **SBF Dergisi**, Cilt: 57, Sayı: 2, 2002, s.96-98.

Kılıçbay, Mehmet Ali , "Çevrenin Çevresi", **Türkiye Günlüğü Dergisi**, Sayı:3, Haziran 1989, s.35-36.

Kocabaş, Şakir, **Fizik ve Gerçeklik**, İstanbul, Küre Yayınları, 2. Baskı, 2002.

Kocacık, Faruk, "Bilgi Toplumu ve Türkiye", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:27, No:1, Mayıs 2003, s.1-10.

Koçer, Dilara, "Danışmanın Yorumu: On Yılın Faturası", **Milliyet Gazetesi**, 28.8.1993.

Kovancı, Onur , "Yeni Toplumsal Hareketler ve Hükümet Dışı Örgütler (NGO)", **Çalışma Ortamı Dergisi**, Sayı: 55, Mart- Nisan 2001.

Laçiner, Ömer, "Bir Aydınlanma ve Aydın Hareketi Olarak '68'", **Birikim Aylık Sosyalist Dergisi**, Sayı. 109, 1998, s.17.

Lafargue, Paul, **Tembellik Hakkı**, Çev. Vedat Günyol, İstanbul, Telos Yayınları, 1993.

Leiss, William, "Ütopya ve Teknoloji: İnsanın Doğaya Egemen Olma Konusunda Düşünceler" **Yerleşim ve Çevrebilim Sorunları**, Çev. Necat Erder, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 1984, s.11.

Manes, Christopher, **Greenage, Radical Environmentalism And The Unmaking Of Civilization**, Boston, 1990.

Marin , Mehmet C. ve Yıldırım**,** Uğur, **Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar-Ekolojik, Ekonomik, Politik ve Yönetsel Perspektifler-,** İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.,2004.

Marx, Karl, Kapital **1. Cilt**, Çev.Alaattin Bilgi, Ankara, Sol Yayınları, 3. Baskı, 1986.

Mellor, Marry**, Sınırları Yıkmak**, Çev. Alev Türker, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1993.

Milliyet Gazetesi, "Kaplumbağlara Alman Desteği", 16.8.1987.

Milliyet Gazetesi, "Yeşiller", 6.5.1987.

Milliyet Gazetesi, "Yeşiller Partisi Kapatıldı", 11.2.1994.

Oğuz, Burhan, "Çevre Üzerine Düşünceler",**Çevre Üzerine**, Ankara, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, Haziran 1991, s.12.

Oktay, Ercan ve Pekküçükşen, Şerife, "Yerel Yönetimlerin Demokratikleşmesinin Bir Aracı Olarak Sivil Toplum Örgütleri- Türkiye İçin Kısa Bir Değerlendirme", Sayı.16, 2009.

O'Riordan, Tim, **Environmentalism**, Londra, Pion, 1981.

Ökmen, Mustafa, "Teknolojik Dönüşüm Süreci ve Çevre Sorunları", **Kent Çevre ve Globalleşme**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2003, s.7.

Önder, Tuncay, **Ekoloji Toplum Siyaset**, İstanbul, Odak Yayınları, 2003.

Önder, Tuncay,"Yeşil Siyaset", Editör.Mümtaz'er Türköne, **Siyaset**, Ankara, Lotus Yayınları, 7. Baskı, 2003, s.594-595.

Öz, Esat, "Dünya'da ve Türkiye'de Ekoloji Hareketinin Gelişimi: Çevre Koruma Derneklerinden Siyasal Partilere," **Türkiye Günlüğü**, Sayı: 3, 1989, s.29.

Özdemir, Süleyman , "Kar Gütmeyen Örgütler (KGK) Ve Sosyal Refahın Sağlanmasında Artan Rolü", **I. Ulusal Sivil Toplum Örgütleri Kongresi Bildiri Kitabı**, Çanakkale, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, 2004, s.101-102.

Özel, Mehmet ,"Çağımız Çevre Sorunlarının Düşünsel Temelleri Üzerine Bir Yaklaşım", **Ankara, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,** Cilt:9, No: 1, 2007, s.214.

Özhaseki, Mehmet, TKB'den Önce, TKB'den Sonra, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi**, Sayı. 24, Tarihi Kentler Birliği, 2009 Yılı Faaliyet Raporu, 2009, s.8.

Ponting, Clive, **Dünyanın Yeşil Tarihi** (Çevre ve Büyük Uygarlıkların Çöküşü), Güncellenmiş Yeni Basım, Çev. Ayşe Başcı, İstanbul, Sabancı Üniversitesi, 2008.

Porritt, Jonathon , **Yeşil Politika**, Çev. Alev Türker, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1988.

Radikal Gazetesi, Türkiye'nin 2010 Çevre Karnesi Zayıflarla Dolu", 2.1.2011.

Radikal Gazetesi, "Yeşiller Partisi Kuruldu", 30.6.2008.

Rifkin, Jeremy ve Howard, Ted, **Entropi- Dünyaya Yeni Bir Bakış**, Çev. Hakan Okay, İstanbul, İz Yayıncılık, 1997.

Rousseau, Jean Jacques, **Toplumsal Sözleşme**, Çev. Vedat Günyol, İstanbul, Can Yayınları, 1974.

Röben, Eva , "Parti Olmayan Parti- Almanya'daki Yeşiller Hareketi", **Birikim Aylık Sosyalist Dergisi**, Sayı: 57–58, 1994, s.107.

Saygılı, Abdurrahman**, Radikal Çevreci Haretin Bir Taktiği Ekolojik Sabotaj**, Ankara, Erek Ofset Baskı, 2009.

Schumacher, E. F. , **Küçük Güzeldir**, Çev. Osman Deniztekin, İstanbul, e Yayınları, Baskı.1, 1979.

Sevimli, Şükran, **Anadolu Uygarlıklarında Temizlik Kavramı ve Uygulamaların Evrimi**, Adana, Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2005.

Simonnet, Dominique, **Çevrecilik**, Çev. Mehmet Selami Şakiroğlu, İstanbul, İletişim Yayınları, 1990.

Steward, Fred , Derleyen. Stuart Hall ve Martin Jacques "Yeşil Zamanlar", **Yeni Zamanlar**, , İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1996.

Şahin, Ümit , "Bir Sivil Toplum Teması Olarak Çevrecilik; Ekolojik Hareketlerin Siyaset Dışına İtilmesi", **Sivil Toplum Dergisi**, Sayı 20, 1997.

Şahin, Ümit , "Yeşiller Partisi: Nasıl Bir Parti, Nasıl Bir Gelecek?", **Yeşil Gazete**, Aralık, 2005.

Şahin, Ümit, Yayıma Hazırlayan. Esra Kökkılıç ve Yiğit Aksakoğlu ,"Nükleer Karşıtı Platform Deneyimi", **Savunuculuk ve Politikaları Etkileme Konferans Notları No.6**, İstanbul, Sivil Toplum Örgütleri Eğitim ve Araştırma Birimi, 2007.

Şenel, Alaeddin**, Siyasal Düşünceler Tarihi, Tarih Öncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş**, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2004.

Talu, Nuran ve Algan, Nesrin, **Nüfus, Kalkınma ve Çevre**, Türkiye Bilimler Akademisi Raporları, 2004, s.2.

Tont, Sargun , "Batı Ülkelerinde Kurtarıcı Çevreciliğin Kronolojisi**", Türkiye'de Çevrenin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu Bildiri Metinleri**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, İstanbul, Numune Matbaacılık, 2000, s.21.

Tont, Sargun A., **Sulak Bir Gezegenden Öyküler**, Ankara, Tübitak Yayınları, 8. Baskı, 2001.

Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, **Tanıtım Bülteni - 35. Yıl**, Ankara, 1990.

Ural, Engin," Çevre'nin Politik Yönü" ,**Çevre Üzerine**, Ankara, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, Haziran 1991, s.41.

Ünder, Hasan, **Çevre Felsefesi**, Ankara, Doruk Yayıncılık, 1996.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi **Kur'ân-I Kerim ve Meâli**, İstanbul, Başak Yayınevi, 1998.

"HES'lere Karşı Derelerin Kardeşliği Platformu", **Yeni Viçe Haftalık Bağımsız Siyasi Halk Gazetesi,** 17.6.2008.

Yılmaz, Onay, "Çevrecilerde Panik", **Milliyet Gazetesi,** 12.9.1995.

Yusuf Akbulut, Çağdaş , "İşçiler Özelleştirmeyi Püskürttüler", **Evrensel Gazetesi**, 14.1.2007.

İnternet Kaynakları

Altan, Mehmet " Akıl ile Ruh Bölünebilir mi?",
<<http://www.rahle.org >>(09.01.2004).

"Akkuyu Nükleer Santrali Yargı Yolunda"
<< http://www.cnnturk.com>> (13.5.2010).

"Basına ve Kamuoyuna",
<<http://www.metalurji.org.tr>> (7.5.2005).

Batı Akdeniz Çevre Platformu, <http://www.bacep.8k.com/>>

"Bergama Gerçeği ve Siyanürlü Altın Madenciliği"
<<http://www.jmo.org.tr>> (21.7.2005).

Bullain, Nilda ve Bikmen, Filiz "Türkiye'de STK'lar ve Kamu Sektörü Arasında İşbirliğine İlişkin Yasal Çerçevenin Değerlendirilmesi", Türkiye'de STK'lar ve Kamu Sektörü Arasında İşbirliğinin Geliştirilmesi ve STK'ların Demokratik Katılım Düzeyinin Güçlendirilmesi Projesi,
<< http://www.tusev.org.tr>>, (1.3.2006), s.7.

Çeçen, Musa, "Çevre Kirletmenin Temiz Yolu: HES", **Ntv Bilim Dergisi**, Şubat 2010.
<<http://www.ntvmsnbc.com>>

"Çevresel Duyarlılık Bağlamında Davranış Biçimi Olarak Sürdürülebilirlik"
<<http://www.cevre.metu.edu.tr>> (29.09.2008).

Çevre Koruma ve Araştırma Vakfır, <<http://www.cevkor.org.tr>>, (5.3.2001).

"Danıştay; Bir Kez Daha Ovacık Altın Madeni Hukuka Aykırı Dedi", **İvme Dergisi**
<<http://www.ivmedergisi.com>> (16.12.2010).

Derelerin Kardeşliği Platformu, << http://derelerinkardesligi.org/>>, (12.5.2010).

Dığrak, Metin ve İlçim, Ahmet, "Sistematiğin Esasları", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü, Kahramanmaraş, 2002, s. 9.
<<http://www.metindigrak.com/>> (12.02.2002).

"Direnişin Rengi Köylülerden Rap"

<<http://www.yuvarlakcay.org>> (21.11.2010).

"Doğa Bilimin Öncüleri", **Çevre Kütüphanesi**, Ankara, Tema Vakfı, 2010, s.7-8.
<<http://tema.org.tr>> (08.03.2010).

Doğa Derneği, <<http://www.dogadernegi.org>> , (9.3.2003).

Doğa ile Barış Derneği,<<http://www.dogailebaris.org.tr>>, (7.2.2011).

Doğal Hayatı Koruma Vakfı, <<http://www.wwf.org.tr/>>, (27.2.2010).

"Dünyadaki Çevre ile İlgili Örgütler ve Görevleri"
<<http://www.biyolojisitesi.net>> (5.7.2005).

Ektaş, Aysin, "Çevre Politikalarında Çalışma Yöntemi", Nesrin Algan Çevre Politikaları Dersi Ders Notları, s.7. <<http://www.yildizdagiprojesi.cevreorman.gov.tr>> (12.5.2008).

Erim, Aydan, "Güvenpark Güncesi", **Planlama Dergisi**, 88/1
<<http://www.spo.org.tr>> (02.05.2010).

"Geçmişten" , <<http://www.yesiller.org>> (11.3.2007).

Greenpeace, <<http://www.greenpeace.org/turkey/about/history>>, (07.08.2005).

Gündüz, Hediye ,"22 Mart Dünya Su Gününde Türkiye HES raporu"
<<http://www.sekizsayfa.com>> (23.3.2010).

"Hayrettin Karaca ile Söyleşi",
<<http://www.agaclar.net>> (5.12.2005).

Kamer, Gülbeyaz, "Akkuyu Karakuyu Olmasın"
<<http://www.teknikemek.org>> (02.5.2010).

Kaya, Ramazan, "Bir Ekoloji Hareketi Olarak Yeşiller Hareketi; Türkiye'de Yeşiller Partisi",
<<http://www. modernwish-academic.com>> (6.11.2009).

Kovancı, Onur, "Yeni Toplumsal Hareketler ve Hükümet Dışı Örgütler (NGO)", **Çalışma Ortamı Dergisi**, Sayı: 55, Mart- Nisan 2001.
<<http://sosyalpolitika.fisek.org.tr>> (05.06.2001).

"Marmaris'te Denizi Dolduran Yargı Yolu"
<< http://www.haberler.com>>, (4.10.2010).

"Nükleer Lobi Kapıda Sakın Açma- Nükleer Karşıtı Platform Yeniden İşbaşında"
Greenpeace, <<http://www.greenpeace.org>>, (5.2.2005).

"Nükleer Tasarıya Hayır", Nükleer Karşıtı Platform 2006 Yılı Basın Açıklaması

Nükleer Karşıtı Platform, <<http://www.nukleerkarsitiplatform.org>>, (24.6.2010).

Oktay, Ercan ve Pekküçükşen, Şerife ,"Yerel Yönetimlerin Demokratikleşmesinin Bir Aracı Olarak Sivil Toplum Örgütleri- Türkiye İçin Kısa Bir Değerlendirme", Sayı.16, 2009.
<<http://iibfdergi.kmu.edu.tr>>, (11.6.2009).

Oppermann, Serpil , "Doğa Yazınında Beden Politikası",2008, s.5.
<< http://www.littera.hacettepe.edu.tr>> (18.02.2008).

Ökmen, Mustafa, "Teknoloji, Tüketim ve Çevre Sorunları",
<<www.ekolojidergisi.com.tr>> (01.05.1996).

Özlüer, Fevzi, "Yeşil Diyalog ve Gelecek",
<<http://www.ekolojistler.org>> (20.12.2006).

"Su Gününde Hes Raporu"
<<http://www.ivmedergisi.com>> (25.3.2010).

Şahin, Ümit, "Nükleer Karşıtı Platform Deneyimi", Yayıma Hazırlayan. Esra Kökkılıç ve Yiğit Aksakoğlu**, Savunuculuk ve Politikaları Etkileme Konferans Notları No.6**, İstanbul, Sivil Toplum Örgütleri Eğitim ve Araştırma Birimi, , 2007.
<<http://stk.bilgi.edu.tr>>, (13.5.2007).

Şan, Ömer, "Yargı 'Dur' Diyor, HES'ler Çoğalıyor"
<<http://www.derelerinkardesligi.org/>> (19.2.2010).

Tema Vakfı, <<http://www.tema.org.tr>> ,(2.9.2003).

Torunoğlu, Ethem, "Sürdürülebilir Kalkınma Üzerine Ön Notlar"
<<http://www.tubitak.gov.tr>> (02.05.2009).

Torunoğlu, Ethem ,"Bergama, Bir Teslim Olmama Öyküsü"
<<http://www.sendika.org>> (5.5.2005).

"Türkiye'de Çevre Sorunları ve Çevre Hareketi Çalışma Grup Sonuç Bildirgesi"
<<http://www.jmo.org.tr>> (10.1.2010).

Tarihi Kentler Birliği ,<<http://www.tarihikentlerbirligi.org>>, (17.8.2003).

Tarihi Kentler Birliği, 2009 Yılı Faaliyet Raporu, 2009, s.2
<<http://www.tarihikentlerbirligi.org>>

<<Tüprag, http://www.tuprag.com.tr>> (15.11.2010).

Türkiye Çevre Vakfı Yapısı ve Hizmetleri
<<http://www.cevre.org.tr>> (17.7.2010).

"Türkiye Su Meclisi Kuruldu"
<<http://www.dogadernegi.org>> (13.3.2010).

Türkiye Tabiatını Koruma Derneği Tüzüğü, Madde.2, Derneğin Amacı.
<<http://www.ttkder.org.tr>> (23.6.2009).

Yeşiller Parti Programı ve Temel İlkeler
<<http://www.yesiller.org>> (17.7.2008).

ÖZET

Öncelikle, 2000'li yıllarla beraber Türk çevre hareketi, yerel düzeyden bölgesel düzeye, bölgesel düzeyden ulusal düzeye geniş bir yelpazeden oluşmakta ve platformlar gibi farklı oluşumlara ev sahipliği yapmaktadırlar. Bunun yanında, Türkiye'deki gönüllü çevre örgütleri genel olarak ilgi ve çalışma alanlarını daha çok çevre korumacılığı olarak belirlemişlerdir. Bu amaç doğrultusunda; kamuoyunun harekete geçirilmesi, siyasal süreci çevre lehinde etkileme amacı ile hükümetleri kimi eylem ve faaliyetlerinde uyarma, halkın bilgilendirilmesi ve eğitimi konusunda çalışmalarını yoğunlaştırmışlardır. Öte yandan, 2000'li yıllarla beraber köktenci ve daha radikal olarak görüşlerini belirleyen diğer gönüllü çevre örgütleri Korumacılar kadar etkili ve bünyelerinde çevre sorunlarını önlemede daha keskin ve siyasal yapıyı değiştirici görüşler barındırmaktadır. Son olarak, 2000'li yıllarla artan yatırım amaçlı faaliyetlere, çevre sorunlarının oluşumunu arttırdığı için, Korumacı ve Radikal çevre örgütleri olumsuz tepkiler vermekte ve bu anlamda bir araya gelme çabalarında bulunmaktadırlar.

ABSTRACT

First of all, since 2000s to nowadays, Turkish environmental movement have consisted of a wide range the local level to the regional level, regional level to national level and have hosted formation like platforms. Furthermore, voluntary environmental organizations in Turkey in general have determined areas of interest and the study as more environmental protection. For this purpose, they intensified their works in respect of the mobilization of public opinion, to influence the political process in favor of the environment in order to warn the governments of some actions and activities, public information and education. On the other hand, with years of 2000s, other voluntary environmental organizations which determines their opinions as more radical and radical have defined like conservator's effective idea and accommodates so as to preventing environmental problems opinions which more sharply and exchange the political structure Finally, the increasing investment activities and early 2000s, to increase the formation of environmental problems, protectionist and the radical environmental organizations negative reactions and are located in their efforts to come together in this sense.